

Közlemények a Szegedi Ferencz József-Tudományegyetem
Pedagógiai Lélektani Intézetéből.
40. sz.

BRUNSZVIK TERÉZ

**A magyar kisdiednevelés és kisdiedóvó-
nőképzés története és jelen állapota.**

Írta: DRASKOVITS PÁL
az állami óvónőképző-intézet tanára.

A
M. ~~XXXXXXXXXX~~
TUDOMÁNYEGYETEM
KÖNYVTÁRA
SZEGED

45936

40. sz.

A magyar kisdednevelés és kisdedóvónőképzés története és jelen állapota

ÍRTA:

DRASKOVITS PÁL

az áll. óvónőképző-intézet tanára.

1940.

GABRIEL Á. UTÓDA ÖZY. PAULY KÁROLYNÉ KÖNYVNYOMDÁJA, SZOMBATHELY.

XB 163453

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000915563

45936

Bevezető.

Értekezésem megírásában három célt tartottam szem előtt.

Első sorban a nevelés olyan területét igyekszem az olvasó előtt föltárni, amely ezideig csak mostoha gyermekként szerepelt. Nézetem szerint a nevelés e területének kellene alkotnia a további nevelés alapját. Ez a kisdednevelés. A kisdednevelés mindezeig nem foglalta el a közfelfogásban az őt megillető helyet s ennek oka elsősorban abban rejlett, hogy kevesen vettek annyi fáradságot maguknak, hogy belepillantának az óvónő nehéz és felelősséggel járó munkásságába. Már valahogyan ez a szó „kisdednevelés”, szinte arra kárhoztatta az e területen folyó munkásságot, hogy figyelmen kívül hagyják és csak a családi nevelés körébe utalják. Sohasem keresték az elméletírók sem azokat a kapcsolatokat, amelyek a kisdedóvó és a család között fennállanak, még kevésbé vizsgálták a kisdedóvás pedagógiai eredményességét és jelentőségét.

Sokat hallottunk tanulóéveink alatt különféle külföldi gyermeknevelési irányokról. De senki sem szólott irodalmunkban arról a határozott irányú nevelési területről, amely a magyar kisdedóvodákban rendszeresen folyik s a művelt nemzetek között világviszonylatban is a legelső helyen áll. Ennek a határozott irányú nevelésnek a megismertetése a második célom.

Nemzeti alkotó erőnk megnyilvánulása volt az első magyar kisdedóvó-intézet létrehozása. Büszkén valljuk, hogy Európa legelső kisdedóvóképző-intézete nálunk, Magyarországon keletkezett (1837). Az elmúlt küzdelmes 100 év rövid történetének megírását harmadik célomul tűzttem ki s úgy érzem, hogy hézagpótló munkát végzek akkor, amikor egy olyan intézmény nevelői értékét és eredményességét ismertetem, amely a saját területén minden nemzet ilyen irányú nevelőtevékenysége között a legmagasabb színvonalú. Sehol sem annyira önálló, sajátos berendezésében öncélú a kisdedóvónőképzés, mint nálunk. Míg más

*) Idézeteinkben a zárójelben lévő két szám közül az első az *Irodalom*-ban (l. a kötet végén) közölt mű *sorszámát*, a második szám az idézett mű *oldalszámát* mutatja.

országokban a tanítóképzésnek csak alacsonyabb fokát jelenti a kisdédóvónő-képzés, addig nálunk céljaiban és eszközeiben, működési területében és hatóerejében önálló és a tanítóképzéssel, bár más irányúan, teljesen — legalább is a szaktárgyak terén — egyvonalúnak és egyenlőrangúnak mondható.

Bár a jelenlegi tanítóképzés akadémiai fok felé törekszik, tárgyilagosan meg kell állapítanom, hogy hazánknek nevelők képzésével foglalkozó egyetlen intézménye sem rendelkezik olyan jól kiépített szakirányú képzéssel, mint a kisdédóvónőképző-intézet.

Az 1939. évben megjelent liceumi rendtartás, tanterv és utasítás — egyebek közt — az egységes magyar leányközépiskola megteremtésén fáradozik. El kell ismernünk a rendtartásban kitűzött célok értékét és jelentőségét, mégis az a meggyőződése, hogy a kisdédóvónőképző-intézetek mai nevelési rendje olyan, hogy a magyar leánynevelés kérdéseit leginkább képes megoldani, a hamarosan remélhető újjászervezése után pedig a legmodernebb és nemzeti szempontból is a legsikerültebb leánynevelő iskola-típusává lehet a magyar iskolarendszernek.

Történeti fejlődés.

A kisednevelés gondolata nem új. Amilyen idős az emberség, olyan a kisednevelés is. Minden valószínűség szerint a legrégebb népeknél is meg volt a kisednevelés gondolata, mégsem foglalkozunk a keleti népek és a zsidók nevelésének történetével. A mi kultúránk a görög kultúrán épült föl, ezért a görögök nevelési rendszerében szórványosan föllelhető kisednevelési gondolatokkal kezdjük meg a történeti fejlődés ismertetését.

A történelem előtti vagy homeroszi korban öntudatos nevelés még nem volt. A nevelés csak az életbe való *belenevelés* volt. A kised csak a család nevelő hatásában részesült.

A későbbi korban élesen elkülönült a spártai és az athéni nevelés. A spártai nevelés alapját az államforma magyarázza meg. Szigorú katonai szervezetű állam volt, amelyben a jó katona létérdeke volt az államnak. Természetszerűen csak ép, egészséges gyermekeket tartottak meg s így magyarázható nyomorék gyermekeik elpusztítása is. Az egészséges gyermekeket az anyjánál hagyták, ahol minden bizonnyal a játszás volt legfőbb eleme. Kb. 7. életéve után az állam vette át nevelését. Tehát itt sincs tulajdonképpen kisednevelés.

Platon is 6 éves korig az anyára bízta a gyermek nevelését. *Aristoteles*, ugyan rendszeres pedagógiai munkát nem írt, nevelési elveit *Politika* című művéből ismerjük. Itt 7 éves szakaszokra osztja a nevelést és az első 7 évet a testi és szellemi élet előkészítésére szánja.

A görög neveléssel ellentétben a római családi élet tisztább és bensőségesebb volta a gyermek határozottabb nevelését eredményezte. Itt a feleség egyenrangú fél volt és így a családban elfoglalt helye és tekintélye jobb hatással volt a kisgyermek nevelésére. A nevelés célja a *vir bonus*, a jó ember volt. Az erre való nevelés az anya irányítása mellett már nagyon korán megkezdődött.

Az ókori népek családi nevelése nem is tartozik tulajdonképpen a kisedneveléshez, ezzel csupán azt akarja jelen sorok írója igazolni, hogy megvolt ez a gondolat és korántsem tulaj-

doníthatja magának a gondolat kezdeményezését, megvalósítását pedig még kevésbbé a német pedagógia, pedig ilyen kijelentésekkel bőven találkozunk a német utalásokban.

A kisednevelés gondolata végigvonul a középkoron, ahol azonban egészen más felfogást találunk. A középkorban a gyermeket átörökölt rossz hajlamokkal és gyalúságokkal megrakott kicsinyített embernek fogták fel. A középkorban a kereszténység a gyermeket Jézus tanítása alapján fogta föl.

A kisedóvás mai célkitűzéseiből kiindulva, azonban csak az újkorban kezdhetjük el a gondolat mai szellemű létezését, ott, ahol a szociális szempont is előtérbe nyomul, amikor a gyermekben való segítség testi és szellemi irányban, a szociális felfogásból ered.

Comenius „*Anyaiskolá*“-ja a legelső pedagógiai munka, amely tisztán csak a kisedneveléssel foglalkozik. Ez a mű 1628-ban készült s a magyar nevelők számára latinra 1633-ban fordították le. A címe: *Schola infantiae, sive de provide juventutis primo sexenio educatione*; magyarul: „A kisedkor iskolája, vagy az ifjúságnak első hat évben való gondos neveléséről“.

Comenius meglátja a kisgyermek lelkének és szükségleteinek helyes rugóit és egész megfigyelésen alapuló elmélkedését erre építi. Felismeri, hogy a munka (játékos tevékenységnek nevezzük ma) a gyermekek tevékenységének egyik eleme. Ezt a helyes meglátását Fröbel érvényesítette rendszerében a legjobban. A gyermek mozgásairól így ír egy helyen: „A futkosás s az állandó foglalatосkodás az egészséges test s a friss kedély biztos jele.“ (13; 5.)

Igaz, hogy ő sem ment korának tévedéseitől és túlzásaitól s olyan követelményeket kíván a gyermektől, amelyek túlzottak s ezért helytelenek. Az a 16 tudománykör, amelyet a kisgyermeknek megszab, magában véve is túlzás és a mi magyar szempontunkkal nem egyezik meg, mert a mi óvodáinkban kizárólag csak nevelés s nem tanítás folyik.

De az is igaz, hogy lényegében nagyon jól látja a gyermeket, amikor így ír róla: „Vadállatokról szóló mindenféle mesével, vagy bármi más kedves történettel is könnyen élesíthetjük a gyermek értelmét; mert szívesen hallgatja az ilyet; szívesebben, mint történelmi dolgokat.“ (*Comenius*, 13; 31.)

Gondolataiban a mai kisednevelésnek sok alapvető tétele megvan. Már szól képzett nevelőkről, akik hivatásszerűen gon-

dozzák a gyermeket (21. lap). Az Anyaiskola 5. fejezetében a gyermek egészségének megóvásáról is ír (26. lap). A 8. fejezetben azt a ma is érvényben lévő gondolatot fejtegeti, hogy a nevelő (szülő se) ne tűrje, hogy a gyermek helytelen kiejtéssel beszéljen, hanem a jó példa hatásával a gyermek helyes hangsúlyos beszédét fejlessze. (Comenius, 13; 34)

De azért még nagyon sok időnek kellett eltelni, hogy a kisdnednevelés gondolata, bár tervszerűtlenül is, de valamilyen formában a megvalósulás első állapotába juthasson. Amikor már egyes államokban nagy számban voltak kisdnedóvodák, még mindig késett az állam jótékony beavatkozása. A létrehozás még mindig csak társadalmi úton valósulhatott meg.

Európában a gyermeknevelés, de különösen a kisdnednevelés gondolatának első művelője *Fröbel* Frigyes volt. Az ő munkássága révén a megvalósulás első határozott nyomai jelentkeznek.

Az európai kisdnednevelés alapjait Angolország kivételével minden európai állam fröbeli alapokra fektette s az ő rendszerének sokszor szolgálai átvételével keletkeztek az első kisdnedóvodák Európában. A magyar kisdnedóvás fejlődésének tárgyalásakor mindenütt megemlékezünk azokról a hatásokról, amelyeket *Fröbel* gondolatai hatottak át, ezen felül is, amennyit jelen kis dolgozatunk terjedelme megenged, röviden megemlékezünk *Fröbel* Frigyesről és gondolatairól.

Fröbel Frigyes

1782—1852.

A *Fröbel* előtti gondolkodók elveket hirdettek és könyveket írtak, de teljesen kidolgozott rendszert egyik sem hagyott hátra. *Fröbel* legnagyobb érdeme, hogy a játékoságból kiindulva, teljes foglalkoztatási rendszert épített föl. Észrevette, hogy a nevelést korán kell kezdeni, ha azt akarjuk, hogy a nevelés *aktív lelki kultúrát* fejlesszen ki. Ezt elveiben határozottan fellelhetjük.

Fröbel felfogása szerint minden ismeret csak játék és cselekedtetés útján sajátítható el. Nála nem találkozunk azokkal a törekvésekkel, amelyek a magyar óvodát jellemezték föllépése előtt. Nálunk a beszéd és értelemgyakorlat a foglalkoztatás gerince.

Kétségtelen, hogy *Fröbel* már gyermekismeretre építette rendszerét. Helyesnek kell elismernünk rendszerét és célkitűzését. Mi lehetett mégis az oka, hogy nagyon hamar ellenzésre talált? Az, hogy *Fröbel* nem a gyermek korához mérte céljait s foglalkoztató eszközei és az ezekkel való foglalkoztatáshoz szükséges értelmi vonatkozások jóval meghaladták a gyermekek szellemi fejlődésének fokát. El kell ismernünk, hogy esz-

közeiben nagyon sok kiváló vonás rejlik. Azt is meg kell állapítanunk, hogy rendszerének egyes megnyilvánulásai sokkal közelebb állanak a való élethez, mint pl. Montessori rendszeréé, amelyről W. Stern véleménye: Montessori rendszerének az a legnagyobb hibája, hogy rendszer.

Teljesen más tárgyalási szempontot kíván, ha *Fröbel* játékaiknak alkalmazásáról kell szólnunk. Ez módszer, amit egyéni elgondolásokhoz is hozzá lehet idomítani és helyesen alkalmazva és értelmezve, javítani lehet, mert a fejlődés lehetősége nem korlátozott, hanem a végtelenségig bővíthető.

Fröbel játékaiban a határozott fejlődés fellelhető, kár, hogy ez nem egyezik a gyermek fejlődésével. Ő játékaiknak (foglalkoztatási eszközöknek) szellemén keresztül a gyermek lelkét is művelni akarja, de az előbb említett okoknál fogva a gyermekből nagyon sokszor az unalom érzését váltja ki.

Játékaiknak alapformája a *golyó és a kocka*. A *golyó az első ajándék*. Nem rideg játékszerek ezek. Láthatjuk, hogy gyermekeink szívesen játszanak velük, de kétségtelen az is, hogy a golyó jelezni akaró kedélyt és a kocka magába rejtteni akaró szellemet a 3–6 éves gyermek még föl nem fogja.

Az előbbiekhöz hozzáveszi a *hengert* és ebben adja *második ajándékát*. E három együtt már foglalkoztatja a gyermek alkotásvágyát és képzeletét. A *harmadik ajándék a kocka*. A *negyedik ajándékkal* az a célja, hogy a gyermek a rész és egész fogalmát érzékelje, elsajátítsa a rendet, a helyzetet és meg tudja könnyen különböztetni az alakot és a nagyságot. Az ezekkel végezhető építő tevékenységhez dalokat is csatol. Ezek már erősen erőltetettek, nincsen meg bennük az a hangulati tartalom, amely a gyermeket érdekelné, ha azt akarjuk, hogy maradandó nevelő értéke legyen.)

Negyedik ajándékul a nagy kockát nyolc téglá alakú részben adja a gyermekeknek és az *ötödik ajándékban a nagy kockát 18, részben egész, részben átló irányban metszett kisebb kockára, illetőleg három oldalú hasábra osztja*. (Van még egy *hatodik ajándék* is, amit *Fröbel* neve alatt emlegetnek, de ezt *Fábry János*, a dobsinai óvodavezető szerkesztette.)

Ezekon kívül még nagyon sok játékot ad a gyermekek kezébe *Fröbel*, de ezek már inkább a játékos tevékenységek eszközei. Ilyenek: a színes lerakó lapok vagy táblácskák, színes pálcikák. A szerves fejlődés is megvan a következőkben. Ezeket a pálcikákat ugyanis borsó szemekkel, vagy parafából lévő gömbökkel zárt egészé építheti a gyermek. Ebbe a zárt térbe különböző tartalmakat rakhat a gyermek szilánkból, forgácsból, háncsból, vagy papirosból. De kellő figyelmet szentel *Fröbel* a gyermek mozgási szabadságának is akkor, amikor a játékok nagy sokaságát nevezi meg és helyesen csoportosítja. Ilyen játékok az u. n. mozgási játékok, amelyek felölelik a *vándorjátékokat* és az ezekből fejlődő *látogatási játékokat*. A mozgási játékok más csoportját azok a játékok alkotják, amelyek valamilyen tárgyat, vagy eseményt utánoznak. Ezek az *utánozó játékok*. Pl.: kör-, virág-, koszorú-játékok stb. A gyermekek ügyességüket és gyorsaságukat a *futási játékokban* mutathatják be. A törzs

és tagok együttes és egységes fejlődését az u. n. *lengő-, keringő, vagy forgó-játékokban* találhatjuk meg.

Fröbel értékeiről vitatkozunk ma már felesleges. Játékai még ma is nagyon használatosak és a helyi viszonyokhoz átalakítva, mindenütt kedveltek. Ajándékai már nem tudják elérni azt, hogy a gyermek nagy kedvvel játsszék velük. Mi a gyakorlati alkalmazhatóság szemszögéből nézzük *Fröbel* óvodai foglalkoztató rendszerét és megállapítjuk, hogy játékai és ezek módszere ma a legteljesebb mértékben használhatók, mert a gyermek megismerésén alapulnak. A mai magyar kisdedóvoda rendszerében nagyon sok a *Fröbel* hatás, többé-kevésbbé átalakítva. De ez szükséges is, mert ő a német gyermek lelki világát vette alapul.

A magyar kisdedóvással foglalkozók két táborra oszlottak *Fröbel* tanainak és eszközeinek értékelése, használata tekintetében.

Egy kis áttekintésben ismertetni fogjuk *Fröbel* rendszerének és a meginduló magyar kisdedóvodának a viszonyát. Először blankenburgi működésének idején hallunk *Fröbelnek* Magyarországgal való kapcsolatairól, ekkor *Steinacker* Gusztáv debreceni lelkész felesége kér tőle foglalkoztatási eszközöket. *Brunszvik* Teréz is buzdítja az óvókat, hogy vezessék be *Fröbel* eszközeit. Az új-aradi *Pivány* Nanette erre a buzdításra ír is *Fröbelnek*. Nevek nélkül is biztos tudomásunk van arról, hogy többen keresték fel személyesen is *Fröbelt*. (6; Évkönyvek.)

Fröbel eszközeit legelőször *Fábr*y János dobsinai óvodavezető alkalmazta. (Fábr; 24.) Ez 1860-ban volt és az 1862/63. évi jelentésben *Rapos* így ír: „... minden hazai óvoda között Dobsina óvodája tündöklék leginkább. Itt *Fröbel* rendszere gyakoroltatik, kinek és követőinek minden műve és a hozzátartozó eszközök megszerzettettek.” (Rapos, 56; 13)

Majd *Rapos* *Fröbel* műveit kezdi fordítani, szabadon ugyan, de ezt javára írhatjuk, mert neki megvoltak a kiforrott elvei, tehát az első fordítás már a mi viszonyainkhoz való alkalmazás volt. Később *Rapos* is támadja azokat, akik szolgálai utánózzák *Fröbelt*. *Ronge* János budai német hitszónok fölhívásának tesz eleget a magyar közönség, amikor 1869-ben megalakul a Népművelési és reform egyesület, amelyből alakul a „Magyarországi Központi Fröbel-nőegylet”. Még ebben az évben alkalom nyílik arra, hogy a magyar kisdednevelők megismerhessék *Fröbel* eszközeit. *Fábr*y ugyanis bemutatja *Fröbel* eszközeit és az azokkal való foglalkozást. (Évkönyv. 1869. 11. lap.)

1871-ben *Szabó* Endre: Vezér könyv *Fröbel* Frigyes foglalkoztató eszközei használatára-címmel könyvet is ír. Ugyanő *Fröbel* címmel lapot is indít, de ebből csak 6 szám jelenik meg.

Ennyi pártoló és megértő *Fröbel*-hívő mellett akad olyan is, aki elítéli rendszerét és teljesen alkalmatlannak tartja. Ilyen *Péterfy* Sándor igazgató, aki teljesen elfogult a *Fröbel* rendszer iránt. Élesen támadja követőit és mély, de egyoldalú bírálatban részesíti a rendszert. (Fröbel F. emléke. Nemzeti Nőnevelés. 1882. 4. füzet. Péterfy, 53.) *Péres* Sándor már mérsékeltabb, elismeri *Fröbel* rendszerének nagyszerűségét, de hangsúlyoztatja, hogy magyar szempontból változtatni való van rajta. Ezt mi is valljuk! Át akarja hidalni azt a szakadékot, amely a két tulzó véglet

között van. (Peres, 51.) De *Peres* is hamar megváltoztatja a véleményét, nemsokára már a *Fröbel* támadók között találjuk.

Végül megemlíjtük a mi fölfogásunkat is. Elvünk az, hogy meg kell tartanunk a rendszerből azt, ami jó. Nagyon sok érték van benne, bár igaz, hogy nemzeti és faji vonatkozásokat hiába keresünk rendszerében, ő a gyermeknevelést egyetemes emberi célok szolgálatába állította. Mi pedig a kisdedneveléssel is a nemzeti eszmény kialakítására törekszünk, ezért át kell alakítanunk rendszerét. Érdemeit elismerjük, eszközeit használjuk óvodáinkban és nagyon sok fejlődési lehetőséget látunk a rendszerében. Kétségtelen, hogy ő ismerte fel, hogy a kisdedóvodáknak a célja tisztán humanisztikus; az óvodákban folyó nevelést öntudatosabb fokra emelte, a gyermek mozgásaira, cselekvéseire és különösen játékaikra a figyelmet fölhívta. Mi ezeket a szempontokat nagyon sokra becsüljük és óvodai nevelésünk rendszerébe be is állítjuk. Ha *Fröbel* többet nem is tett volna, mint azt, hogy a fentiekre a figyelmet felhívta, már akkor is elévülhetetlen érdemeket szerzett. Ezt igazolják a mai magyar óvodákban folyó nevelési eljárások. Ezek nagyon sokban módosítva, fröbeli elveket valósítanak meg.

A rendszer értékét hazájában sem ismerték fel, mert 1851-ben egy porosz közoktatásügyi miniszteri rendelet a *Fröbel*-féle gyermekkerteket megszünteti, helytelenül a vallástalanság és a szabadkőművesség tanainak terjesztését látja ugyanis a porosz óvodák működésében. (Ezt a rendeletet egy 1860-ban megjelenő újabb rendelet hatályon kívül helyezi.) Tehát ebben az időben már *Fröbel* elvein fölépült óvodák működtek Poroszországban. (Dömötör, 17.) A szászországi Drezdában már „*Fröbel-Stiftung*”-néven gyermekkertésznöképző-intézetet tart fenn 1851-ben a drezdai *Algemeine Erziehungs-Verein*. (Dömötör, 17; 5.)

De nemcsak Szászországban, hanem a többi német államban is találunk működő óvodákat.²⁾ A Porosz királyságban három egyesület is tart fenn óvodákat, gyermekkerteket, népgyermekkertek, kisdedóvó intézetek, családi gyermekkertek, vagy anyaiskolák néven. Természetesen ezek mind fröbeli alapon és rendszerben működtek. E három egyesület a *Berliner Fröbel-Verein*, a *Verein für Volkserziehung und Volskindergärten* és a *Verein zur Beförderung der Kleinkinder-Bewahranstalten* voltak. (Dömötör, 17; 17—31.) Hannoverben a gyermekkertek szintén fröbeli mintára keletkeztek és működtek. Érdekes, hogy itt a gyermekek napi 20 pfennigért levesből és főzelékből álló ebédet is kaphattak. (Id. mű: 33—35. l.) Ezek a kisdedóvodák majdnem kivétel nélkül az ágostai Henriette apácák vezetése alatt voltak. (17; 31—33 l.) Itt találjuk először az óvodák napirendjét; eszerint reggel 6—7 órától este 7 óráig voltak nyitva.

Határozott demokratikus fejlődést látunk a *hollandiai* óvodákban. Ide gazdag és szegény egyaránt elküldötte gyermekét. Itt *gyermek-telepeknek* nevezték őket. A szervezésnek nagy hibája volt, hogy a gyermekek létszámát nem állapították meg; pl. az amszterdami zsidó hitközség óvodájában 1200 gyermek volt és egy trachoma járvány alkalmával több mint 400 gyermek kapta meg a járványt. (1858.) *Gr. Csáky* Albin, a magyar kisdedovási törvényes rendezője ezen a példán okulva a magyar kisdedóvodákban elhelyezhető gyermekek számát 80-ban állapította meg. (70.) (... Sajnos, kisdedóvodáink gyermeklétszáma nagyon sok esetben ma ennél jóval több. A szerző.) *Anna Paulowna Schol* (Fröbel-Schol) néven is szerepeltek Hollandiában ezek az óvodák. Olyan célszerű berendezésűek voltak, hogy még ma is mintául állhatnak egészségügyi szempontból. Pl. ablakai 2½ m szélesek és 7—8 méter magasak voltak. (Dömötör, 17; 39—46 ll.)

Belgiumban a lelkes és emberbarát *Moren-Holz-Bülow* bárónő irányítása és támogatása mellett létesül néhány kisdedóvoda, de még 1881-ben is csak szórványosan vannak. Míg végre 1882-ben *P. van Humbeck* közoktatásügyi miniszter szabályozó rendeletet ad ki és a *Fröbel* rendszert és alapot teszi kötelezővé. (Dömötör, 17; 50—71 ll.)

Franciaországban olyan gyermekgyűjtő-telep keletkezik, amit ugyan nem nevezhetünk még óvodának, de az első adat arra nézve, hogy gyermekeket nagyobb tömegben összegyűjtenek és ott valamiféleképpen foglalkoztatnak. A nép nyomorát látó *Oberlin* Frigyes lelkesz buzdítására *Scheppler Lujza* (aki *Oberlin* háztartásában alkalmazott volt és ott látta a nagy emberbarátnak és feleségének tevékenységét, majd *Oberlin* feleségének halála után maga is résztvett a nemeslelkű lelkesz nemzetmentő munkásságában) *Elsasban*, *Steinthalban* megnyitja gyermekgyűjtő-telepét 1779-ben. Telepén 2—7 éves gyermekek vannak, akik valamelyes munka végzése mellett meséket hallgatnak és idejük legnagyobb részét játékkal töltik. Ez az első kísérlet nem maradt meg a kezdeményezés állapotában, hanem a *Fröbel*-féle gondolatok terjedése után, 1837-ben már 800 kisdedóvoda működik Franciaországban. Igaz ugyan, hogy *Fröbel* tanai nagyon elferdülten valósulnak meg. Az óvodák legnagyobb része minden rendszer és módszer nélkül működik és teljesen megmaradnak, vagy visszatérnek a *Scheppler* Lujza-féle gyűjtőtelepek színvonalára.

Végre királyi rendelet jelenik meg, ez megállapítja szerve-

zetüket. Ettől kezdve „*salles d' asyles*”-néven működnek és terjednek el, később „*écoles enfantines*”, majd „*écoles maternelles*”-néven működnek. Nemsokára Fröbel hatása is — most már tisztultabb fölfogásban — újra eljut ide. Erre a hatásra új nevet kapnak az óvodák s „*jardins des enfants*”-néven fejtik ki áldásos hatásukat. Később a francia szellem észreveszi Fröbel módszerének erőltetett voltát s eszközein és rendszerén nagyon sokat változtatnak. (Magyarországon ez a változtatás már jóval előbb megtörtént.)

A francia szellem megérezte ezeknek a kisedóvodáknak nagy nemzetnevelő erejét és minden téren támogatta a kised-nevelés gondolatát. Az állami kisedóvodák felügyelőjének Mme Kergomard jelentése szerint 1890-ben a franciaországi kisedóvodák száma 6090 és a nevelők és gondozók száma pedig 9219 volt. (Jellemző ez a két szám, mert ma már nincs ennyi. A szerző.)

Jótekonny hatása volt még Franciaországban Marbeau népbárát eszméinek is, akinek gondolata volt az, hogy a három éves kor előtt is részesítsék gondozásban a kisedeket. Buzdítására megalakulnak az első *creche*-ek, bölcsődék, ahol már 4—5 hetes gyermekek gondozását is vállalták. A *creche*ek közül a *Creche de la Compagnie de l' Ouest* volt a legkiválóbb. (Dömötör, 17; 79 ll.)

Csodálatos játéka a véletlennek, hogy Svájcban, ahol minden idők egyik legmelegebb szívé gyermekszerető pedagógusa, Pestalozzi Henrik János élt és ahonnan a modern gyermeknevelés gondolata kiindult, az óvodák egyáltalán nem tudtak népszerűvé válni. Magyarázatot is találunk erre. A lakosság egyrésze eléggé jómódban élt, másrészt az egyes kantonok teljes különállása volt az elterjedés akadálya. Csupán Genf kantona helyezi 25 óvodáját 1872-ben állami felügyelet alá és meghozza azt az üdvös intézkedést, mely szerint egy gondozónő felügyelete alatt legfeljebb 25—30 gyermek lehet. Itt találjuk meg először (Magyarországot kivéve) Európában azt, hogy a gyermekek szüleitől óvásdíj címen pénzt szedtek, ez volt az első kísérlet arra, hogy az óvodák önmagukat fenntartó intézménnyé válhassanak. Ez a törekvés sohasem vált valóra. (Dömötör. 17; 110—121 ll.)

Ausztriában 1872. június 22-én császári és királyi közoktatásügyi miniszteri rendelet szabályozta az óvodák rendjét. Ezzel a rendeleti úton való szabályozással ugyan megelőzték a magyar kisedóvodákat, de csak jóval később lett belőle törvény, mint nálunk.

Az itteni óvodákban a gyermekek reggeltől délig és délután 3 óra hosszát voltak. Aki óhajtotta, napi 14 krajcárért kétfogásos ebédet kaphatott. (17: 127—151 ll.) A bajor királyság és Ausztria óvodáiban kapható ebéd a mai napközi otthon öse.

Legvégül hagytuk az angolországi kisdédóvodák keletkezésének és fejlődésének tárgyalását. Előbb bizonyos történeti háttérrel kell röviden ismertetnünk. *I. Napoleon* 1806. november 21-i rendelete az u. n. „continentale systeme” szárazföldi zárlatot rendelte el Angolország ellen. Erre a zárlatra Anglia ellenrendszabályokat rendelt el 1807. november 21-én. De Angolország az ellenrendszabályokkal a gazdasági védekezés fegyverét nem tudta eredményesen használni. Egymás után szüntették meg működésüket a nagy gyárak és a munkásosztály insége teljes nyomorra változott. A gazdasági egyensúly teljesen megingott. Egyes német gondolkodók a kisdédóvodák keletkeztetésének dicsőségét a német szellem termékenységének tulajdonítják. *J. G. Wirth: Mitheilungen über Kleinkinderbewahranstalt-en* (1840.) c. művében azt kérdi, miért csak 1816-ban keletkeztek az angolországi kisdédóvodák, mikor a nyomor és az inség 1806—1808-ban volt a legnagyobb. Erre mi nagyon egyszerűen azt felelhetjük magyarázatul, hogy a kiváló gyakorlati érzékkel rendelkező angol szellem nem bocsátkozott kísérletezésekbe, hanem alapos tanulmányozás után nyitja meg a kisdédóvodákat, amelyek valóban mintaszerűek is voltak. *Wirthnek* egyoldalú következtetéseiből csak annyit fogadhatunk el, hogy valóban az 1802-ben megnyitott *defmoldi* gyermektelep volt a *Scheppler-féle* után a legelső óvoda féle. Ilyen óvoda-féle gyermek-telepek voltak még az 1815-ben megnyitott *newyorki*, az 1817-ben keletkezett *philadelphiai* és *baltimorei* és az 1819-ben megnyitott *berlini*. (Rapos 57; 4)

Wirthnek a fenti kérdésére még csak annyit kell megokolásul említeni, hogy a német óvoda-félék nélkülözték azt az alapot, ami egy óvodát óvodává tehet s ez a szociális szempont és a nemzet legapróbb tagjainak testi és értelmi fejlesztése, amely egy jövő, jobb nemzedék elérése és megteremtése céljából állít föl kisdédóvodákat. A németek csak nyitottak óvoda-féle gyermekgyűjtő-telepeket, ahol éppen nem a rászoruló gyermekei voltak, hanem a módosabb néposztály gyermekeinek felügyeletét látták el.

Az angol szellem, ez a nagyvonalú, fölvilágosodott szellem volt csak képes valójában megteremteni az első valóságos kisdédóvodát, amelyben a célkitűzés is, meg a vezetés is szakszerű és

nemzetgazdasági érdekeket szolgáló volt. Az angol kisdédóvodák gyorsan terjedtek, ennek az oka az volt, hogy a szükség testesítette meg az elgondolásokat. Szinte páratlan az a szellemi fejlődés és fölvilágosultság, amit itt tapasztalhatunk. Az 1819-ben megnyílt első kisdédóvoda után 17 év múlva 1836-ban már 2500 kisdédóvodájuk van. (Beely, 9; 296.) Magyarországon 1836-ban még csak 14 kisdédóvoda volt. (Rapos József: A köz-alapnevelésügy multja és jelene. Pest. 1868. 91. lap.) Még a német *Krüger* is elismeri *Wirth* könyvében, hogy „az óvodák Angolország nagy-ranevelt gyermekei” (J. G. Wirth, 69; 340).

Az angol kisdédóvodák keletkezéséhez az első lökést az a nyomor adta, amelyben az angol munkásság volt 1808—1818 között. A gyermekek százai éhesen, rongyosan a legnagyobb nyomorban ténferegtek London utcáin. Az emberi irgalom érzése fellángolt, meg akarták ezeket a gyermekeket menteni. *Brougham Henrik* és *Wilson János* emberbaráti érzelmű angol férfiak ezt látva, 1819-ben megalapítják *Westminster*-ben az első étkeztetéssel egybekötött kisdédóvodát, amelynek lakói az utcáról felszedett senki-gyermekei voltak. (P. Szathmáry, 63; 23.) Ez az óvoda az angol szellem kiváló gyakorlati felfogásának volt a terméke. Ez a szellem nem elégedett meg a kezdeti sikerrel, hanem valóban arra termett egyént, *Wilderspin Sámuel*-t bíztta meg a kérdés tanulmányozásával. *Spitalsfield*-ben ő alapítja meg világhíres óvodáját, az mintája lesz a korszerű gyermekgondozó és nevelő óvodáknak.

Ezen a ponton térünk át a magyar kisdédnevelés gondolatának tárgyalására. Kétségtelen, hogy a magyar kisdédnevelés gondolata az első teremtmény lökést itt kapta. A magyar kisdédnevelés megalapításának történetét legteljesebb valójában csak úgy ismerethetjük, hogy egy nemeslelkű, melegszívű főrangú hölgy áldozatos életmunkásságának ismertetésével kapcsoljuk egybe. Ez a hölgy *korompai gr. Brunszvik Teréz*, a magyar kisdédóvás megalapítója.

Brunszvik Teréz

1775—1861.

Gróf Brunszvik Antal udvari és helytartósági tanácsos Pozsonyban feleségül vette a szegény, de nagyon szép *Seeberg* bárónőt. Ebből a házasságból született Pozsonyban 1775. július 27-én *Brunszvik Mária Terézia*.

1800-ig nem hallunk Terézről semmi különöset. Ekkor nővérének gyermeke születik. 1805-ben anyja fürdőkre viszi Terézt azzal a gondo-

lattal, hogy talán férjhez adja. De terve nem sikerült, mert Teréz kérőnek kosarat ad és semmi hajlandóságot sem mutat a férjhezmenetelre. Múltak az évek s nővérének gyermekei abba a korba jutottak, hogy alkalmas nevelőre lett volna szükségük. Tehát keresésre indultak és a véletlen egy kicsit hosszabb ideig időztette őt *Pestalozzi* yverduni iskolájában. *Pestalozzi* önfeláldozó lelkesedése nagy hatással volt Teréz érzékeny lelkére. Már ekkor megfogamzott benne az a gondolat, hogy a nép nevelésére áldozza életét és vagyonát és itt meglátta azt a szeretetet, amit a gyermekek sikeres nevelése érdekében *Pestalozzi* kifejtett. Amikor hazajött és családja körében terveit említette, egyszerűen rajongónak nevezték és a fiatal *Schedius* Lajoson kívül senki sem érti meg. 1810 körül ismét külföldön van, ekkor ismét találkozik *Beethovennel*, aki Fis-dur szonata (op. 78.) művét Teréznek ajánlja. Még többször is találkozik *Beethovennel*, erről levelezésük is tanuskodik. Közben nővére gyermekeinek nevelését magára vállalja és minden idejét a gyermekek testi és lelki gondozásának szenteli. Itt a gyakorlati gyermekgondozás nehéz munkájával is megismerkedik, mert ebben az időben nővére újszülött kis gyermekének dajkája is. „Nekem garde des dames-ként kellett a tanulásnál jelen lennem. ... átismételtük a nyelvtant és már Xenophon Anabasisát fordígtattuk németre.” (Napló, 12; 79.)

1827-ben megismerkedik a magasszínvonalú angol óvodák szervezetével, ez még jobban serkenti terveinek elérésére. 1833 őszén meghívást kap, hogy a müncheni óvodát szervezze meg. Ennek eleget is tesz és megindítja az első — magyar mintára szervezett — óvodát Münchenben. Ezt a sikerét követi egy másik. A bécsiek is meghívják, hogy náluk is szervezzon óvodát. Büszkén tölti el lelkét az a tudat, hogy az osztrákok is a magyarság szellemi termékeiből kényszerülnek átvenni: „Először történt, hogy Bécs minket magyarokat utánzott. *Wertheimer* javaslatára Alsó-Ausztria kormányának elrendeli, hogy *Brunszvik* grófnő budai intézetének mintájára kisdédvők létesíttessenek. Őt gyermek részére szánt hozzájárulással, vagyis 25 pengő forinttal én magam nyitottam meg a gyűjtést.” (Napló, 12; 97.)

Ezután *Brunszvik* Terézzel nagyon keveset hallunk. Csupán egyes óvodák látogatásakor tudjuk, hogy szervező keze itt is ott is tevékenykedett. 1841. őszén a világosi óvoda megalapításában munkálkodott.

Most már csak a pesti óvóképző „*Látogatási könyvében*” lévő aláírások után tájékozódhatunk legbiztosabban. Ezt a könyvet 1844. április 2-től kezdődően használták és *Brunszvik* Teréz aláírása benne az első. Valószínű, hogy nagyon sokszor látogatta meg az intézetet a beírt alkalmon kívül is, de nem írta be minden látogatásakor a nevét. Emlékirataiban 1855-ben — 80 éves korában — mint az utolsó sorok egyikében így ír az elkeseredés és csendes lemondás hangján a nagykaratú honleány: „Én is rom vagyok a romok között törekvéseimmel és tevékenységgemmel. Süket fülek és süket szívek kísérték engem az életen keresztül.” (Czeke, 14; 27.)

Alkonyuló életének napjait megdöbbeneti *Széchényi* sorsa és bánatos közömbösséggel befelé hulló könnyekkel szemléli minden egyes óvoda megszűnését. Ez látszik a napló utolsó sorain is: „A drágaság, az adók

elviselhetetlenek, az állam kiadásai felülmúlják a bevételeket. Az ország nagyrészt képtelenné válik adózni, mi történik akkor? A gond, hogy miként lesz, nem hagy el bennünket." (Napló, 12; 28)

A fiatalos hév és a lendület még Bécsbe viszi Blanka elé és ez a 82 éves hölgy még törhetetlen akarattal tervezget ekkor is. Két évvel később még látogatást tesz Drezdában. Ezzel Naplója megszakad és semmi tájékoztatásunk nincsen élete utolsó napjairól. Az a sok adakozás, amit életében tett, végül azt is eredményezi, hogy szűkössé anyagi viszonyok között él Pesten, majd unokanővérénél Dukán, 1861. októberében, 86 éves korában, munkás élet után nyugodtan hal meg.

— — —

Halála után papíros-kosarában egy írt sort találunk: „Je höher wir in Range stehen, desto wichtiger sind unsere Handlungen.“ Ezek a szavak jellemzik legjobban egyéniségét.

Az emberi humanitásnak olyan kimagasló egyénisége volt, akinek tettei, alkotásai és szelleme a magyar népnevelés fáklyavivői közé állítják és méltán. Erős magyarság jellemzi és rendkívüli akaraterő a céljának elérésére. Férfias nagyvonalúság az elgondolásban, nőies aprólékos pontosság a kivitelben, szeretet tetteiben, lemondás az anyagi jólét követelményeiről. Ez *Brunszvik Teréz*. E sorok írója, mint a magyar óvónőképzést szolgáló egyetlen állami intézet tanára, a nagy nevelő és intézetalapító emlékének akar áldozni ezzel a kis munkával írásban is. Munkásságának minden tétivel a nemes grófnő szellemében akarja nevelni a magyar óvónőképző-intézet növendékeit.

A magyar kisedővodák fejlődése 1828—1891.

Brunszvik Teréz lelkében a magyar nép gyermekeinek szeretete, védelme szunnyadó állapotban megvolt már életének fiatalabb korában is. Némi nevelési tapasztalattal rendelkezett már, részben gyakorlati volt ez, amit nővére *Deym grófné* gyermekeinek nevelésekor szerzett, részben elméleti volt, amit nagy olvasottságával magyarázhatunk. Olvasott és művelt volt testvéreivel együtt s a hernalsi nevelőintézetből való nevelőnőjük is rendszeresen és szigorúan foglalkozott velük. (12; 41)

Amikor *Yverdunben Pestalozzif* meglátogatja, megtestesül benne a gondolat és így ír naplójában: „Yverdunben tanultam meg azt, amiért a lelkem szomjazott: *Hafni kell a népre!* Megtaláltam a megváltó ígét. Ettől a perctől fogva megszűnt minden önző önképzés. A hazáé volt az életem. Mint a nép nevelője a hazának akartam szentelni életemet. A tömegeké lesz erőm s időm és a jövő nemzedéke szeretetem.” (12; 66.)

1816-ban az inség és a nyomor tetőfokra hágott. Ezt megrendítő színekkel festi naplójában.³⁾ (12; 66.)

Látjuk, hogy a magyar kisdédnevelés első termékeny gondolata és eszmei megszületése már 1816-ban megvolt. De az anyagi és egyéb bajok még késleltették a megoldást, míg végre 1828. január 1-én *Brunszvik Teréz* édesanyja házában Budán, (ma Mikó-utca 8. szám) saját költségén, 200 pengőforint költséggel megnyitotta az első magyar kisdédóvodát. Ebben az időben még sem az osztrák birodalomban, sem Délnémetországban nem volt egy óvoda sem. Itt 40 gyermek nov. dec. jan. és febr.-ban naponként 1½ meszely rumfordi levest kapott, melyre a két első télen 90 pfrt adatott ki. — Első orvosi felügyelője az intézetnek *Tormay Károly* orv. tudor volt; a gyermek-szám az 1830. év jún. 30-ig 185; 1865-ben 39 fiú, 40 lány, összv. 79. (Rapos, 54; 79.)

Az első magyar kisdédóvoda olyan jellegzetességgel rendelkezett, amit még 15 év múlva sem találunk meg Európa főbb országaiban. Tudjuk, hogy a bajor királyságban és az osztrák kisdédóvodákban szintén meg volt az ott étkezés lehetősége, de az osztrák óvodákban is csak később. Viszont egyetlen európai országban sem volt meg a gyermekek egészségügyi ellenőrzése. Nálunk ezt már az első, 1828-ban megnyílt kisdédóvodákban orvos végezte.

Amikor Magyarországon az első kisdédóvoda megnyílt, csak a detmoldi, newyorki, philadelphiai, baltimorei, londoni, berlini, liverpoli, bristoli, hessen-casseli és a genfi óvodák működtek és ugyanebben az évben nyílt meg a brüsszeli és a lausennei.

Brunszvik Teréz 1829. március 9-én megnyitja saját költségén a második kisdédóvót Budán az „urak utcájában” (ma Uri-utca) a Majthényi házban. Ebbe az óvodába 108 gyermek iratkozott be. Ezt is saját költségén létesítette. Ez a két óvoda német nyelvű volt. A két budai kisdédóvodát követte 1829. március 19-én az első pesti. Ezt a lipótvárosi „3 korona” utcában az Eisenfeld házban (Ma Csáky-utca) nyitotta meg. A gyermekek száma itt 166 volt. Ez volt az első magyar nyelvű óvoda.

1829. június 13-án a harmadik budai kisdédóvodát nyitja meg *Brunszvik Teréz* a vízivárosi Donáti-utcában. Itt a gyermekek száma 84 volt.

Az első vidéki kisdédóvoda Besztercebányán kezdte meg

működését 1829. nov. 1-én. Első vezetője *Kern Máté* volt, akit Brunszvik Teréz adott át a budai I. számú kisdedóvodától.

Kisdedóvodáink száma bár lassan, de fokozatosan nő, úgy hogy 1867-ben már 164 működik Magyarországon.

Ismertetjük most azokat a nevelési eljárásokat, amelyekkel ezekben a kisdedóvodákban a gyerkmekek nevelése folyt, még pedig a tolnai óvóképző-intézet „példány-óvodájának” (ma: minta-, vagy gyakorló-óvoda) rendszere nyomán.

Az óvoda rendjében két csoportra különült a nevelés: 1. nevelési eszközök és 2. ezek kezelése, vagyis a módszer csoportjára. A nevelési eszközöket ismét két csoportra kell osztanunk, az egyik csoportban a testi, a másikban a lelki nevelés eszközei állanak.

A) *A testi nevelés állott:*

a) *Mérlegek használatából.* Ezekkel rendszeresen mérték a kisdedek testi fejlődését, magasságát és az egyes testrészek vastagságát. A súlymérést kölcsönként tízedes mérleggel végezték.

b) *Szemgyakorlatokból.* Ezekhez tükröket, nagyítókát használtak.

c) *A szem, kar és tudó fejlesztésből,* ezekhez tekejátékokat, céltáblákat, fúvócsöveket, stb. használtak. Érdekes, hogy *Rapos József* igazgató (1861–1870.) olyan „labdagépet” akart szerkeszteni, amely 40–50 gyermeket egyszerre szórakoztatott volna. Elgondolása szerint több labdát hajított volna ki ez a gép egyszerre, amit a gyermekeknek el kell kapniok. Ha nem sikerül az elkapás, a labdák nem gurulnak el, mert zsineggel megerősítettek voltak.

d) *A szem és a kéz ügyesítéséből.* Ennek eszközei a színtáblák, papíros hajtogatások, tépések, ragasztások, vászondarabok, vesszők, építési, írási, rajzolósi minták voltak.

e) *A szaglás, ízlés, tapintás, hallás fejlesztéséből.*

f) *A „bukfenc megillető fokaihoz”* vastag pokrócot szereztek 1854-ben.

g) *Ügyesítő játékok gyakorlataiból;* ehhez 20 gyermek részére vörös csikokkal 20 részre osztott zöld asztalaik voltak, amelyekhez kis székek is tartoztak. Az asztalokat és székeket vezényszóra a gyermekek maguk vitték. Ezeken az asztalokon végezték a gyermekek kis munkáikat.

h) *Ápró kertí eszközökből* (ásó, kapa, lapát, gereblye, kosár,

talicska, stb.). Az udvar egy része kert volt. Ezt a gyermekek maguk gondozták.

Az óvodába 2—6 éves korú gyermekek jártak, akiket 3 csoportba osztottak, (mint ma) az 5—6 évesek voltak a „harmad osztálybeliek”, (ma: legnagyobb gyermekcsoport) a 4—5 évesek a másod (ma: középső gyermek-csoport) és a 2—4 évesek az első osztálybeliek (ma: legkisebb gyermek-csoport).

A bútorok színe osztályonként más volt: zöld, fehér, vörös. Erről ismertek rá a gyermekek termeikre. Ez gyakorlati célt szolgált, különösen az első osztálybelieknél.

Ezek a bútorok alkották a kisdédóvoda berendezését; ehhez járult még egy asztal székekkel az óvó számára, egy fekete tábla, néhány szemléltető kép és egy-két térkép. Érdekes bútora volt még a kisdédóvodának az a kis ágy is, amelyen az álmos gyermekek pihentek. (Külföldön ezzel seholsem találkoztunk⁴). (Rapos, 55; 379.)

B) *A lelki nevelés állott:*

a) *Elmefejtő gép alkalmazásából.* Rapos József igazgató (1862—64-ig) olyan gépezetet szerkesztett, amely a számolás gyakorlására, természeti tárgyak és képek összehasonlító ismertetésére, mondatok szerkesztésére, olvastatásra, írásra, rajzoltatásra alkalmas volt. Ez állványon álló, forgatható, több helyen fölnyitható kocka volt. (Ma a m. kir. áll. gróf Brunszvik Teréz kisdédóvónőképző-intézetben van.) A párisi kiállításra ki is küldötték a rajzát, ahol készítője kitüntetésben részesült.

b) *Betűlapickák módszeréből.* Vékony falapokra festett betűk voltak. Ezeket Rapos igazgató egyszerűsítette 1862-ben. (Ekkor a kisdédóvodákban még tanítás is volt Fröbel hatására.)

c) *A Russ-féle számgép használatából.* Ennek használatát azzal könnyítették meg, hogy egy réztányéros súlymérleget használtak és a gyermekek boltost játszottak. Később (1867.) hosszúság- és ürméréseket is végeztek a gyermekekkel.

d) *Időgép alkalmazásából,* amely az óra olvasását és ennek megtanulását célozta. Olyan órájuk volt, amin egy mutató mutatja a napokat, heteket, hónapokat, évnegyedeket, évszakokat. Ezt az időgépet mindennap más harmadik osztálybeli gyermek igazította tovább. Ezenkívül volt még egy kisebb méretű napóra is.

e) *Alaktani fécsek módszeréből.* Ezeket az alakzatokat (henger, teke, hasáb, kocka és szögek) Rapos igazgató készítette el.

Itt már *Fröbel* erős hatásával találkozunk, de már módosítják *Fröbel* eszközeit és célszerűbbekké alakítják azokat.

f) *Palafáblák rendszeres használatából.* „A palafáblák, palavesszők és szivacsok jelentékeny mennyiségben használtatnak.”

g) *Földrajzi segédeszközök alkalmazásából.* Az igazgató beszerzett delejtűt. Lerajzolta az intézet alaprajzát. Készítettett: „városkörnyék alakítására alkalmas házacskákat, kerteket, majorságokat, munkáscsoportokat, legelő állatokat, halastavakat,” ...továbbá Magyarország vaktérképét is elkészítették az óvók. Ezt először *Pásztori*, majd *Álbert* nevű képezdei tanítványok módosították „megfelelő kidarabított, tehát össze- és szétrakható megyékkel”. Tehát már itt megtehetjük a mai modern játékok néhány őseit. Európa térképe és a földgömb is megvolt.

Az új gyermekek megismerését szolgálták az 1867-ben rendszeresített *melljegyek*. Ezeken a gyermek neve, kora, beiratásának ideje volt és ezt a gyermekek egy hétiig mellükre akasztva viselték.

Jellemző arra, hogy mennyire iskolaszerűek voltak a kisdudóvódák ebben a korban az a gépszerkezet, amely: „ismertetésre és együtt gondolatfejtésre alkalmas készülék, melyen egy emberi erővel, vízzel, léggel, gőzzel, homokkal és *galaccsal* (homokból gyúrt golyó) egyaránt hajtható főkerék több összekötő végetlen zsínegek fölillesztése által mozgásba hoz egy körfürészt, faaprítót, kutaf, kutyát és egy mulatságos körforgót.” 1867-ben Pentl Lajos készítette, akkor már szekszárdi óvoda-vezérő.

A szellemi képzésben szükségessé váltak a szakkönyvek. Ezek elég szép számban állottak rendelkezésre. Mégis ki kell emelni *Kohányi Samu*: *Nyelv és elme gyakorlatok* című kis könyvét. Megjelent Bp. 1864-ben *Rapos* előszavával. Az igazgató méltatást írt erről a kis könyvről. (Tanodai Lapok. 1864. 7. szám.) Maga *Rapos* igazgató is írt kis verseket, amelyeket a gyermekek megtanultak. Egy két vers közlése nem lesz felesleges helypazarlás azért, hogy láthassuk a bennük megnyilatkozó nevelő gondolatot. Érdemük, hogy mindig valami erkölcsi célt akartak velük elérni.⁵⁾

*

Wargha István, akadémiai levelező tag, a tolnai képző első igazgatója nagyon érdekesen írja le az óvódák rendjét. Annak ellenére, hogy ő jóval előbb volt igazgató, mint *Rapos*, elveiben mégis közelebb áll a mai óvoda fölfogásához.⁶⁾ (*Wargha*, 67; 141.)

Igazgatóságának idején a festi nevelés eszközei voltak a tagok ügyességét célzó mozgások. Ezeket úgy végezték, hogy egy

gyermek kiállott a többi elé és testrészzeit megnevezte és közben ügyes mozgásokat mutatott, amit a többiek utána végeztek. A tisztaság mindenek előtt fontos szerepet játszott. Ezeken kívül az udvaron elhelyezett „testgyakorlási gépelyek“, hinták, falábak, ugró eszközök, mászó oszlopok, lóbáló gerendák (egy az állami óvónőképző-intézetben ma is megvan) is a testi képzést szolgálták.

Elgondolásában nagy szerepet játszott az u. n. „szívképzés“ (ma erkölcsi tanulságokkal teli mese, játék, dal stb.). Bemutatunk 2 kis óvodai dalt az 1837—43 közti időből.⁷⁾ A dallamot is és a verset is az igazgató írta.

Az óvoda céljai között fontos szerepe volt a jó magyarrá nevelésnek is. Az óvodás gyermekeknek voltak kis mondókáik, melyek közül kettőt mellékelten be is mutatunk:

Ki a magyar?

Magyar az, ki szép hazáját soha el nem felejtí; magyar az, ki ennek javát mindíg szíven viseli; magyar az, ki hont nem cserél, nem — mert ebben nyugodtan él.

Hon-dal.

Szép vidék e hon vidéke, melyben én lakom, csillagok jegyzik határit délen, éjszakon. Koszorúja hervadatlan Kárpát ormain, istenáldás ékesíti víg lapályain. Sok külön minden hazája, ámde benne sík, völgy orom, szép összhangzó eggyé változik. Minden a hideg hegyekből kelő ér, völgyek alján csörgedezve egy Dunába ér. Csak ha népét kell tekintnem s szíve hangjait, nem tudom ki nemzetemnek jó szokásait. Jobbra-balra más világ van, szétvonó elegy. E hazának adja Isten, szíve egy legyen! (67; 155.)

Nem óvodáskorú gyermekeknek való ugyan, de dicsérendő az a cél, amiért alkalmazták.

A fentebb említett nevelési eszközök kezelése volt a nevelés. Nagyon érdekes volt ennek a nevelésnek a rendszere és módszere. Olyan lélektani elvekkel találkozunk, amelyek ma mosolyt csalnak ajkunkra, pedig ha meggondoljuk, hogy 100 évvel ezelőtti eljárásokkal állunk szemben, a legnagyobb elismeréssel kell adoznunk a magyar kisdiedováás kezdeti vívmányainak.

Az óvodai nevelés hármias ágban egyesült és ezek *óvás*, *fejlesztés*, *szoktatás* voltak. Az akkori szervezeti szabály (Képzési tanfolyam szabályai-nak 27. §-a.) egy kissé mechanikusan foglalja egybe a rendszert. Eszerint a

Megóvás, fejlesztés és szoktatás alá esik

a kisdedek	táp(láló) közlő mozd(ító)	} erejének minden szerve
	értő érző akaró	

A tápláló erő szerveinek megóvását a levegő, meleg fény, élelem alkalmazásának módjában látták és egészséget eszközölnék tartották.

A közlő erő szerveinek fejlesztését a hangadási gyakorlatokban látták, épséget és kitartást eredményezőnek vélték.⁸⁾

A mozdítóerő gyarapodását a rend-, torna- és munkagyakorlatokban vélték felismerni és hatását a többoldalú ügyesség elérése céljából végezték.

Az értő erő (rendszeres elmeműködés) fejlesztése az igaznak és jónak a megismerését és elérését eredményezte.

Az érző erőt érzelmi nevelésnek nevezték és az igaznak a jónak a biztos átérzését származtatták belőle.

Az akaró erő volt az akaratni nevelés alapja és az átértzett és átértett igaznak és jónak a cselekvését eredményezte.

Végül, ha ezeket az elveket a későbbi tanulmányokban is szem előtt tartja a gyermek, akkor eléri az életbölcséséget.

Szükségesnek tartjuk végül közölni a példány-óvodák „Óra-rendjét és Napirendjét“ is.

Óra-rend

vagyis órák szerinti beosztása a nevelés végrehajtásának:

Virradattól 8 óráig	A kisdedek egymásután érkeznek, föltétetvén, hogy otthon reggeliztek, ennivalójukat a dajka elteszi, fölruháikból kivetkőzteti, ezeket fölaggatja, veszélyes és értékés hozományait elszedegeti, a piskosokat megtisztogatja, a betegeseket, bőrkütegeket és sebeseket el nem fogadja.
8—8 ² / ₄ óráig	A testi nevelés gyakorlója, kiki az ő haviszerepéhez képest saját korosztálya mellé, a bírálóval együtt megjelennek. Az érkezés folyamatban van, e közben szabad mozgás, a gyakorlóknak folytonos kémli, tanulmányozó, jegyző és irányzó felügyelete mellett.

8 ² / ₄ —9 óráig	Tisztasági, takarékosági s egészségi szemle a magas-sági fokozat sorában fölállított kisdedek minde-nikének fején, kezén, ruházatán és zsebeiben. — A zsebkendő fölmutatása követeltetik. — Az I. korosztály rendes ürülése.
9—9 ¹ / ₄ óráig	Belterembe vonulás, reggeli ima és ének, az I. kor-osztály lelki nevelésének gyakorlója által vezé-relve. — A külterem ezalatt szellőztetik és tisz-toztatatik.
9 ¹ / ₄ —9 ² / ₄ óráig, illetőleg 20 percig	Az I. korosztállyal társalgás a belteremben. — A kül-terembe visszavonult II. korosztály ürülésre boc-sáttatik. — A III. korosztály a napirendben meg-írt testi gyakorlatokban részesül.
9 ² / ₄ —10 ¹ / ₄ óráig	Az I. korosztály helyét elfoglaló II.-kal társalgás a belteremben, mialatt az I. és III. korosztályoknál a külteremben 2-od reggeli, rendes ivás, szabad mozgás, a III. korosztály rendes ürülésre bocsa-tatik.
10 ¹ / ₄ —11 ² / ₄ óráig	A II. helyébe lépő III. korosztállyal társalgás. Az I. korosztálynál rendezett mozgás. A II. korosztály-nál másod reggeli és ivás.
11 ² / ₄ —12 óráig	Együttes hálaima után hazabocsátás, a tódulást mel-lőztető elfoglaltatás 5 percig.
12—1 óráig	Némely távolról bejáró kisded után az ebéd be szo-kott küldetni, ily ebédeket a kisdedek a dajka felügyelete alatt költik el.
1—2 óráig	Mint 8 óráig.
2—2 ² / ₄ óráig	Mint 8 ² / ₄ óráig.
2 ² / ₄ —2 ³ / ₄ óráig	Szemle, mint 9 óráig. — Azonban az I. korosztály-ban az álmasok lefektethetők, a II. korosztályban márcsak a gyengébbek fektethetők le, a III. kor-osztályban egyedül a leggyengébbeket szabad le-fektetni.
2 ³ / ₄ órától 20 percig	Az I. korosztálynál társalgás, a többenél is úgy, mint 9 ² / ₄ óráig.
3—3 ³ / ₄ óráig	Az I. korosztálynál uzsonna, ivás és mozgás, a II. korosztálynál társalgás, a III. korosztálynál uzsonna, ivás és rendes ürülés.
3 ³ / ₄ —5 óráig	Az I. korosztálynál testi gyakorlatok, a II. korosztály-nál uzsonna, ivás, testi gyakorlatok, a III. kor-osztálynál társalgás.
5 óra után	Mint 12 óráig

Napirend

vagyis napok szerinti beosztása a nevelés naponkénti végrehajtásának:

a)

Az óvás fejlesztés és szoktatás irányozva túlsúllyal a <i>testi erőkre</i> a kül- teremben				
		I. korosztály	II. korosztály	III. korosztály
Hétfő	d. e.	M o z g á s i r e n d - g y a k o r l a t o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
	d. u.	T á r s a s - j á t é k o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
Kedd	d. e.	T o r n a - g y a k o r l a t o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
	d. u.	R a j z - g y a k o r l a t o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
Szerda	d. e.	M u n k a s z e r ű - j á t é k o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
	d. u.	É r z é k - é s t ű d ő g y a k o r l a t o k		
		első foka	másod foka	harmad foka
Csütörtökön, pénteken és szombaton ugyanaz.				

b)

Az óvás fejlesztés és szoktatás irányozva túlsúlyal a lelki erőkre a belteremben.			
	I. korosztály	II. korosztály	III. korosztály
	Alkalmi, szórványos, futólagos és nevezetű ismertetés	A képek tárgyai szerént csoportosító ismertetés	Természetes és hasznos irányban rendező ismertetés
a következő szellemi eszközökkel:			
Hétfő	d. e.	Készítmény-rajzi és készítő ipartani ismeretek elemei a természeti tünetek hasznáival	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
	d. u.	Természetrajzi és termelő ipartani ismeretek elemei a természeti tünetek hasznáival	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
Kedd	d. e.	Földrajzi és történelmi ismeretek elemei, utazások párbeszédileg	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
	d. u.	Ember- és önismeretre, önbecsülésre vezető test- és lélektani ismeretek elemei	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
Szerda	d. e.	Nyelvtani ismeretek elemei (beszédgyakorlatok máskor is) palatáblával a kézben	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
	d. u.	Számítási ismeretek elemei (palatáblával és mérleggel) kereskedési-játék	
		elsőfokban	másodfokban harmadfokban
Csüt.	d. e.	Mint hétfőn délután, — vagy kísétálás az „életútján”, azaz külvilág és ipartelepek látogatása, — alkalmatlan időjárás miatt délután, vagy a következő napokon.	
	d. u.	Mint hétfőn délelőtt.	
Péntek	d. e.	Mint kedden délelőtt.	
	d. u.	Mint kedden délután.	
Szomb.	d. e.	Mint szerdán délelőtt, — emlékeztető egybefoglalás visszamenő rendben a lefolyt hét napjairól.	
	d. u.	Mint szerdán délután, — az emlékeztetés folytatása és előkészítés vasárnapra.	

(Az órarendet és a két napirendet *Rapos József: Brunszvik Teréz grófhölgynek, a legnagyobb magyar honleánynak élete és műve, vagyis a köz-alapnevelésügy múltja és jelene hazánkban c. művének* 393—398. lapjairól. Megjelent: Bp. 1868.)

Ezekből láthatjuk, hogy a magyar kisededóvoda a megindulásakor már olyan külső és belső szervezethez tartozott, amelyenél Európa egyetlen államában sem találkoztunk még 15 évvel később sem. Ezek a heti és napirendek elénk tárják az akkori óvodának a színvonalát és azt a magas fokot, amelyen óvodáink állottak.

Pedig a magyar kisededóvásnak nagyon sok kezdeti nehézséggel kellett megküzdenie, míg erre a színvonalra elérhetett. Most, több mint száz év távlatából visszatekintve, meg kell állapítanunk, hogy az előkészítés küzdelmeinek meg volt az az előnye, hogy a gondolat és kivitel között eltelt időt a szervezés nehéz munkájának lehetett szánni és csak így érthető meg, hogy a magyar kisededóvák a megindulás első pillanatától kezdve magas színvonalúak lehettek. Csak egy példát említek az olasz kisededóvák megindulásának idejéből. Az első olasz kisededóvoda is csak száz éves és a meginduláskor a gyermekeket egyetlen terembe zsúfolták össze, ahol egyedüli feladatuk latin énekek éneklése volt. A gyermeknek nem volt szabad helyéről felkelni és így az egész délelőttöt ülve töltötte el egy olyan széken, amelynek a közepe kivágott volt. A szék alatt egy edény állott, amelybe a gyermek szükségletét elvégezte. Azt hiszem, ehhez hozzáfűzni valónk már nincs.

Aztól a pillanattól kezdve, amikor a nemes grófnő az előzőekben ismertetett 5 hölgygel a magyar kisededóvásra vonatkozó tervzetét a nádor felesége elé terjesztette, még nagyon sok sikertelenséggel párosult küzdelemre és emberfeletti munkára volt szükség. Nálunk a viszonyok olyanok voltak, hogy a nyomorúságba a nép már belefásult és már nem tudott hinni olyan eszmékben, amelyekkel őt akarják megmenteni.

A szövetkezett öt hölgy egyesület alapítását határozta el és még 1816-ban választották meg elnöknőnek *Teleky* Janka grófnőt. Elhatározták, hogy pénzüket nem osztogatják szét kisebb adományokra, hanem a nagy cél érdekében gyűjtik s maradandó intézményeket létesítenek. Tíz év telik el csendes munkában. Közben az angol *Owen Róbert* 1818-ban Skótszországban munkásai gyermekeit összegyűjti és szervezett oktatásban részesíti őket. Ez a példa is nagyban hatott Brunszvikék-ra. Emberfeletti munkát végzett és a magyar társadalom még csak tudomást sem akart szerezni erről a nagyfontosságú munkásságról.⁹⁾ (12; 104.)

A kisededóvás gondolatát nem tartotta időszerűnek még a

nagy Széchenyi sem. Ezért sokan a gondolat ellenségének tartották.

„Kisdedóvó-intézet, felséges eszme“! így sóhajt föl a „Kelet népe“-ben. Szerinte ez a kérdés még nem időszerű és ő, akire a sors annyi kisdedet (t. i. a nemzet kisdedeit) bízott, örülne legjobban, ha ez a gondolat nemzeti sakkjátékunkhoz már időszerű lenne.

Széchenyi sokkal fontosabb tennivalókat követel a nemzet-től s elítéli Kossuth Lajos túl gyors és szertelen reformtörekvéseit és azt a vádat emeli Kossuth ellen, hogy idegen népek eszméit akarja átültetni hazánkba, anélkül, hogy a magyar nép lelki sajátosságait ismerné. (Gróf Széchenyi István: Kelet népe; Fekete József—Várady József: Széchenyi vallomásai és tanításai.) Ez valószínűség szerint személyi ellentétek rugója is lehetett, amelyekről ezeken a lapokon nem is kívánunk szólni. Tény, hogy Széchenyi az egyesületnek soha munkása nem volt és tagul sem lehetett őt megnyerni. (Iráttár XXI. c.)

De nem kell csodálkoznunk, maga az uralkodó is minden szellemi mozgalmatól félt, mert a forradalom eszméit látta azokban. És az volt a véleménye, hogy a népet nem képezni, oktatni kell, hanem engedelmességre szoktatni.

Maradi szellemű főuraink közül többen a szélsőséges túlzásig is elmentek. Az óvodaügy lelkes pártolójának, *Festetics* Leó grófnak az öccse, Rudolf, nem volt hajlandó arra, hogy a kisdedóvó céljaira felajánlott telek jobbágyi szolgálatait felmentse. Amikor *Wodianer* Sámuel Gyomán saját költségén óvodát létesített egy ottani földesúr (nevét elhallgatjuk) gúnyképpen „kutyaóvodát“ állíttatott fel és a kezelő díjazását háromszor akkorára emelte, mint amennyit a gyomai óvoda vezetője kapott. Ezeket látni, hallani és éreznie kellett *Brunszvik* Teréznek! Vigasztalással tölti el lelkünket, hogy voltak sokan, akik az ügy nagyrahivatottságát megérezték és mellé állottak. Ilyen volt *Deák Ferenc*.¹⁰⁾ (Rapos, 57; 29.)

Hatalmas pártolót nyert az egyesület *Kossuth* Lajosban, aki lelkes és törhetetlen munkása volt az ügynek. Mint az ellenzék szónokája és vezére és mint neves közíró, nagyon sokat használt a magyar kisdedóvásnak.

Kossuth Lajos a kisdedóvás gondolatát minden lehető eszközzel támogatta. A *Pesti Hirlap* 1841. febr. 24-i számában kisdedóvás címmel írt vezércikkében a magyar társadalom támo-

gatását kéri. Útal arra, hogy sokan vannak, akik csak szalmaláng módjára lelkesednek a kisdedövásért, pedig állandó támogatásra van szüksége ennek az ügynek. Százezrek vannak hazánkban, akik csak büszkélkedve mutatnak egyesületeinkre, de nem tesznek érte semmit. Ha valakit megkérdeztek: miért nem állít birtokán kisdedövót, azt felelte: nem talál alkalmas vezetőt. Ez a tolnai képző létesítésével megszűnt, vannak már képesített óvoda vezetők. Javasolja *Kossuth*, hogy a községek és földesúrak küldjenek Tolnára egy-egy ifjút, aki ott képesítést szerez s ezután állítsanak óvodát. Megyénkint egy „példány-óvó-intézetet” kellene felállítani, amint ezt Fejér megye meg is tette.

Ennek a felhívásnak az lett az eredménye, hogy valóban elkezdtek is kisdedövó-intézetek.

Kivüle még nagyon sok magyar főnemes sorakozott az ügy zászlaja alá, akiknek nevét, lelkes és áldozatos munkásságát felsorolni nem ennek a dolgozatnak feladata. A magyar nép nevelése és művelése érdekében való munkásságukért a hála ismeretlen, vagy ismeretlenül is vajha koronázná őket.

A kisdedövás gondolatának harcosai között találjuk báró *Wesselényi* Miklóst. *Wesselényi* azok közé tartozott, akik a kisdednevelés gondolatát a mai értelemben is a leghelyesebben ismerték föl. A „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében” című könyvében (Megj. Lipcse, 1843.) a kisdedövó-intézeteket a kor legszerencsésebb szüleményének nevezi. Pompa és fény nélküliek, de munkájuk áldás a nemzetre. Ez az intézmény játszva oldhatja meg a legégetőbb szükségünket, a *magyar nyelv* ügyét. Szerinte — nagyon helyesen — ez az intézmény az, ami által *nemzetiségünk* terjedése és *nemzeti egységünk* a legbiztosabban elérhető! Kisdedövó-intézetek felállításának szociális vonatkozásait is fölismeri *Wesselényi*. A tót, rác, oláh, német kisgyermek játszva megtanul magyarul. Egy helység népe így 20 év múlva megmagyarosodik, azaz magyarul beszél és a magyarosításon ennél többet nem is lehet érteni. Ezért ilyen intézetek fölállítására legyen gondja törvényhatóságunknak. Nagyon sok egyesületünk van s hála az Égnek, ezek szépen fejlődnek, csak a kisdedövó-intézeti társaság hanyatlik. Felszólítja a tehetősebbeket, hogy állítsanak kisdedövókat.

Wesselényi tetteben is megvalósította hirdetett eszméit s birtokain nagy számban létesített kisdedövó-intézeteket.

Nagyon sok régi Évkönyv, irattári darab és eredeti jegyző

könyv fanuskodik a kisededóvodák ügyéért folytatott munkáról. Ezek a történelmi darabok részben a Kisedednevelők Országos Egyesülete, részben a m. kir. áll. gróf Brunszvik Teréz kiseded-óvónőképző-intézet tulajdonában vannak és ezt a dolgozatunkat ezeknek az eredeti ügydaraboknak a fölhasználásával készítettük el.

Ez után a kis kitérés után tovább megyünk és követjük a magyar kisededóvodák fejlődését és történetét 1891-ig, a kiseded-óvási törvény megszületéséig, majd áttérünk második célunkra, a mai magyar kisededóvoda ismertetésére.

Brunszvik Teréz 1828-ban megnyitja az első kisededóvodát. Ebben az évben az egyesület 125 tagból áll és ez az egyesület 1830-ig 7474 pengőf-ot gyűjtött az óvodák céljaira. Erről a két évről *Szentkirályi Móric*, az egyesület első „titoknoka”, 1832-ben „A négy első kisgyermeki őr és gondviselés intézetéről, melyek Magyarországon nagylelkű adományokból állíttattak fel” címmel beszámolót ír. Ehhez mellékel egy „Kimutatás”-t, amely szerint a gyűjtés 1828. február 12-én, *I. Ferenc* császár és király 60. születése napján kezdődött és *Brunszvik Teréz* grófnő írta alá elsőnek, mint „előülő tag”.

Még ugyanebben az évben levelet kapott *Brunszvik Teréz Reed* Ede angolországi lelkésztől, aki buzdítja őt a további munkásságra és azt javasolja, hogy „Nemzeti egyesületet alakítson és intézetei csakis a magyar nyelvben keressék boldogulásukat.” (Végh, 66; 7.)

Vége 1834. augusztus 2-án megszületett Európa legelső kisededóvó egyesülete.¹⁾

Ez történt 1834. aug. 2-án, amikor Magyarországon már 11 kisededóvoda működött. De nem maradt meg a kezdeti állapotban. Már 1836. március 5-én a Nemzeti Casino kisebb termében összegyűltek és az előbb már megválasztott *Festetics* Leó elnöklése mellett elfogadják az elkészített alapszabályokat és itt a nemes gróf 4000 pf adománnyal alapítványt tesz, hogy *Belacon*, saját birtokán óvóképzőintézet alapíttassék. A gyűlés még itt elhatározza, hogy nem *Belacon*, hanem a központibb fekvésű *Tolnán* állíttják fel az ország és egyben Európa első kisededóvó-képzőintézetét. Az intézet működéséről, fejlődéséről és jelenlegi állapotáról dolgozatunk második részében szólnunk.

Közben a szervezés tovább folyik. „Míg ezek történtek, a válaszmány az egyesületi tagok szaporításáról gondoskodott,

gyűjtőveket osztottak ki Pesten s egyebütt az országban, képviselők választattak." (A képviselők névsora látható az 1839., 40. és 41. Évkönyvekben.) *Wenckheim* Ferenc gróf egyesületi képviselő közbenjárására a császár is támogatja az egyesületet és az 1843/44. évi országgyűlés ellenzéki képviselői *Bezerédj* István buzdítására 3346 pengőf-ot gyűjtöttek. Ezen kívül még nagyon sok magános és egyesület is adakozott a magyar kisdedóvoda terjesztésére, de szükség is volt erre, mert 1844-ben már 58 kisdedóvoda működött.

Még ezt megelőzően *Kossuth* Lajos az 1841-iki nyári közgyűlésen azt az indítványt tette: javasolják, hogy minden megye legalább egy példány-óvodát állíttasson föl. Erre a fölhívásra több megye állíttatott is föl óvodát.

Az anyagi gondok miatt azonban több kisdedóvoda megszűnt, úgy hogy 1848-ban csak 45 működő óvodánk van.

A következő évek nagyon szomorú állapotáról tanuskodnak a magyar óvoda ügynek. Az egykorú írók „az elhanyaglás és belviszály korá”-nak nevezik az 1849—73-ig tartó időt. Az egyesület 1857-ig nem is hallat magáról. Életjelt csak 1857-ben halunk, amikor az egyesület évi mérlege 1530 pengőfrt bevétellel szemben 1610 pengőfrt kiadást tüntet föl. Az ország politikai elnyomtatása nem volt kedvező a kisdedóvoda fejlődésére. Azok a pártoló tagok, akik a megindításkor szívvvel-lélekkel az ügy mellé állottak, vagy már elhaltak, vagy a politikai viszonyok miatt nem tartózkodhattak itthon, vagy nem volt kíváncsok a szereplésük az udvar előtt. Az 1866-ik év hozott valami föllendülést, amikor a császári udvar is anyagi támogatásban részesítette az egyesületet és maga az uralkodó-pár 1700 pengőfrtot adott.

Ezekhez járult még az egyesület életében dúló viszály is. A hetvenes években az igazgatót, (*Rapos*) aki kiváló művelője volt az egyesület érdekein keresztül a magyar kisdedovási ügynek, összeférhetetlen természetűnek tartották. Ez nagyon sokszor ellentéteket szított. Az ellenségeskedés azzal szűnik meg, hogy *Rapos* igazgató lemondását elfogadják és 1870-ben *Szabó* Endre lép a helyébe. Azt kell mondanunk, hogy ő volt az ügy egyik legkiválóbb munkása, aki kilépése után sem szűnt meg munkálkodni és ennek tanujelét adta 1871. okt. 5-én, amikor az általa megindított gyűjtésből *Brunszvik* Teréz szobrát leleplezi a Nemzeti Múzeum termében. A szobrot *Aradi Zsigmond* készítette 2200

pí-ért. A mellszobor ma a m. kir. áll. gróf *Brunszvik* Teréz kiseddóvónőképző-intézet lépcsőházát díszíti.

Ekkor már csak 97 kiseddóvoda van nálunk, pedig az alapítástól kezdve 164-et nyitottak meg.¹²⁾

Ezután olyan kor következik, amelyben az egyesülés vágya erősödik és ez a kor szépen fejleszti a magyar kiseddóvodák számát is. *Rapos* igazgató még 1868. január 1. napjára a budapesti és óbudai óvodák (alapneveldek) vezetőit egybehívja abból a célból, hogy egységes egyesületet alakítsanak. (Az alapnevelők első országos nagygyűlésének évkönyve 32. lap.) Ezt a gyűlést meg is tartották és ezen az összejövetelen az 1868. szept. 13—15. napjaira tervezett gyűlést előkészítették. Előtte tisztelegtek *Eötvös* József miniszternél, aki az egyesülésen örömét fejezte ki. Szeptember 13-án az Akadémia Kisfaludy-termében megtartották a gyűlést, amelyen 52-en vettek részt; 35 óvó, 7 óvónő, 1 orsz.-gyűlési képviselő, 3 lelkész, 1 polgármester, 1 orvos, 1 igazgató, 1 mérnök és 1 birtokos. Egyelőre a Népnevelők Lapját fogadták el hivatalos lapnak. Megalakult tehát az első alapszabályokkal rendelkező egyesület, amely tisztán csak a kiseddónevelés gondolatával és ennek terjesztésével foglalkozott és ez az *Alapnevelők Országos Egyesülete* volt. Később az egyesületnek önálló lapja is lett. 1870—72-ig *Alapnevelők és Szülők Lapja*, 1872—1878-ig *Nevelési Szakközlöny* és 1879-től *Kiseddónevelés* a címe ma is.

Az óvodák fenntartására új társadalmi szervezkedés, az Országos Magyar Kiseddóvó Egyesület alakult. Ekkor pár évig tulajdonképpen két egyesület működik. A Kiseddóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület és az Országos Kiseddóvédő Egyesület. 1874. június 21-én a két egyesület összeolvad és az *Országos Kiseddóvó Egyesület* címet veszi föl.

Óvodáink száma lassan nő és a sűrű viszonyok ellenére 1875-ben a működő óvodák száma 198, öröndetes jelenség, az állam már 15.200 forintot fordított a kiseddóvodákra.

Ettől az időtől kezdve a csendes alkotó munka a jellemzője a magyar kiseddóvodáknak. Mind több és több óhajítás hallatszott az óvodai ügyek törvényes rendezése érdekében. *Eötvös* József már megkezdte az óvoda ügynek a törvényes úton való rendezését, de a halál ebben meggátolta. Utóda *Trefort* Ágost nem sokat törődött a kiseddóvás ügyével és a törvényes rendelkezésről hallani sem akart. Újabb reménysugár jelenik meg a

kisdedóvás egén, amikor *gróf Csáky* Albin lett a miniszter. Ő felszólította *P. Szathmáry* Károlyt, az óvodák miniszteri biztosságát, hogy készítsen tervezetet egy kisdedóvási törvényjavaslatra. Ez a javaslat el is készült és nagyon sok és heves vitát eredményezett az országgyűlésen. Nagyon sokan mellette állottak, de tekintélyes emberek ellene voltak, akik feleslegesen hátráltatták az ügy törvényes rendezését. A megindított munkát azonban tovább halogatni nem lehetett, s az óvodákról szóló törvényjavaslat törvénnyé lett 1891. április 28-án királyi szentesítéssel. Az Országos Törvénytárban május 4-én jelent meg, mint 1891. XV. tc. a kisdedóváról.

Nem lesz felesleges, ha néhány sorban ismertetjük a 1891. évi XV. tc. országgyűlési tárgyalását.

1890. április 28-án volt országgyűlési tárgyaláson *Csáky* Albin bejelenti, hogy törvénytervezetet készített a kisdedóváról s ezt bizottság elé utalja.

1890. november 11-én *Hagara* Viktor, a törvényjavaslat előadója bejelenti, hogy a közoktatásügyi bizottság a tervezetet letárgyalta. Kéri a kinyomtatását és az egyes osztályok mellőzésével való szétosztatását és napirendre való tűzését.

1891. január 19-étől—30-ig tárgyalták a törvény tervezetét. *Hagara* Viktor előadó ismertette röviden a magyar kisdednevelés történetét. „Ha a törvényjavaslatot a többi európai államok hasonló intézményeivel egybevetjük, önértékeléssel konstatálhatjuk, hogy a t. Ház előtt fekvő törvényjavaslat nem áll mögötte egyik európai állam hasonló intézményének sem.” (Orsz.-gyűlési tudósítók. 1890—91. XXI. tc. 364. szám.) Előnye, hogy nem külföldi másolat, hanem „hazai nemzeti viszonyainkból indul ki!” Van ugyan Franciaországban egy közoktatási rendelet, de ez nem tekinthető kisdedóvási rendeletnek, mert az iskolával teljesen egynek veszi az óvodát.

Az előadó röviden megjelöli a kisdedóvodai nevelés célját is: a) a magyar nyelv terjesztése; b) a gyermekhalandóság csökkentése és c) a gyakori tüzesetek meggyátlása.

Az előadó után *Csáky* Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter ismertette a törvényjavaslatot. Ezután következtek a hozzászólások.

A javaslatához 79 képviselő szólott 147 beszédben. A javaslatot általában lelkesedéssel fogadták, de voltak, akik még tárgyalási alapul sem fogadták el. Ezek a képviselők egyhangulag

elvetették a javaslatot azért, mert *Csáky* miniszter az óvodai nevelést magyarul kívánta. Ezek: *Zay* Adolf, *Filtsch* József, báró *Salmen* Jenő, *Schuszter* József, a szászság és *Mocsáry* Lajos, az oláhság képviselői voltak. *Filtsch* József kijelenti, hogy „mondjunk le ezen boldogtalan magyarosításról.” *Schuszter* József pedig nyíltan beismeri, hogy a magyar nyelvű kisdédóvodától a németiséget félti.

A nemzetiségi képviselőknek ezt a szokatlan s magyarellenes viselkedését határozottan visszautasítják s heves viták és szócsaták közt folytatják a tárgyalást. *Madarász* Imre, *Törzs* Kálmán, gr. *Károlyi* Sándor, *Beöthy* Ákos, *Hoch* János, *Berzeviczy* Albert, gr. *Csáky* Albin, *Tisza* Kálmán, báró *Kaas* Ivor, *Irányi* Dániel és még többen hevesen szembeszállanak az ellenzökkal.

A fenti ellenzökhöz csatlakoztak még néhányan, akik nem tartották keresztülvihetőnek azt, hogy a különböző vallásfelekezeti gyermekeket együtt neveljék.

Ilyen ellenzékkel kellett megküzdenie *Csáky* Albinnak. A magyar kisdédnevelés fontosságát a nemzet képviselőinek legnagyobb része meglátta s így az ellenzök állhatatossága ellenére is az országgyűlés 1891. január 30-án harmadszori olvasásban elfogadta a javaslatot.

Végérvényesen május 20-án lépett életbe és ma is ez az alapja a kisdédóvásnak, több módosítással. Ekkor 575 működő kisdédóvoda volt Magyarországon.

A magyar kisdédóvoda fejlődése 1891-től napjainkig.

Az 1891. XV. tc. hatalmas lépéssel vitte előbbre a kisdédóvodák ügyét. Önálló alkotása volt ez a magyar törvényhozásnak, mert egyetlen európai állam sem rendezte ekkor még törvényesen a kisdédnevelés kérdését. A magyar alkotók előtt tehát semmiféle példa nem állott. Az az elv, ami a törvénycikkben az óvodák célját megjelöli, arra enged következtetni, hogy az óvodák célját tisztábban és világosabban látták, mint ma. A törvény 1. fejezetének 1. §-a ugyanis így szól: „A kisdédóvás feladata a 3—6 éves gyermekeket, egyfelől ápolás és gondozás által a szülők távollétében érhető veszélyektől óvni, másfelől rendre és tisztaságra szoktatás, valamint ügyességöknek, értelmüknek és kedélyüknek korukhoz mért fejlesztése által őket testi és erkölcsi fejlődésükben elősegíteni.

Az 1868. évi XXXVIII. t. c. által az elemi népiskolák földadatául megjelölt tanításnak a kisdedóvás körében helye nincs."

A törvényes rendezés nyomában megindul az óvodák fejlődése. Már 4 év múlva 1895-ben 983 kisdedóvoda működik az országban 1071 vezetővel, akik közül 976 volt okleveles óvó és óvónő. Ezekben az óvodákban 99.781 gyermeket neveltek, akik közül 47.201 fiú és 52.500 leány volt. (Érdekes, hogy az 1876-i nyilvántartás óta a kisdedóvó-intézetbe járó gyermekek között mindig több volt a leány, mint a fiú. (Végh, 66; 79. lap.)

A törvényes rendezés után az eddigi társadalmi tevékenység hanyatlík, majd teljesen háttérbe szorul és az állam veszi át a terjesztés és felügyelet feladatát. Nem jelentéktelen az a tény, amiért a törvényes rendezés után a társadalmi támogatás hanyatlík. Nem robbanásszerű ez a hanyatlás, mert már jóval előbb is hanyatlott a társadalmi támogatás. *Csáky* miniszter látta, hogy a magyar nemesség és a tehetősebb réteg az első fölbuzdulás után nem sokat törődött az óvodák ügyével. Ez magyar tünet volt. *Csáky* Albin valóban helyesen látta ezt s a magyar óvodai nevelés ügyének megmentése céljából alkotta meg az 1891. évi XV. tc-t. Jelentős események ritkán adódnak, inkább az óvónőképzés terén találkozunk ilyenekkel. Erről dolgozatunk második részében bővebben emlékezünk meg.

A lassú fejlődés jegyében érkezünk el 1914. nyarára, amikor az elszabadult emberi indulatok lángbabortítják Európát. Az az elv, hogy fegyverek között a tudomány szava elhalkul, a magyar kisdednevelésre nem érvényes, mert a háború zavarai között a magyar óvodák még nagyobb lendülettel működtek és még jobban éreztették áldásos nevelő hatásukat. Az óvodai irodalom nagyon sokat termelt ki ezekben az években, de emellett fejlődés szempontjából semmi említésre méltó nem történt. A megkezdett úton haladt az óvodák működése. A magyar kisdedóvás hivatalos lapjában, a Kisdednevelésben a magyar óvodai nevelés elméletével foglalkoznak és a külföldi eszmék visszhangjai is megtalálhatók.

A magyar kisdedóvoda működése a háború borzalmi között is a nevelő és mentőmunka szolgálatában állott. A háború és a forradalom utáni évek munkássága annál nagyobb eredményességgel dicsekedhet. Annak a csendes munkának az eredményeiről csak egy mozzanatot emelünk ki. 1925-ben a magyar kisdednevelés érdekében végzett munka a külföld előtt is sikert ért el.

Berlinben 1925-ben tanügyi kiállítást rendeztek, amelyen a magyar kisedóvoda kiküldött munkaanyaga és nevelő vonatkozású része olyan elismerést szerzett, hogy a német óvodák a magyar szellem termékeiből nagyon sokat átvettek. A berlini „Deutsche Zentrale für Jugendfürsorge” azt írja, hogy a kiállításra küldött magyar anyag sikere oly nagy volt, hogy azt Németország több városában bemutatták. Különösen a játékos torna és a munkaszerű foglalkozások arattak nagy sikert. Ezek a magyarosított *Fröbel*-rendszerből fejlődtek ki. A különféle papírosmunkák változatos tömege, fonások, fűzések, kötések, orsómunkák, kártyamunkák stb. szerepeltek a kiküldött anyag között. (44. Kisednevelés. 1925. 2. szám. 48—53. lapok. Székely G.-né.)

Ezeknek a munkáknak a legnagyobb része a falun található, helyesebben a magyar föld termékeinek óvodai munkákra felhasználható anyagait dolgozta föl munkaszerűen. Sajnos, ez az irány a későbbi években nem fejlődött tovább, pedig ez a *Fröbel*-rendszer tökéletes megvalósítása volt magyar szempontból. A későbbiekben szólunk majd bőven erről a szükséges irányról, amely pedig efelé való törekvést célul tűzte ki a munkaszerű foglalkozások terén.

Ezekben adtuk vázlatosan a magyar kisedóvoda fejlődését. A következőkben rátérünk az önálló, egységes magyar kisedóvoda szervezetének és nevelési rendszerének ismertetésére.

A mai magyar kisedóvoda az 1891. XV. tc. alapján áll. Több módosító rendelet szabályozta azóta az óvoda munkarendjét és nevelési eljárásait. Az említett törvénycikk a kisedóvás feladatát a fentiekben jelöli meg. Még mielőtt ez a törvény napvilágot látott volna, már ezek az elvek benne voltak *Brunszvik* Teréz elgondolásaiban is. Az óvodák munkaköre tehát hármas: az *egészség védelme*, a *társadalmi megsegítés* és a *nevelés*. A kisedóvodák 1936-ig a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe tartoztak. Az 1936. évi XXIII. tc. a kisedóvás gyermekvédelmi jellegének fokozottabb előmozdítása érdekében a rendelkezést a belügyminisztérium hatáskörébe utalta, a nevelési felügyelet továbbra is a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörében maradt. (Arról, hogy ez nevelés szempontjából előnyös-e vagy sem, még korai lenne vitatkoznunk, majd az idő igazolni fogja.) Ez a törvény a kisedóvodák fenti hármas feladatkörét nem érintette, meghagyta, csak intézményesen intézkedett, hogy a kisedóvó intézetekben az egészségügyi, a szociális és a

nevelési feladat arányosan és harmonikusan érvényesüljön. Ezt a törvény végrehajtása tárgyában kiadott rendelkezések úgy biztosítják, hogy az óvodák felügyeletét a közegészségügyi bizottság és a kir. tisztí főorvos hatáskörébe helyezik. A nevelési felügyeletet változatlanul meghagyja a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörében. (Így az óvodáknak két gazdájuk van és ebből következik, hogy a célban megjelölt nevelési célokat a rendelkezések különfélesége nagyon sokszor nem eléggé összhangzó elvek szerint irányítja.)

Az 1891. évi XV. tc. végrehajtása tárgyában kiadott Utasítás szerint a törvénycikkben megjelölt nevelést a kisdédóvodák, állandó menedékházak és a nyári menedékházak szolgálják. Ez a tagolás napjainkban szélesebbkörű lett, úgy, hogy a kisdédóvást ma a következő intézmények szolgálják: kisdédóvodák, napközi-otthonos kisdédóvodák, napközi gyermekotthonok, állandó gyermekmenedékházak és az ideiglenes (nyári) gyermek menedékházak. — A kisdédóvodákat okleveles óvónők vezetik. Főadatuk az általános gyermekvédelem. — A napközi-otthonos kisdédóvodák vezetői szintén okleveles óvónők. Az intézmény célja, hogy a szülői felügyelet nélküli gyermekeket gondozza egész napon át és étkeztetésben részesítse a gyermekeket. — A napközi otthonos kisdédóvodákkal teljesen azonos célú a napközi gyermekotthon. Az állandó menedékház az óvodával nagyjából egyező intézmény, vezetője a képesített menedékházvezető-nő. Ezeket a rátermettebb dajkák közül képesítik. A dajkák iskolai végzettsége nagyon különböző. Van polgári iskolai végzettségű és van, aki csak 4 elemi végzett. Ilyen különböző alapokkal rendelkező vezetők nem képesek a szakszerű nevelést és vezetést biztosítani. Mivel a menedékházvezetőnői képesítés nem elégséges a szakszerű vezetéshez, azért a menedékházvezetői képesítés szünetel. (V. K. M. 20.246/1937. sz. r.) — A nyári menedékházak egyszerűbb berendezésűek és csak a gyermekek megóvása a céljuk, vezetőjük megfelelő műveltséggel rendelkező nő.

A kisdédóvodai nevelés ismertetésében alapul vesszük a m. kir. áll. *gróf Brunszvik Teréz* kisdédóvónőképző-intézet gyakorló-óvodájának a rendjét és rendszerét, valamint az ugyanítt működő napközi-otthon ismertetését.

Ismertetésünk elején azt a sajátosságát emeljük ki a magyar kisdédóvodának, hogy *nem iskola, nem tanintézet, hanem nevelést és általános gyermekvédelmet szolgáló intézmény!* A magyar kisdédó-

óvodában tanításnak helye nincs, a magyar kisdedóvodákban nem tanítunk, nálunk gondozó nevelés folyik. A magyar kisdedóvodában az értelem fejlesztése csak eszköz, célunk a ráhatás, a nevelés, amit mindig a gyönyörködtetéssel és szórakoztatással érünk el. Minden igyekezetünk az, hogy az iskolaszerűséget elkerüljük! A magyar kisdedóvoda ebben különbözik a külföldi óvodától, hogy nálunk nem tanítunk az óvodában. A magyar kisdedóvás jellemző sajátossága a játékoság és ezzel elérjük azt, hogy a nevelői ráhatás sokkal mélyebb és maradandóbb eredményeket tud felmutatni, mint azok a kisdednevelő szervek, ahol a tanítás szervezetten folyik. A magyar kisdedóvodában a játékos foglalkoztatásokkal a kedélynevelésen keresztül *ismereteket is közlünk* és egységesen képezzük a gyermek testét és lelkét anélkül, hogy a gyermek szellemi fejlettségét meghaladó elméleti foglalkoztatásokkal töltenénk meg az óvoda tananyagát!

A magyar kisdedóvodában nincsenek tantárgyak! A gyermek lelkének és testének sokoldalú képzése mégis megkívánja, hogy az óvónő munkáját tagoljuk. Ezért a V. K. M. 7000/1935. sz. a. kiadott Közfürdő Iskolafelügyelők Utasítás V. fejezetében a kisdedóvodák nevelő foglalkozásait az alábbiakban jelöli meg: ima, beszélgetés, rajz, vers, dal, játék, mese, alaki munka, játékos torna. Az állami kisdedóvónőképző-intézet gyakorló-óvodájának anyagbeosztása a fenti miniszteri rendelet értelmében állíttatott össze, azzal a különbséggel, hogy az egyes foglalkozási nemeket más csoportosítással iktatta be, ill. az egyes nemek elkülönülő ágait még alcsoportokra is tagolta. Így a játéknemnél két alcsoportot vett fel, az egyik a dalos játékok, a másik a csendes játékok csoportja. Az alaki munkát a következő alcsoportokra osztottuk föl: *Fröbel*, építés, fűzés-fonás, cirok, papíros és agyag. Megjegyzendő, hogy az egyes alcsoportokban is megtaláljuk azokat az elgondolásokat, amelyek *Fröbel* rendszerében is megvannak, de annyira átalakítva, hogy ma már az egységes magyar óvodai foglalkoztató rendszer szerves tartozékai. Így egy alcsoportot teljesen *Fröbel* foglalkoztatási rendszerének hagyunk meg.

Aki az óvoda munkakörét és az óvónő nehéz felelősséggel járó és sokoldalú munkásságát nem ismeri, véleményt sem alkothat egy óvoda nevelő tevékenységéről. Pedig az óvónő munkássága nagyon is keretek közé szorított és ami a tanárnál a tanmenet, az az óvónőnél az *évi anyagbeosztás!*

Mielőtt az óvodai foglalkozási nemek egyenkénti tárgyalását elkezdenénk, ismertetjük főbb vonalaiban a magyar kisdédóda beosztását.

Már az 1891. évi XV. t. c. így intézkedik:

Hétköznapokon a kisdédóvó intézetek a község viszonyaihoz képest reggeltől estig nyitva tartandók. (10. §.) Ma az óvodák nyitva tartása ilyen: Az óvodákat délelőtt 3, délután legalább 2 órán át nyitva kell tartani. Ebbe nem számít az az idő, amelyet az óvodában maradó gyermekek étkezéssel töltenek. A napközi otthonok kora reggeltől késő estig tartandók nyitva. A kisdédóvókban az évi szünet egy hónapnál hosszabb nem lehet. (71. Fel. biz. Ut. 52. §.) Ezenkívül hetenkint egy fél napot az óvoda takarítására kell fordítani, amikor természetesen gyermekek nincsenek az óvodában.

A gyermekeket koruk szerint három csoportba osztjuk. A legkisebbek csoportjába a 3—4 évesek, a középsőbe a 4-től 5 és a legnagyobb csoportba az 5 évnél idősebbek vannak. Tehát három teremre van nálunk szükség. Sajnos az országban nagyon kevés helyen van ez meg! A fent említett foglalkozási nemeket arányosan végeztetik az óvodában. Mellékelem a következő oldalon intézetünk óvodai óra-rendjét.

Megjegyezni kívánjunk, hogy ez az órarend az óvónőképző-intézetben csak elméleti, mert a növendékek képzése megkívánja, hogy délelőtt 9—10-ig a munkanemek és a foglalkoztatási anyag a kiképzés menetéhez alkalmazkodjék és a módszertani elvek szerint is változik. Gondosan ügyelünk arra, hogy a kiképzés menetét úgy állítsuk össze, hogy az egyes foglalkozási nemek arányosan foglaljanak helyet az órarendben.

Az órarendben feltűnnek az egészségi rutin vizsgálatok, ezeket az intézet növendékei végzik az intézeti orvos segítségével és ellenőrzése mellett. Az intézeti orvos az óvodának is orvosa, hetenkint rendszeresen vizsgálja az óvodás gyermekeket.

Az órarend arányosan foglalkoztatja a gyermekek testi és szellemi érdeklődését és ha összehasonlítjuk az első magyar kisdédóvoda órarendjével, láthatjuk, hogy a fejlődés bár nagymértvű, de azért megeléghetjük a magyar óvoda kezdeti magyaros sajátosságait is benne.

Az óvónői pálya a nagy elfoglaltságon fölül sokoldalúságot is kíván. A mosolynak és derűnek nem szabad az óvónő ajkáról és szívéből egy pillanatra sem eltűnni, mert a játékos kedélyes-

ség nagy nevelő erő. Mi a mosoly és játék gondtalan birodalmában élünk és ezek az eszközeink a gyermek testének és lelkének harmonikus fejlesztésére. A mi óvodáinkban, a daltól játéktól és kacagó jókedvtől hangos termekben neveljük a magyarság legkisebbjeit még magyarabbá, ebben a kedves körben szabályok és tervek szerint irányít és nevel az óvónő. Szabályai és tervei egész életre szólnak és ezeknek egy évi gyűjteménye az óvodai évi anyagbeosztás, az óvónő tanmenete.

Óvodai órarend

	Hétfő	Kedd	Szerda	Csütört.	Péntek	Szombat
8—9	Gyülekezés. Rutin vizsgálat. Szabad játékok. Kibocsátás. Kézmosás. Csoport rendezés. Ima.					
9—9:30	Beszélgetés	Mese	Vers	Beszélgetés	Rajz	Mese
9:30—10	Játék	Dal	Munka	Torna	Játék	Munka
10—11	Kézmosás. Tízórai. Társas játékok ismételése. Szabad játékok. Névsorolvasás. Ima. Hazabocsátás.					
	D é l u t á n.					
2—2:30	Gyülekezés. Szabad játékok. Kibocsátás. Csoportrendezés. Ima.		Szünet	Gyülekezés. Szabad játékok. Kibocsátás. Csoportrendezés. Ima.		Szünet.
2:30—3	Kisdéd kézi-munka	Montessori eszközökkel foglalkozás	„	Rajz	Mese	„
3—3:30	Vers és dal ism.	„	„	Dalok játékok gyakorlása.	Vers és dal ismétlés.	„
3:30—4	Társas játékok ismételése. Szabad játékok. Névsorolvasás. Ima.		„	Társas játékok ismételése. Szabad játékok. Ima.		„

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Bizalomkeltés. Ismerkedés. Illedelmes köszönetre szoktatás.	Firkálás	Ima	Tavaly tanult dalok ism.	Játék a szabadban	Veréb van a kalap alatt
	Tisztaságra, rendre, engedelmességre, illedelmes köszönetre szoktatás.			Kicsi vagyok én		
II.	A család tagjai. A szülők tisztelete. Nagyszülők és rokonok.	Firkálás a fali táblán	U. a.	U. a.	U. a.	Eltévedt kislánya
	Vezeték vagy családnév, keresztnév. A gyermek lakása (utca, házszám)					Rendetlen gyermek
III.	Hogyan viselkedjünk otthon, utcán, óvodában.	Firkálás a fali táblán	U. a.	Aki nem lép egyszerre	Körben áll egy kislánya	A két kis kecske
	Óvoda helyiségei, bútorzata.					
IV.	Az otthon helyiségei, bútorzata.	Firkálás a fali táblán	U. a.	U. a.	U. a.	Három arany halacska
	A bútorok megkímélése.					

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Fröbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Ágyag			
Játék a szabad- ban	Játék a szabad- ban	Játék az udvaron	Játék az udvaron	Homok- játék	Csengős cica	Utánzó mozgá- sok	
U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	
Fröbel I. dobozá- ból éptés	U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	U. a.	Pali óvodába megy	
Papír- korong kirakás	Seprű	Akác- levél nyeléből seprű	Zseb- kendő hajtogatás papírból	U. a.	—	U. a.	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Óvatosság az utcán, járművek. Az őszi és jelenségei.	Levelek körülrajzolása Körfirka	Lombhullató szelíd őszi Ősszel	Itt az őszi Hullodgál már Hová megy a vándor fecske	Egyik kezem fogja meg	Csillagtallérok Katóka virágai
	A legismertebb költöző madarak. Ősszel nyíló virágok.		Beszélgetés a vándormadarakkal			
II.	Őszi gyümölcsök: alma, körte, szilva. Lekvár főzés.	Alma, körte, szilva, szőlő	Gyertek lányok a szőlőbe Szüret	Ősszel esik az eső Gólya viszi a fiát Szőlő hegyen szüretelnek	Lánc, lánc Érik a dió Piros szőlő	Három fiú, három barack Aranyalmácska
	Szőlőszüret. Csonthéjas gyümölcsök: dió, meggy, mandula.		Mókusbókusz			
III.	Vetemények: sárgarépa, petrezselyem, kalarábé, burgonya, hagyma.	Sárgarépa, kalarábé, burgonya, hagyma, kukorica	Az öreg diófa Diófa	Piros szőlő, fehér szőlő megérett Csőtörők reggelén	Hej 1 fosztóka	A lyukas dió Piroska és a farkas
	Káposzta és savanyítás. Kukoricatörés.		Táncot jár a falevél			
IV.	Hűvös az idő, fűteni kell. Fűtés, világítás, szellőztetés.	Szeneslapát Ingecske	Névnapi köszöntő vers Találós kérdések	Egyszer volt egy kemence	Gyertek lányok játszszunk	Haragszik a káposzta
	Meleg alsó ruházat. A ruha mosása, vasalása.					

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Fröbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Agyag			
Asztal virág	Fonalra virágot fűzünk	Súlyzó	Törül- köző Könyv	Golyó	Hol van a helyem? Házatlan mókus	—	
I. Építő- dobozból	Nyaklánc fonalból és akác- levélből	Főző- kanál	Alma, körte	Alma, körte, szilva, szőlő	U. a.	—	
—	Levél- fűzés	Lánc	Asztal- kendő	Sárga- répa, burgonya	Dombon török a diót Szőlő- pásztor	—	
I. Építő- dobozból	—	Lomb nélküli fa	Kötény	Tál kiflivel és zsem- lyével	Burgonya szedés Kútba estem	—	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Konyha és annak berendezése, tűzhely és fűtőberendezések.	Pohár, lábas, fazék, reszelő	A kis szakácsnő Töröm, töröm a mákot Boltos játék	Süti, süti pogácsát Főzzünk, főzzünk jó ebédet	Erdő mellett Ég a gyertya Jár a baba	—
	Száraz főzelékek : bab, borsó, lencse. Fűszerek : paprika, bors.					
II.	Érzékszervek és azok ápolása.	Tál, vödör	Találós kérdések Lencse, borsó Mocskos Pali	Fáj a fogam Jucikának Harangoznak	Lánc, lánc, eszterlánc Szita, szita sűrű szita	—
	A víz haszna. Betegség, orvos, orvosság, gyógyszerár.					
III.	Terítés, tányérok, evőeszközök, pohár. Kéz, száj, fogmosás.	Asztal, szék, evőeszközök	Samu Ebéd	Tente baba, tente Kis csizma-mat	Körbe, körbe karikába	—
	A gyermek egy napi élete.					
IV.	Ki volt szent Miklós püspök.	Virgács, puttony, püspök-süveg	Szt. Miklós üdvözlő Szt. Miklós köszöntő Ugye mondta óvónéni?	Kis angyalok repülnek az égbe Jó szt. Miklós régen... Kopog a botja...	Elvesztettem zsebken-dőmet	—

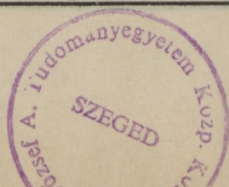
M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Frőbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Agyag			
Tűzhely, lerakó lapokból	Fűző- papíro- son	Sodrófa Kávédaráló	Levél- boríték	Lábos Fazék	Tányér- pörgetés Hol a szita	Konyha takarítás Sütés, főzés	
—	Óra	Habverő	Tányér	Zsemlye, kifli	Tűz-víz Csengő keresés	Vica baba beteg	
Larakó- lapok	—	Vasaló	Sótartó	Vasaló Vödör	Baba főzőcske Hol vagy Jancsi?	Vendég- ségbe megyünk a nagy- mamához	
Kocsi	—	Gyermek	Puttony	Perec Torta	Csendes játékok	Ütemes torna ismert dalokra	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	<p>A tél és jelenségei : hideg, hó, jég.</p> <p>A tél örömei : szánkó- zás, hólabdázás, hó- ember készítés.</p>	<p>Ház</p> <p>Hóember</p>	<p>A jószívű kisleány</p> <p>Itt ragyog</p>	<p>Esik a hó</p> <p>Esik a hó, csúszik a szán</p> <p>Hó, hó, puha fehér hó</p>	<p>Ismétlés</p>	<p>A jószívű Feriike</p> <p>Szt. Miklós este</p>
II.	<p>Mit hozott szt. Miklós ?</p> <p>Déligyümölcsök : füge, narancs, szt. János-kenyér.</p>	<p>Szalon- cukrok</p>	<p>Karác- sonyi csengő</p>	<p>Pihe, pihe, hópihe</p> <p>Szállja- tok le</p> <p>Szép vagy szép vagy</p>	<p>Álljunk körbe</p>	<p>Szt. Miklós az erdőben</p> <p>Honnan van az angyalok szárnya ?</p>
III.	<p>Hétköznapi, ünnepnap.</p> <p>Templom.</p>	<p>Karác- sonyfa- díszek</p>	<p>Karác- sonyfa</p> <p>Karác- sonyfa</p>	<p>Betle- hembe rengő</p> <p>Betle- hemi istálló- ban</p> <p>Itt az angyal</p>	<p>Tündér tánc</p>	<p>A kis Jézus karác- sonyfája</p>
IV.	<p>Fenyőfa, karácsonyfa.</p>	—	—	—	—	—

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Frőbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Agyag			
Templom	Fűző- papíro- son	Vonat	Ház	Gyertya	Ismétlé- sek	Téli szórako- zások Téli madár- etetés	
—	Papíros lánc	Lomb nélküli fa	Hó- ember	Hó- ember	Csengős angyal	Szt. Miklós érkezése	
Fenyőfa	Szalon- cukor	Fenyőfa	—	Csillag Perc	Karác- sony este eljátszása	Karác- sonyi angyal	
—	—	—	—	—	—	—	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Visszapillantás a karácsonyi ünnepekre. Játékok megőrzése.	Patkó, kocsi	Mit küldött Jézuska? Fütyül a szél Hull a hó	Süss fel nap	Elvesztettem páromat	Képes-könyv meséje
II.	Itthon telelő madárkák: veréb, varjú, ökörszem. Holló, szarka.	Madár-etető	Madár-csalogató Ökörszem	Ökörszem	Körben áll egy kislányka	Az elveszett csengő
III.	Ki varja a ruhánkat? Ki és miből építi a házat?	Ruha, kötény	Magyar ruha	Járjad, járjad kis katona Sárga pitykés dalmá-nyom	Cini, cini muzsika	A kalapos és a majmok
IV.	Mit készít az asztalos?	Szekrény ágy	Boltos játék	—	—	Jótett helyébe, jót várj!

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Fröbel	Fűzés, fonás	Cirotek	Papíros	Ágyag			
Lépcső	Gyöngy- fűzés	Gyöngy- fűzés	—	Tojások	Foglalko- zás Mon- tessori eszkö- zőkkel	Kis- angyalok elviszik a kará- csonyfát	
Ágy, szekrény	U. a.	Madár- etető	—	Csirke	—	Madarak etetése	
—	U. a.	Létra	Kor- csolya	Torta	Csengős angyal	Iparosok foglalko- zása	
—	U. a.	Asztal	Levél	Szekrény	Sípjáték	Angyalok munkája	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Házi állatok : kutya, macska, ló, szamár.	Cica Egér	Kis kutyuskám Iluska és a cica Tehén	Cirmos cica dorombol Ez a cica fekete	Cica legyen	Sárika meg a cica Mióta haragszik a kutya a macskára Egerek gyűlése
	Tehén, kecske.					
II.	Tej és tejtermékek : tej, tejtől, vaj, sajt.	Sajt Köpbűlő	Báránkyka Az én lovam Az én lovam pejkó	Gyere gazdám Készülődik a kis Peti	Hová, hová barikám Hívja a nyúl	Kacor király Icinke, picinke Egér-vadászat
	Vaj készítése, tej, tejszín, sajt.					
III.	Sertés, malac.	Sonka Kolbász	Csacsi Hurka-história Ózike	Gyors a lovam lába Gyűjti a csordákat	Egy kis kertet kerítettem	3 kívánság Komédiás disznó
	Hazai vadállatok : farkas, róka, nyúl, őz.					
IV.	Külföldi vadállatok : oroszlán, elefánt, zsiráf, medve, rénszarvas.	Mackó	Paprika Jancsi	Paprika Jancsi	Zöld-erdőben, sík mezőben Táncol-jatok babák	Miért rövid a nyúl farka ?
	Fóka, jegesmegve. Farsangi szokások.					

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Frőbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Agyag			
Ló, kocsi	—	Nyaklánc	Legyező	Cica, egér	Cica és az egerek Cica Cica és az egér	Házi- állatok gondozása Mióta haragszik a kutya a macs- kára	
Ló	—	—	Léggömb	Sajt, köcsög	Hamis róka Nyuszi játék	Nyúl- vadászat	
Vályu	—	Malac	Kosár	Sonka, kolbász	Kecske, kecske, mit csi- nász a kertem- ben	Állatkerti séta	
Paprika Jancsi	—	Paprika Jancsi	Paprika Jancsi	Ház	Báb- színház	Paprika Jancsi, a báb- színház- ban	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Házi szárnyasok : tyúk, kakas, csibe. (Kacsa, liba, hattyú).	Csirke, kacsa	Felébredt a kis kakas Sicc, te cica ! Nemzeti zászló Azt tanultam Nemzeti színű csokor	Csip, csip, csip Ide jár, oda jár Jérce iskola	Iharfa, juharfa A kis liba- pásztor Tapsi kacsó, tapsi	A porul- járt veréb A kis liba- pásztor Hüvelyk Matyi
	Kacsa, liba, hattyú, pulyka, galamb.					
II.	Nemzeti zászló, haza- szeretet, honvédelem.	Csákó, dob, puska	Tavaszi Tavaszi hangulat	Három színű zászló Csak nincs szebb, mint a huszár !	Piros rózsa, fehér rózsa Kis honvéd	A kis fecske- madár Hóvirág
	Fegyvernemek.					
III.	Tavaszi kerti munkák : ásás, gereblyezés, magvetés.	Ásó, gereblye	Tavaszi Tavaszi hangulat	Hóvirág dala Giling- galang	Kerítés- fonás Beültet- tem kis kertemet	Tulipá- nos láda Nefejejcs
	Árvácska, hóvirág, ibolya.					
IV.	Húsvéti szokások, ön- főzködés, virágülte- tés.	Hóvirág, tulipán, tojások kosárban	Kék ibolya Húsvét Húsvét Húsvét	Messze földről Isten hozott fecske madár Jössz te hozzám...	Kivirított a jácint	Nyúl apó Húsvéti nyulacs- kák Kis kacsa Fecskék
	Fészkükhöz visszatérő madarak.					

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Fröbel	Fűzés, fonás	Cirok	Papíros	Agyag			
Galamb- dúc	—	Kakas	—	Csirke	Tyúk és kiscsibék Hová, hová, kakas bácsi? Hogy a kakas?	Barom- fiak etetése	
Vályú	—	Zászló	—	Kard	Róka és a rucák Libuska játék Kato- nádsdi játék	Kato- nádsdi	
Lépcső	—	Öntöző kanna	—	Öntöző- kanna	Madár- árus Veréb és fecske	Virág- ültetés	
Teke-báb	—	Gereblye	—	Kosár tojások- kal	Húsvéti öntözkö- dés eljá- rása	Húsvéti öntözkö- dés	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
II.	Visszapillantás a húsvéti ünnepekre. Nappal és éjjel. A hét napjai.	Nap, hold, csillag	Katicabogár Nótás tücsök Hangya	Meggyfa virága Mit dalolsz, te kis madár ?	Ha gyermek jó Kis komárom	Piroska és a farkas Tulipános láda Jancsi és Juliska
III.	Tavaszi kerti munkák : kapálás, gyomlálás. A földműves munkája. Áprilisban nyíló virágok . Jácint.	Esernyő	Szeres- sétek a virágot Lombos erdő sűrűjében	Kicsi lány Zöld erdőben jártam	Kivirított a jácint	A kis katicabogár Nefelejcs 3 szép pillangó
IV.	Virágzó fák. Cserebogár, hernyó. Selyemhernyó, méh.	Lepke	Az erdő beszélget	Pille, pille Kis petytyeske	—	A méh és a galamb Medve és a méhek Fűzfásip
	Húsvéti szünet.					

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Fröbel	Fűzés, fonás	Papíros	Cirok	Agyag			
Nap Csillagok	—	Sárkány	Virágos fa	Kosár	Báb- színház	Menjünk el az állat- kertbe	
Kosarak	—	Tulipán	Esernyő	—	Homok- játék	Kerti munkák	
Kecske Leány	—	Virág	Lepkék	Virág cserép- ben	Homok- játék	Medve és a méhek	

Hét	Beszélgetés	Rajz	Vers	Dal	Dalos játék	Mese
I.	Májusban nyíló virágok : Gyöngyvirág, orgona, nárcisz. Gyógynövények : Hársfa, kamilla, ezerjófű, zsálya.	Gyöngyvirág Margitvirág	A kis Rózsika Pacsirta Mennek a gyermekek	Kis pillangó Zölderdő pázsitján	Búj, búj, ha bújhatsz De magasan száll a labda	Mulatnak a bogarak Rigó és a fa
II.	Mérges növények. Búzavetés, kalász, cséplés, liszt, kenyér, péküzlet.	Kalász, kenyér	Zölderdő pázsitján Búza-szem Szitakötő	Hess, te dongó A kis méh Mulat a kis virág	Szitakötő Jónapot, jónapot, mezei virágok	Gyöngyvirág Mackó és utazásai-ból
III.	Zöldfűszelvények: laboda, sóska, saláta, borsó, paraj, Nyári eső, zivatar, vilámlás, dörgés, szivárvány.	Zöld-borsó, reték	Pipacs Szent-jános bogár	Jaj de szép is... Virág-majális Jön egy szép vitorla	Szita, szita, sűrű szita	Felfordult a kocsi...
IV.	Évszakok, pünkösdi rózsa. Ismétlés.	—	Dongó-űzés Cseresznye	—	Szedem szép rózsáját	A kerek sajt A mumus

M u n k a					Csen- des játék	Játékos torna	Jegyzet
Frőbel	Fűzés, fonás	Papíros	Cirok	Agyag			
Templom	—	Lepke	Virág cserép- ben	Fa	Szappan- buborék fújása	Lepke- fogás Virág- szedés	
Torony	—	Virág	Hinta	Csiga	Ki talál a fához	Kirán- dulás	
Vár	—	Virág	Lepke	Retek	Majális	Baba- uzsonna	
Kapu	—	Virág	Lombos fa	Kalapok	Babzsák	Jön a vihar	

Az óvoda foglalkozási anyaga június—augusztus hónapokban a nyári hónapoknak megfelelően eltér a közölt anyagbeosztástól. Ilyenkor a gyermekek az óvoda játéktérén, esetleg az óvoda udvarán lévő fedett játszóhelyen játékokkal, szabadjátékokkal, homokkal stb. játszanak. S ezt kiegészíti a napi játékos testgyakorlás és az esetleg adódó természeti megfigyelések és ezek megbeszélése.

Végignézve ezt azt évi anyagbeosztást, elfogulatlanul meg kell állapítanunk, hogy az óvónő valóban sokoldalú munkát végez és munkája felelősséges. Bátran mondhatjuk, erre a pályára születni is kell. A képzés csak az arravalókból fejleszthet alkalmas személyiséget, de aki csak kenyérkereseti lehetőségnek tartja ezt a pályát, önmagát is, a reá bízott gyermekeket is helytelen irányba fordíthatja, mind testileg, mind lelkileg. Ez az évi anyagbeosztás felöleli azokat az ismereteket, amelyek nem állanak messze a gyermek lelkétől, érdeklődésétől és ismeretkörétől. Az új anyag elrendezése olyan, hogy arányosan elosztott az egész évre és nem terheli meg a gyermeket. Az egésznek egységes vázlata van és bőséges anyagot ölel fel. Az egyes foglalkozási nemekből két-három foglalkozási tárgy is van, ez pedig az anyagbeosztás több évig való használatát biztosítja. Természetesen ez az anyagbeosztás városi viszonyokhoz igazodik. Lényegében, beosztásában azonos a falusi óvoda beosztásával, de ott szükséges az egyes foglalkozási tárgyakat a helyi viszonyok szerint kicserélni.

Megjegyezni kívánjuk még, hogy a legkisebb gyermekcsoport anyagbeosztása lényegesen különbözik a nagyobb csoportétól. Ugyanazok a foglalkozási nemek szerepelnek ott is, csak a szellemi színvonaluk jóval alacsonyabb és természetesen sokkal játékosabbak. Az itt közölt anyagbeosztás a legnagyobb gyermekcsoporté, az 5—6 éveseké.

A kisdedóvodai nevelés módszere.

A következőkben az önálló, egységes magyar óvodaszervezet foglalkozási anyagát ismertetjük, majd az anyag módszeres feldolgozását és elsajátítását tárgyaljuk. A magyar kisdedóvoda bár vett át külföldi irányzatokból is, de a legnagyobb része a magyar szellem önálló alkotása. Az átvett irányokat is a nemzeti szellem hatja át, a magyar gyermek különleges lelkivilágához alakította.

A magyar kisdédóvodában a foglalkoztatás bizonyos eszközök segítségével történik, de ezeknek egyike sem idegen a gyermek előtt, mert egyrészt a gyermek ösztönös tevékenységének folytatásai, másrészt a családban kapott nevelő hatások természetes folytatásai, vagy kiigazításai. (Imre S. 32.) A magyar kisdédóvoda legjellemzőbb megnyilvánulásai: *a gyermekek szabadsága és a nevelő egyéniségének és tevékenységének szabadsága!*

Minden óvodai foglalkozási ág a gyermek erkölcsi, értelmi és testi nevelését célozza. Most sorra vesszük az egyes foglalkozási ágakat. Ezek közül első sorban az *ima*-val foglalkozunk.

A gyermek a családban sok vallásos tapasztalatot szerez. Karácsony, húsvét és a velük kapcsolatos vallási vonatkozások mély nyomot hagynak a gyermek lelkében. A családi otthon tárgyai között is vannak szent-képek, szobrok stb., ezek a gyermekre maradandó hatással vannak. Ezenfelül a családi nevelés is mélyíti a gyermek vallásos érzelmeit. Természetes, hogy amikor a 3 éves gyermek az óvodába jön, már bizonyos vallási érzelmekkel és ismeretekkel rendelkezik. Az óvodának az a célja és feladata, hogy ezeket az érzelmeket és ismereteket mélyítse. Az óvoda napi munkájának a kezdete és a vége az ima. A kisdédóvoda gyermekei különböző felekezetűek, a gyermek vallási ismeretei pedig csak csirában vannak meg, ezért az óvoda imáinak tartalma minden felekezeti sajáttságot nélkülöz és csak rövid fohász lehet. Az ima formája pedig mindig a gyermek szellemi fejlettségének megfelelő dallamos versike.

Az ima erkölcsi nevelésünk egyik leghatásosabb eszköze. Az általa felkeltett áhítat és a csend a gyermek lelkét mélyen megfogja és az ügyes óvónő a gyermekeket minden megkötés nélkül fegyelmezni tudja. Kisdédóvodáinkban az ima után hegedűkísérettel a gyermekek egyszerű kis imát énekelnek is.

Óvodai beszélgetés. A kisdédóvodában minden foglalkozási nem alkalmat ad a beszélgetésre, mégis egy külön foglalkozási nem áll az óvónő rendelkezésére, ebben a hangsúly az ismeretközlésnek beszélgetés formájában való nyújtásán van. Ez az óvodai beszélgetés. Ennek a foglalkozási nemnek az összes óvodai nemek általános célján kívül még egy határozott célja is van és ez a gyermek beszédképességének fejlesztése. Ezen kívül a képzetek rendezését is igyekszünk előmozdítani és a gyermek képzeit gyarapítjuk is. Az óvodai beszélgetés az az óvodai foglalkozási nem, amelyik az óvodát leginkább iskolaszerűvé teheti

és az óvónő részéről a legnagyobb óvatosságot igényli. Ez, bármennyire is törekszünk az iskolaszerűséget elkerülni, egy kicsit beszéd- és értelemgyakorlat. A beszélgetés kérdése az, amelyik az óvodai nevelés területén a legbizonytalanabb talaj. A mai beszélgetésekben nagyon sok az értelmi elem és kevés a játékosság.

Az óvodai beszélgetések vezetését nagy veszély fenyegeti a felügyelet miatt. Az óvodai felügyeletet végző tanító iskolai szemmel nézi az óvodát. A beszélgetéseket beszéd- és értelemgyakorlattal hasonlítja össze s nem egyszer kívánja is, hogy ilyeneket végezzen az óvónő. Ez az óvodai nevelést teljesen helytelen irányba tereli. Nem győzzük hangoztatni, hogy egészséges óvodai nevelést csak akkor biztosíthatunk, ha a felügyeletet a tanító kezéből az óvónői kar kiválóbbjainak kezébe tesszük át.

Az óvodai beszélgetéseknek megvan a határozott menetük. Általános elv, hogy a beszélgetések a gyermekből induljanak ki és a tőle távolabb eső ismeretekkel záruljanak be. *Ez a beszélgetések évi beosztásának első kelleke.* Tehát az anyagbeosztás is a család, szülő, név, rokonság, testi tisztaság és illedelmes viselkedés fogalmait tárgyalja az óvodai év kezdetén. A második kellek *a fokozatosság elve.* A gyermek közvetlen környezete ismerttetendő meg és csak azután a távolabbi környezet. A gyermek megismeri otthonát, annak bútorait, elhelyezkedését, majd az óvoda berendezéseit és természetesen az otthon és az óvoda közötti teret és időt, ez az utca és azok a hatások, amelyek a gyermeket az óvoda és az otthon között érik. A harmadik elv *az idő- és alkalmasszerűség.* Ez az elv megkívánja, hogy a gyermekkel mindig a természetnek és a törtéetésnek az időrendjében ismertessünk meg fogalmakat. Ősszel az őszi gyümölcsök, a hűvösebb időjárás, az őszi öltözködés, a fűtés, a száraz főzelékek stb. kerülnek tárgyalásra. Természetes kellekei minden évszaknak az egyes, gyermekek között kedvelt ünnepek hangulatának megfelelő beszélgetések alkalmazása és az ezekre való előkészület. Így november végén már szent Miklós püspök ünnepére készülnek a kis óvodások, ami számukra a legkedvesebb ünnep. December hónap a tél és jelenségeinek megismertetésére, a téli ruházkodás, a betegség, gyógyítás, déli gyümölcsök, a karácsonyi hangulat ájtatos felkeltése stb. fogalmak magyarázatára alkalmas. A további téli hónapok a madárvédelem, a mesterségek, a házi állatok egy csoportjának és a vadállatok ismeretének tisztázására valók. A tavaszi hónapok a házi szárnyasok, a magyart

szabadság ünnepének ismertetése (ez az óvodai beszélgetések legnehezebb tétele), a kerti munkák, visszatérő madarak, virágok, vetemények, bogarak stb. ismeretének magyarázatára alkalmasak. A nyári hónapokban a nyári virágokat, gyümölcsöket, gabona növényeket, a pünkösdsőt, az anyák napját, a madarak és fák napját ismertetjük.

Természetesen ezek csak főbb vonásai és jellegzetes tárgyai az egésznek. De már ebből is látható, hogy az óvodák a nevelés érdekében eléggé tág terét ölelik föl az ismereteknek. Az iskolaszerűséget minden körülmények között és minden rendelkezésünkre álló eszközzel kerüjük, mégis az a legáltalánosabb, hogy minden részletezést kerülünk és csak feltűnőbb tárgyakat és eseményeket tárgyalunk. A falusi gyermeknek más az ismeretköre és az érdeklődése, azért falun a beszélgetések a helyi viszonyokhoz alkalmazkodnak.

A beszélgetések az egész óvodai értelmi nevelésnek a középpontjában állanak. Ha az évi anyagbeosztást figyelmesen megnézzük, láthatjuk, hogy az összes többi foglalkozási nemek a beszélgetés ismeretkörébe tartoznak és a beszélgetés az a koncentrációs középpont, amelyből minden más foglalkozási nem kiindul és végeredményben ide is torkollik be. Pl.: március 3. hetének beszélgetése: Tavaszi kerti munkák: ásás, gereblyezés, magvetés. A játékos rajz tárgya: ásó és gereblye rajzolása. Vers: A tavasz és a Tavaszi hangulat című versek. Dal: Hóvirág dala és Giling-galang című dalok. Dalos játék: Kerítésfonás és Beültetem kis kertemet című dalos játékok. Mese: Tulipános láda és Nefelejcs című mesék. Fröbel: Építődobozból kerti pad készítése. Cirok: öntöző kanna készítése cirokból. Ágyag: öntöző kanna készítése ágyagból. Csendes játék: Virág- (vagy madár) árus. Játékos torna: Virágültetés.

Láthatjuk tehát, hogy a legnagyobb tervszerűség van a heti anyag összeállításában és csak így tudjuk célunkat elérni.

A beszélgetés teljesen eredeti, sajátossága a magyar óvodának, mert a más irányokon felépült óvoda-rendszerek nem ismerik a beszélgetést ilyen szellemben, mint mi. Nálunk a beszélgetés központi szerepű és az értelmi nevelésnek a leghatásosabb eszköze. Ezt a foglalkozási nemet nem akarjuk óvodáinkból kiírtani, csak játékos jellegét akarjuk fokozni és az élet-szerűségét emelni azzal, hogy csak azokat a beszélgetési tárgyakat használjuk fel, amelyek a gyermekszemlélet világához tar-

toznak. A legnagyobb gyermekcsoport heti anyagában a beszélgetés kétszer szerepel.

A *gyermekversikék* nagy szerepet játszanak a gyermek életében. Már a család is alkalmazza őket és a családi nevelésben az érzelmek elmélyítésére használják. A szülők név- és születésének napján a gyermekek kis versikékkel kedveskednek szüleiknek. A vers azért kedvelt az óvodai nevelésben, mert sokkal könnyebben sajátítja el a gyermek a verses formában írt szöveget, mint a prózát. A gyermekek nagyon szívesen tanulnak kis verseket. Ez a jellege már megvolt a legrégibb magyar kisdédóvodának is és mindenütt megtaláljuk a verseket. Már a *Brunszvik*-alapította óvodában is jelentős szerepet játszott. Az óvodában a versikék tanításának célja az is, hogy a gyermeket helyes, hangsúlyos beszédre szoktassuk, ütemérzékét fejlesszük és a gyermek kedélyére és akaratára hassunk. Természetesen a versek kiválasztásában ügyelnünk kell arra, hogy művészi értékűek legyenek és a gyermek szellemi fejlettségét sem értelmileg, sem terjedelmileg túl ne haladják. Olyan verseket kell alkalmaznunk, amelyek formája és tartalma megfelel a gyermek szemléletének és ismeretkörének. Ezek a versek legyenek mindig könnyedek, ütemesek és a bennük lévő cselekmény legyen egyszerű. Ne az érzelmi életből való legyen a tárgya, hanem a gyermek életéből, vágyaiból, érdeklődésének tarka világából. Szükséges, hogy a gyermek képzeletét foglalkoztassa. Bár minden versben legyen bizonyos erkölcsi és nevelési cél, mégse akarjunk tanítani, hanem az elsődleges cél a gyönyörködtetés legyen. A jó óvodai versben a gyermek szókincséhez alkalmazkodik a vers kifejezésbeli sajátága. A világosság és a könnyen érthetőség elengedhetetlen kelléke a jó óvodai versnek. Nem utolsó szempontunk az a kíváncsi, hogy a gyermek versei legyenek mindig magyarosak és ezért juttatunk szerepet a népies verseknek is.

A versek közé soroljuk az u. n. *mondókákat* is. Ezek egy két soros ritmusos, rímes mondatok. Ezekben valami hívás, csalogatás, kívánság van. Ütemes voltuknál fogva kiválóan alkalmasak a gyermekek meneteltetésére, vezetésére. Ezek a mondókák legyenek mindig népiesek. Ezzel is kidomborítjuk a magyaros szellemet, de kapcsolatot teremtünk az óvoda és a szülői ház között is. A gyermek azt hallja az óvodában is, amit édesanyjától hall, vagy hallott.

A magyar gyermekvers-irodalom nagyon magas fokon áll. Már az óvodák kezdeti idején is találunk sikeres kezdeményezéseket. (Bezerédy. 10.: Gáspár 26.) A 80-as években Pósa Lajos gyermekvers költészete olyan fokra emelte ezt az irányt, hogy a magyar óvodák vers-szükségletének kimeríthetetlen forrása a Pósa-versek gazdag tárháza. Az újabb időkben is találunk költőink között olyanokat, akik a magyar gyermekvers-irodalom terén nagyon sok szolgálatot tesznek a magyar gyermeknevelésnek. Ilyen Gyökössy Endre és a magyar gyermekversek legkiválóbb élő költői, Gedeon Jerne magyarcsanádi és Vajda Marietta keszthelyi óvónők.

A dal a magyar kisdedóvodák másik jellegzetessége. Sehol sem használják a hangszereket olyan mértékben, mint nálunk. Vannak is, akik erősen támadják, de azokról még kell állapítanunk, hogy a gyermek lelkét vagy nem ismerik, vagy még óvodát belülről nem láttak. Prüfer is azok közé tartozik, akik a daloltatást nem tartják alkalmasnak az óvodában. A dal a gyermek életében szerves tartozék, már az édesanyja dallal altatja el és az álombaringatás kedves eszköze. A gyermeknek nagyon sok játéka dallal egybekötött. Kétségtelen, hogy a dalokat a gyermekek szeretik és kedélyüket emeli. Ezért a gyermek ösztönös szabadságához tartozik a dalolás és így óvodáinkban természetesen a megfelelő helyet kapja. A magyar kisdedóvodában a dal kezdettől megvolt, mégis Fröbelnek tulajdoníthatjuk annak a felfedezését, hogy a gyermekdal a nevelés szempontjából fontos. Fröbel dalai nem érték el hatásukat, mert a gyermek szellemi fejlettségét meghaladták. Nem voltak kedvesek a gyermek előtt a golyóról, kockáról, stb. írt dalai és a hangterjedelmük sem felelt meg a gyermek hallási és hanggal való kifejezési készségének. A jó óvodai dal hangterjedelme az 5—7 hangterjedelemnél több nem lehet. A magyar kisdedóvodákban a daloltatás a hegedű segítségével történik. Németországban nem használják a kisdedóvodában a daloltatást. Olaszországban a hegedű helyett a zongorát alkalmazták. Utóbbi időben rájöttek, hogy ez meggátolja az óvónőt abban, hogy a gyermekek között legyen és hogy figyelemmel kísérhesse őket. Néhány „Agazzi rendszerű” óvodában kézi harmóniummal daloltatnak. Angliában fuvolat és egy okarina-szerű hangszert használnak.

Óvodáink a játékos nevelés otthonai. A játék nagyon segíti a gyermek testi és szellemi kifejlődését. Nevelő hatásai annyira

sokoldalúak, hogy a foglalkoztatás teljesen a játékból származó *játékosság* elvén épül fel. A játék sok válfaja tette szükségessé, hogy külön csoportokat állítsunk fel. A változatosság különben is gyönyörködteti a gyermekeket. Általában két csoportra osztjuk. Az egyik a dalos-játékok, a másik a csendes- és szöveges-játékok csoportja. Mind a kettőt szívesen játsszák gyermekeink és ezekben nyílik alkalom, hogy a gyermekekre hatékonyan és maradandóan hathassunk. Ezekben a játékokban a gyermekek testi ereje és ügyessége nagy mértékben fokozódik. A játékban szerzett tapasztalat maradandóbb. Az önállóságra való nevelésnek is eszköze a játék, benne a gyermek szinte önmagát tanítja. A gyermekben lévő játékosztón mellett a játék legfontosabb tényezője a *környezet*. A környezet, mint külső nevelési tényező a gyermekekre hatással van és új és új ötletekre és játékszerek felismerésére vezeti rá. Megfigyelhetjük a játékban a gyermekek különböző voltát, sehol jobban meg nem ismerhetjük a gyermeket, mint játék közben. A játék a nemi különbségeket is híven föltárja, a fiúgyermek már kis korában élesen elkülönül a leánygyermektől. A leány az otthonra vonatkozó játékokban talál örömet, babák, főzőcske, mosás, takarítás, stb., amelyekben rendkívüli finomságot és gyermeki bájt találunk. A fiú nem nagyon szeret játszani a babákkal, inkább vonzódik az építő játékokhoz és a nagyobb erőt kívánó katona játékokhoz is.

Van a magyar óvodának még egy jellegzetes játékos tevékenysége és ez: *az eszközökkel való szabadjáték*. Ez gyermekeinknek legkedvesebb játéka. Hetenkint egyszer a gyermekeket, külön a fiúkat és külön a leányokat szabadon játszani is engedjük. Erre az alkalomra a játékszereket kirakjuk a padlózatra terített szőnyegekre és ők szabadon sütnek, főznek, vasalnak, öltöztetnek, vonatoznak, katonáskodnak, harcolnak stb. Majd egy idő múlva fölszólítjuk a fiúkat, látogassák meg a lányokat. Természetesen a fiúk, minden utasítás nélkül, puskával és katonasapkával mennek a lányok közé, ahol ezek megkínálják őket és kedvesen elbeszélgetnek velük. Nagyon sok alkalom nyílik itt a gyermekek megfigyelésére is.

A gyermek első életéveiben az igaz és nem igaz, a gondolati és cselekvésbeli összefüggés iránti érzék még nagyon fejletlen. Éppen ezért a *mese* nagyon kedvelt a gyermek előtt. A mesék sok fajtája a gyermekeket egyaránt érdekli. Az óvodában mesélhetünk a mesék közül olyanokat, amelyekben borzalmas elem nem

szerepel. A leghelyesebb, ha olyan gyermekmeséket alkalmazunk, amelyeknek hősei gyermekek. Az u. n. keleti mesék nem valók a kisdédóvodába. A keleti mesék tárgya legtöbbször a társadalmi osztályok harca. Nagyon sok bennük a gyilkosság és a kegyetlenség. Etikailag nagyon helytelenek, mert a gonoszság, ravaszság stb. büntetés nélkül, szinte dicsőségképpen él bennük. A mesékkel az a célunk, hogy a gyermekeket gyönyörködtessük és csak a másodlagos cél a gyermekek erkölcsi nevelése. Mégis olyan meséket kell alkalmaznunk, amelyekben az erkölcsi vagy nevelési célokat is szolgálhatjuk, de ezek a szórakoztatás és gyönyörködtetés rovására ne legyenek. A mesékben néha előforduló durvaságokat és kegyetlenségeket le kell tompítanunk és át kell alakítanunk a mesék tartalmát. Itt már az óvónő lelkülete tehet nagyon sokat. Az a feladatunk, hogy a magyar népies meséket a gyermekek részére átalakítsuk. Ezt minden úton és eszközzel meg is tesszük és törekvéseink oda irányulnak, hogy a német és egyéb eredetű meséket fokozatosan kiszorítsuk, vagy legalább magyaros jelleggel lássuk el. A magyar népmesék kiválasztása fontos kérdés. Ha helyesen választjuk ki a magyar népmeséket, óvodai nevelésünk magyarosabb lesz. Az első magyar kisdédóvoda meseanyaga csak a magyar népmesék közül került ki. A magyar népmesék sajátosságait mindig érvényesítenünk kell az óvodai mesékben.

A mesék csoportjába sorozzuk az u. n. *óvodai elbeszéléseket* is. Ezek tárgyát a gyermek mindennapi életéből vesszük. Jellemzőjük az egyszerűség, rövidség, világosság és szemléletesség, ide járul még az alkalmyszerűség is. Ezek az óvodai elbeszélések eredményesen pótolják a hiányzó meséket. Ezek az elbeszélések rövidebbek és az említett alkalmyszerűség jó nevelési lehetőségeket ad az óvónőnek.

A *munka*, kisdédóvodáinkban az *alaki*, vagy *kisdédkézimunka*, nagyon fontos szerepet játszik. A munkát nem lehet szorosan elválasztani a játéktól, mert hisz minden foglalkozási nemnek játékos a jellege. De amíg a játék szabad, addig a munkaszerű foglalkozásokba irányítólag bele kell avatkoznunk. Bár alkalmat adunk arra is, hogy a gyermekek teljesen szabadon dolgozhassanak. Óvodáinkban a munka csak munkaszerű és átmenetet alkot a játék és a munka között.

A gyermek tevékenységi ösztönét *Fröbel* fedezte fel, helyesebben ő építette rendszerét a tevékenységi ösztönre. Ő és kö-

vetői egész sorozatát állították össze azoknak az eszközöknek, amelyekkel a gyermeket nevelni akarták. Pontokat, vonalakat, lapokat, pálcikákat, testeket stb. állítottak össze. Az összeállítás nagyon rendszeres, mint *Fröbel* egész rendszere, de nagyon is merev, nagyon is mértani szabályok szerint történt és ez a gyermeki lélektől messze esik. A gyermek fejlődése nem a pont, vonal, lap stb. szerint alakul. Ezt a gyakorlat mutatta meg.

Fröbel foglalkoztatási eszközei közül a magyar kisdédóvó-
dákban leginkább csak az első és második építő dobozt használják, mert ezek a legkönnyebben kezelhetők. Ezekkel a gyermekek nagyon szívesen játszanak. A kisdédkézimunka az az óvodai foglalkozási nem, amelyet leginkább mondhatunk a magyar szellem termékének. Amint a beszélgetés is magyar jelleg, a kisdédkézimunka is az. A magyar törekvés és az éleslátás termelte ki ezt és már a legkezdetlegesebb kisdédóvodában is megvolt kezdeti állapotban, ekkor még túlzásokkal volt tele, de ma már a gyermeknevelésnek olyan eszközévé vált, hogy a külföldi kisdédóvodák vagy gyermekfoglalkoztatók nagyon sokban a magyar óvodai kisdédkézimunkákat vették át. Ezen a téren a magyar óvodák minden más állam óvodáját felülmúlták. A *Fröbel*-féle eszközök közül megtaláljuk még a papíros fonásokat és fűzéseket. Ezek a leánygyermekek előtt kedvesebbek és ezért alkalmazzuk is. A német eredetű papíros munkák helyett azonban mind nagyobb mértékben alkalmazzuk a magyar föld termékeinek bevonását az óvodába. Mi a gyermeket a magyar földhöz akarjuk hozzászólítani. Mi a magyar föld termékeit akarjuk megszerettetni velük, ezért a cirok, fű, kukoricaszár és haj, a gubacs, a makk, a szalma stb. alkalmazását tartjuk kívánatosnak. Ezeknek a nevelő hatása nagyobb és a természetes környezet is segítségünkre van mind erkölcsileg, mind anyagilag. Az agyagmunkák is kedveltek a gyermekek között. Alkalmas arra, hogy állati, emberi és természeti formákat készítsen a gyermek belőle. Ebbe a csoportba sorozzuk a könnyebb kertí munkákat is, ezeket a gyermekek nagyon szívesen végzik és a virágban meglátják az életet és a részvét érzelmét fel tudjuk lelkükben kelteni. Bámulatos figyelemmel és kitartással vigyáznak a gyermekek a gondjukra bízott virágokra és minden jelentős változást azonnal közölnek. Itt tehát a figyelmüket is hatékonyan nevelhetjük.

Az óvoda nemcsak a szellemet neveli, az értelmet fejleszti, hanem a testet is erősíti és fejleszti. A test gondozásának, erő-

sítésének tervszerű eszköze a *játékos testgyakorlás*. Bár az egyes foglalkozási nemek között is mindig alkalmazunk kisebb mozgásokat, mégis egy önálló foglalkozási nem keretében a test fejlesztésével is foglalkozunk. Minden foglalkozási napon az imát megelőzően 2 perces testgyakorlást alkalmazunk. Ennek a célja, hogy könnyebb mozgásokkal a gyermekeket egy kissé lekössük és a foglalkozásokhoz szükséges nyugalmat biztosítani tudjuk. Amikor észrevesszük, hogy a gyermekek figyelme meglazul, a foglalkozáshoz illő kis mozgásokat végeztetünk velük. Az önálló testgyakorló foglalkozásnak az a célja, hogy a testet arányosan és egységesen fejlessze. Az ügyesítés és a bátor fellépésre nevelés is céljaink közé tartozik. Természetesen ezek a gyakorlatok mindig játékosak és nem megerőltetőek. Megvan a tervszerű óraterv, ennek a keretében az egész testet arányosan foglalkoztatjuk. Szergyakorlatot nem alkalmazunk, de ennek az óvodában nincs is helye!

Néhány sorban közöltük az óvodai nevelésünk anyagát, most arra szeretnénk néhány sorban felvilágosítást adni, hogyan szolgáljuk ezzel a nevelést. A *magyar óvodának is* megvan a meghatározott foglalkozási rendje. Ez a rend mindig a gyermek természetét, testét, lelkét veszi alapul és így érthető, hogy változik, fejlődik is. A kisdiedneveléssel és közvetetten a kisdiedóvönőképzéssel foglalkozó tanárok elsőrangú kérdésnek és feladatnak tekintik, hogy a gyermek-lélektani kutatás eredményei szerint a legmegfelelőbbeket kiválasszák és alapos kipróbálás után a magyar óvönőikar tagjai között elterjesszék.

Megvannak kiforrott elveink és ezek szerint végeztetjük a magyar kisdiedek testi és értelmi gondozását, nevelését, erősítését.

Minden óvodai foglalkozásnak hangulatosnak, gyönörködötőnek, szórakoztatónak kell lennie. Általános kerete van a foglalkoztatásnak. Ebben az általános keretben bőven érvényesülhetnek az egyéni eljárásmodok és maga az egyéniség is. A gyermekeket elő kell készíteni arra, hogy a nyujtandó ismereteket szívesen fogadja és az az eredményesség jegyében nyerhessen befejezést. Az általános keret első lépése a *hangulatkelő előkészítés*. Itt a gyermek érdeklődését felkeltjük. Ezt ébrentartjuk az egész foglalkozáson keresztül. Olyan hangulati szintre kell a gyermekeket emelnünk, hogy az érdeklődés minősége az új anyag befogadására alkalmas legyen. (A hangulatkelő előkészítés után következik a foglalkozás céljainak megjelölése, ezt azonban a gyer-

mekkel nem közöljük, ezt a foglalkozó tervszerűségének igazolására írja.) Ezen a fokon minden körülmények között szükséges a szemléltetés, azért eljárásunk második lényeges része a *„szemléltető feldolgozás* (megértetés). Ez az elsajátítandó anyag természeténél fogva más és más. Harmadik lényeges kelléke az általános keretnek a *játékos begyakorlás*. Vegyük sorban az egyes élesen kirívó eseteket.

A *vers* elsajátíttatásában a megfelelő hangulatkeltő előkészítés után a vers tartalmát értelmezzük. Vagyis minden tartalmi sajátosságát elmondjuk a gyermek előtt az ő nyelvén. Itt van alkalmunk arra, hogy a gyermek előtt ismeretlen fogalmakat megmagyarázzuk. Ez az értelmezés mindig egy kis történet keretében történik, ezt tartalmi elmondásnak nevezzük. Ez után a nyújtandó verset szépen elmondjuk. Ennek mintaszerűnek kell lennie. Ha az eddigi tevékenységünk kellő lélektani alapon történt, foglalkozásunk sikere biztosítva van. A további eljárásunk már a megszokott módszertani elvek alapján folyik. A gyermekeket buzdítjuk a velünk való mondásra, majd külön a fiúkkal és külön a lányokkal mondatjuk a verset, majd kisebb csoporttal és végül önként jelentkezőkkel. Az, hogy unalmas ne legyen az ismételtetés, az óvónő rátermettségén múlik. Eljárásunk harmadik része a *játékos begyakorlás*. Itt a verset valamiképpen kedves módon gyakoroljuk. A játékosság megköveteli, hogy vagy eljátszassuk a verset, vagy a tartalmához fűződő tevékenységre adjunk alkalmat a gyermeknek. Ez lehet tanult dal, ismert rövid játék stb.

A *beszélgetés*. A hangulatkeltés után a szemléltető megértetésben a gyermekek előbbi ismereteire építjük fel további munkánkat. Nagyon kell ügyelnünk arra, hogy kérdéseink világosak legyenek, de szem előtt tartjuk a gondolkodásra készítő közlést és igyekszünk gondolkodtatóan eljárni. A gyermekek kérdéseit is figyelembe vesszük, de igyekezzünk megmaradni eredeti céljaink mellett. Ha a gyermekek eltértek a tárgytól, ügyesen visszatereljük őket. Nagy segítségünkre vannak a szemléltetési eszközök. Ezek alkalmazásával arra törekszünk, hogy a gyermekeket koncentrációval a megértéshez közelebb juttassuk. Elvünk legyen, hogy ne sokat adjunk, hanem azt a keveset, amif adunk, azt jól és alaposan ismertessük.

A játékos befejezés ugyanolyan lehet, mint az előbbinél.

A *dalfanításban* két eset lehetséges. Az egyik az, amikor már ismert vers dallamát tanítjuk meg, a másik meg az, amikor

rövid kis vers szövegét és dallamát egy foglalkoztatási időtartam alatt tanítjuk meg. Az utóbbi esetben a vers megtanítása az előbbi leírás szerint történik.

Amikor a verset a gyermekek már tudják, rátérünk a dallam megtanítására. Minden előtt a gyermekek ütemérzékét kell fejlesztenünk. Ezért a vers ütemét mintaszerű tapsolás után tapsoltatjuk a gyermekekkel. Majd a dallamot hegedűn mintaszerűen bemutatjuk. Felszólítjuk a gyermekeket, hogy énekeljék velünk. Néhányszor még bemutatjuk a dallamot. A legegyszerűbb eszközök elégségesek arra, hogy az érdeklődést állandóan ébrentartsuk. A változatosság kedvéért használhatunk a hegedű után szájharmonikát, vagy bármiféle könnyen kezelhető egyszerű hangszert. (Montessori csengőket, vagy poharakat, vízzel hangolva, furulya, okarina stb.) A további módszeres eljárásaink azonosak a vers tanításánál közöltekkel.

A *mesélésben* a megfelelő hangulatkeltés után (nem egyszer egy mondat, vagy szó: mesélek! elégséges a hangulat felkeltéséhez. És a gyermekek már is feszült figyelemmel hallgatnak) a mese egyszerű elmondásába kezdünk. A mesét egységekre tagoljuk. Az egységek a mese egy-egy önálló gondolatcsoportját ölelik fel. Általános követelmény az, hogy hangsúlyozva és érthető módon mondjuk a mesét. A mesét lassan kell mondanunk és a párbeszédeket alaposan ki kell domborítanunk. Nagy szerep jut az arcjátéknak és taglejtésnek és a nevelői magatartásnak, ezt egyik foglalkozási nemben sem nélkülözhetjük teljesen.

A játékos begyakorlás egyes foglalkozási nemekben elmarad és helyette egyszerűen befejezést alkalmazunk. Így a mesében is, mert nincsen semmi begyakorolni való. A befejezésben eljátszathatjuk a mese eseményét, vagy elmondathatjuk a mese tartalmát, ezt azonban nem szívesen tesszük, ehelyett inkább a mese tanulságait mélyítgetjük.

A *munkaszerű foglalkozások* végeztetése a hangulatkeltés után másképp történik. A mintaszerűen elkészített munkát szemléltetjük a gyerekek előtt. Az eljárás további része az elkészítésnek fokozatos, mintaszerű elkészítése a gyermekek előtt és ezután a gyermekekkel együtt készíttjük el a munkát. Nagyon sok esetben ez az együttes munka el is maradhat. A vezető tevékenysége nem szűnik meg munka közben, mert feladata, hogy szemlélje a gyermekek munkáját, bíráltsa és a jobb munkákat a buzdítás céljával mutassa fel. A gyermekeket be kell vonnunk minden

munkába, az előkészület munkájába is és velük kell az anyagot kiosztatni és összeszedetni, amikor nevelési célokat is tűzhet ki, pl. megköszönteti a kiosztott anyagot.

A befejezésben a munka természete szerint mást és mást tehet. Ha a foglalkozás agyagmunka volt, vagy papíros ragasztás, ami a gyermekek kezét bepiszkította, a legtermészetesebb befejezés az egészségügyi célok kidomborításával a kézmosás.

A *játékos testnevelés* az egyetlen óvodai foglalkozási nem, amelyben a hangulatkeltésre nem fordítunk gondot, vagy ha mégis alkalmazunk, az nagyon rövid. A svéd-óraterv és a mi viszonyainkhoz készített kis óraterv szerint három részre osztjuk a tervet. Egy bemelegítő részre, amelyben egyszerűbb és könnyebb gyakorlatokat alkalmazunk, egy főrészre, amelyben a test arányos fejlesztése érdekében végeztetünk gyakorlatokat. Itt mindig alkalmazunk ügyességi gyakorlatokat és rövid, hangulatos kis játékot. A harmadik része a levezető rész. Itt a felhevült testet egyszerű hatású, megnyugtató gyakorlatokkal hűtjük le.

Végére hagytam az *óvodai rajzoltatást*. A rajz csak a két nagyobb csoportban játszik jelentősebb szerepet, mert a legkisebb csoportban csak a különböző firkáknak van helyük. Ezeket a firkákat a gyermekek később jelentéssel kapcsolják össze. Ebben a csoportban a rajzoltatás egyszerűen az írónak és a papírosnak a kézbe adásában van. Rajzolnak, amit akarnak. Rajzoló kedvük kielégítésére vannak a megfelelő magasságban falra erősített táblák és a kis asztaloknak feketével befestett lapjai.

A nagyobb csoportokban a rajzoltatás már újszerűen történik. Abból indulunk ki, hogy a gyermek nem azt rajzolja, amit lát. A gyermeknek van bizonyos belső (vagy benső) szemlélete. És arról van belső szemlélete, ami környezetében van és ami érdeklődésének körében mozog. Ezért a gyermek előtt teljesen felesleges lenne a szemléltetés, ezért a hangulatkeltésben beszélgetünk a gyermekkel és képzeletét addig ébresztjük, míg a kívánt rajzoltatás tárgyához nem érünk és ekkor a gyermek kezébe adjuk a rajzeszközöket. Ez a rajzoltatás egyik része. Amikor a papíros lapjára már eleget rajzolt, akkor a szemléltető eszközöket a gyermek elé tesszük és buzdítjuk, hogy most a papíros másik felére rajzolja le a szemléltetési tárgyakat. A rajzoltatás közben a foglalkozást vezetőnek ugyan az a feladata, mint a munkát vezetőnek. (v. Komárnoly, 42.)

A rajzoltatás befejezése lehet dalolás, vagy más rövid elfoglaltság, mi a rajz témakörébe tartozik.

A foglalkozások időtartama általánosan 15—20 perc. A játékos torna ideje 15 perc. A beszélgetés a kisebb csoportokban 10—15 percnél, a nagyobb csoportokban 15—20 percnél tovább ne tartson!

Nagyon fontos szerep jut a szemléltető eszközöknek. A gyermek szereti a színes képeket és eszközöket, ezért arra törekszünk, hogy a szemléltetési eszközök csak a legritkább esetben legyenek egyszerű fekete körvonalas rajzok. Mindig az életszerűsége törekszünk. A szemléltető eszközök használatának idejére általános elvet nem állíthatunk fel. Az egyik foglalkozás témája azt kívánja, hogy az eszközöket a foglalkozás elején használjuk, a másik pedig azt, hogy a végén, vagy a foglalkozás közben alkalmazzuk. A szemléltetési eszközök nagy szerepet játszanak a megértetésben. Ezért arra törekszünk, hogy ezek alkalmazását a sikeres nevelés érdekében minden lehető alkalommal használjuk. Intézetünk minta-óvónője, *Gyöngyössy Erzsébet*, a szemléltetés megkönnyítése céljából 20 éves tapasztalatait úgy érvényesíti, hogy a fröbeli lerakó lapok elvét fogadja el alapul és a későbbi posztókirakások eredményeit (ezek eddig csak szögletes és körös minták voltak) felhasználva, tapadó-posztón alkalmazza. Lényege az, hogy egy nagyobb tapadó-posztóra (flanell, ez lehet fekete, vagy fehér) az előre kivágott és kiszínezett posztó alakokat ráhelyezi. Ezzel a foglalkozást végző munkáját egyrészt gyorsítja, másrészt a gyermekek elé szebb alakban kerülnek az alakok. Ezt a szemléltetési eszközt, a torna, rajz és egy-két munkaszerű foglalkoztatás kivételével, eredményesen tudjuk használni.

Ezzel a magyar kisdudóvoda anyagát és nevelési rendszerét ismertettük röviden. Ezek után még az a feladatunk, hogy keressük azokat a hatásokat, amelyekből a magyar kisdudanevelésben általánosan használt foglalkozási nemek meríthettek valamit, vagy igazoljuk azokat a foglalkozási nemeket, amelyek teljesen magyar eredetűek és amelyek feljogosítanak bennünket arra, hogy egy teljesen kiforrott, egységes magyar óvodarendszerről beszélhetünk.

Kétségtelen, hogy a magyar óvoda megindulásakor *Brunszvik Teréz* sokat tanult már külföldön. Kétségtelen az is, hogy *Wilderspin* spitalfieldi óvodájából hozott magával elveket, de ezek a magyar

faj sajátosságainak nem feleltek meg. Nem kisjelentőségű esemény, hogy a spitalfieldi óvoda rendszerének leírását (ami *Wilderspin* Sámuel eredeti munkája) és ennek lefordítását *Kossuth* Lajos vállalta. *Kossuth* ennek eleget is tett, de kétségbe kell vonnunk, hogy az angol eredetiből fordította volna, mert *Kossuth* csak fogsága alatt tanult meg angolul és a fordítás még fogsága előtti időből ered. Hihetőbb, hogy *Wirth* német fordítása után fordította le. Ez a fordítás, *Kossuth* eredeti kézírata, ma *Baloghy* Mária birtokában van. Vele már *Kenyeres* Elemér is folytatott megbeszéléseket a kiadásra vonatkozóan, de nem tudjuk miért, ez még a mai napig sem történt meg.

Megállapítható azonban, hogy a magyar óvoda nagyon keveset vett át az angol óvodák szervezetéből és mégkevesebbet, vagy semmit az akkori nevelés rendszeréből. A meginduló magyar óvoda munkásai saját leleményességükre hagyatva állottak és a kezdeményezés nehéz idejében csak *Brunszvik* Teréztől kaphattak utasítást. Még egy lehetősége van a külföldi hatásnak. Amikor *Brunszvik* Teréz tanult vezetőt keresett óvodája részére, *Wagner* egyetemi tanár (Berlin) legtehetségesebb tanítványát, *Kern* Mátét ajánlotta. *Kern* el is fogadta és először a pesti, majd a beszercebányai óvodának lett a vezetője és innen adta kölcsön *Brunszvik* az általa felállított bécsi óvodának. De *Kern* még nem működött óvodában és nem nagyon valószínű, hogy gyakorlati utasításokat hozott volna magával. Fia, a későbbi bécsi óvoda vezetője kijelentette, hogy atyja nagyon sok újat hozott Magyarországról és ha a magyarok olyan lelkesedéssel állanak az óvoda ügyek mellé, mint az osztrákok, akkor a világ legműveltebb nemzetévé nevelhetnék magukat fiatalságukon keresztül. (Rapos, 56.)

Semmi bizonyítékunk nincs arra nézve, hogy *mélyebb hatás érte volna a magyar kisdédóvodai nevelési rendszert*. A meginduló magyar óvodaügy tehát teljesen magyar volt. Büszke öntudattal hirdetjük, hogy hatás csak akkor érte a magyar kisdédnevelés rendszerét, amikor már a honi talajban bizonyos mértékben meggyökerezett és megerősödött. Dolgozatunk elején már szólottunk vázlatosan a magyar óvodák és *Fröbel* és rendszere között volt kapcsolatáról. Magyarországon a „Magyarországi központi Fröbel-nőegylet” volt az első, mely *Fröbel* rendszerét ismertette és terjesztette. *Ronge* távozása után *Schubert* alelnöknő vezetésével megalakult „Budapesti Fröbel-Nőegylet” terjesztette tovább a fröbeli tanokat. Közben *Fröbel* tanait és rendszerét mind többen

kezdték tanulmányozni . . . „egy-kettő jelesebbjeink közül külföldre is ment, a fröbelizmus székhelyére Thüningiába . . . dicséretére legyen mondva honfitársainknak, kik minden iránt, mi jobb, fogékonysággal viseltetnek — csak egy szikra kellett, hogy a lelkesülés tüze fellobogjon az új rendszer iránt“ (Dömötör, 16; 6.)

A magyar kisdédóvodák munkáján *Fröbel* hatását észleljük. Itt kell keresnünk ható erőket és itt kell megtalálnunk a magyar kisdédnevelőknek azt a tevékenységét, amely a kapott hatásokat magyarrá tudta alakítani. Már előbb megemlékeztünk azokról a hatásokról, amelyeket *Fröbel* tanai kiváltottak és ismertettük azokat a nézeteket, amelyeket különösen *Péterfy* és *Peres* vallottak *Fröbel* tanaival szemben.

Sajnos, azonban nagyon kevés adatunk van arról, hogy *Fröbel* hatása milyen mérvű volt. Kétségtelen, hogy volt, de az is bizonyos, hogy nagyon mély nem lehetett, mert akkor az Évkönyvekben és a beszámolóokban több nyomának kellene lennie. Elégké későn jelentkezik nálunk *Fröbel* hatásának irodalma és ez sem jelentős. Nagyon sokat tett *Fröbel* hatásának terjesztése terén a Magyarországi Központi Fröbel-nőegylet. Ez az egyesület óvónő-képző-intézetet (kertésznőképző-intézet) tartott fenn és ebben az intézetben *Fröbel* tanainak terjesztése fontos cél volt. 1879-ben már határozott nyomait látjuk a *Fröbel*-féle foglalkoztatásoknak. *Dömötör Géza* a *Fröbel*-nőegylet tíz éves működésének ismertetésében már a határozott *Fröbeli* iránynak terjesztéséről ír. (16.) A gondolat eléggé gyorsan terjedt, de a legtöbb helyen *Fröbel* tanai és foglalkoztatási eszközei szolgálai átvételével volt egyenlő. Hogy milyen munka folyt a *Fröbel*-féle intézetekben, azt nem tudjuk, mert foglalkozásokról és azok leírásáról nem hallunk seholsem. Mégis fogalmat alkothatunk az irány kedveltségéről akkor, hogyha az egyes intézetek szertárainak felszerelését látjuk. Az óbudai *Fröbel*-féle nevelési nőegylet 25 éves története című *Hauser Ferenc* egyleti titkártól származó kis könyvecskében olvashatjuk pl., hogy Budán a Lajos-, Vörösvári- és Szent Endre-utcai óvoda szertárába milyen nagy számban szerezték be a *Fröbel*-féle foglalkoztatási eszközöket (76 doboz volt az első építő-szekrényből). A három óvodában 282 építő doboz, 36 doboz lerakó táblácska (dobozonkint kb. 2—300 lapocska), 45 fűzőtű és 44 szilánkcsemő volt. De az is kiténik, hogy a kocka és a henger és a golyó már egyáltalán nem szerepel az eszközök között.

Magyarországon *Fröbel* lelkes apostola a német *Ronge* lel-

kész volt, de az ő németiségét erősen ellensúlyozta színmagyar feleségének segítő-működése, aki az óvodákban csak magyar nyelven foglalkozott a gyermekekkel.

Sokkal több adatot kapunk, ha az akkori dalokat szemléljük. Ezeket a dalokat teljesen *Fröbel* mintájára készítették és így a rendszert és a foglalkoztatás módszerét is teljesen átvették. A magyarországi *Fröbel*-nőegylet tartott fenn gyermek-kertésznőképzőt is, ahol szintén *Fröbel* tanai és a módszer elterjesztése volt a főcél. Ebben a képzőben külön tantárgy volt „*Fröbel* módszertana”. (Dömötör Géza: I. m.) *Fröbel* rendszerét nagyon is egyoldalúan vették át és ezért csak a külsőségekben utánozták. Látványos eredményekre törekedtek, de nem vették figyelembe a gyermek lelkét és annak fejlődéséhez szükséges foglalkoztatást. A *Fröbel*-féle óvodában nem volt meg a dalnak a mai értelemben való feladata. Ők nem a szórakoztatást és gyönyörködtetést tartották a daltanítás lényegének, hanem az az alaki képzés egyik oldala volt. Felfogásuk szerint nem az a lényeges, hogy a gyermek szája mozogjon éneklés közben, hanem az, hogy ezt a számozgást értelmi működés is kísérje. Természetes, hogy ők a dalokba a kívánt mozgások és feladatok ütemes szabályait sűrítették bele. Ebben a szellemben írta meg ennek a kornak a gyermekdalait 1871-ben Kohányi Sámuel. (40.) Nem lesz felesleges, ha egy két gyermekdalt be is mutatunk. Nem szükséges, hogy az indulók közül bemutassunk valamit. Azok tartalma ugyan nem felel meg, dallamuk — az indulók célját tekintve — még elfogadható.¹³⁾ (Kohányi, 40.)

Láthatjuk, hogy ezekben a gyermekekre csak ráerőszakolták a kedvesség látszatát és nem hihetjük, hogy nagy örömmel végezhatték a gyermekek a dalhoz fűződő munkát. Ebben a módszerben éppen az nincs meg, amit mindig megkövetelünk, hogy a gyermek a játékokban és a munkaszerű foglalkozásban megoldandó feladatot lásson. Itt a gyermek készen kapott minden tevékenységet és az önállóságra egyáltalán nem nevelt.

Fröbel elveit azonban a teljes érvényesülésében sohasem találjuk meg a magyar kisdédóvodában. Ha a „Kisdédnevelés” folyóiratot 1879—1899-ig nézzük, megtehetjük benne azokat a nyomokat, amelyeket a rendszer a magyar kisdédnevelésben hagyott. Örömmel állapítjuk meg, hogy *Fröbel*nek már legelső híve is bizonyos alakításokat végzett azon, igyekezett azt a magyar gyermek természetéhez és lelki világához idomítani. Az 1895. évi

Kisdednevelésben ezt olvassuk: „...a *Fröbel*-féle foglalkoztató játékeszközök a magyar nemzeti szellemnek megfelelő bővítéssel, módosítással kisdedóvóképezdéinkben, mint óvodáinkban használtatnak. (Kisdednevelés 1895. 496. lap.) *Fröbel* eszközei közül az 1895. évben rendszeresen a következőket alkalmazták:

1. Játék a labdával.
2. A golyó, kocka és henger.
3. Az egész elosztott kocka, az elosztás folytán 4-féle játék alakul.
4. Papírhajtogatás, fűzés, kimetszés, hajtogatás, kivarrás.
5. Lerakó tábla és vessző.
6. Borsómunka.
7. Rajz. (Kisdednevelés 1895. 555. lap.)

Nem lettek kedveltek a későbbi időben sem ezek a foglalkoztatói eszközök és a szolgálai utánzatok ellen mind többen emeltek szót. Nagyon sokan arra törekedtek, hogy csak látszatos munkákat végeztesse a kis gyermekekkel. Maga *Ronge*, aki pedig *Fröbel*nek nagyon is túlzó hívei közé tartozott, így ír: „...figyelemzettem a szüléket, ne engedjék, hogy a kisdedek szép munkáival megcsalják őket, amit a felületes óvónők gyakran megcselekszenek”. (*Ronge*, 59; 32.) *Fröbel* foglalkoztatói eszközeinek használata közben megkívánta, hogy a gyermeket szóval is lekössük. Ma éppen nem beszélünk akkor, ha a gyermeket már a munkához engedjük. Ez már akkor is ellenkezést váltott ki és *Gruber* azt mondja: „Ha *Fröbel* gyermekkertjei olyan rosszak, mint rímeik (s valóban nem is jobbak) akkor maguk e rímek ítélik el az egész intézményt, melyben keletkeztek”. (*Gruber*, 27; 86.) *Péterfy Sándor* pedig szinte megdöbben azon a nevetéses módszeren, amellyel a túlzók használták a rendszert. (*Néptanoda* 1895. évf. 98. lap.) *Dr. Kiss Áron* olyan körmondatnak tartja a *Fröbel*-rendszert, amelynek előszaka helyes, de utószaka hamis. (A magyar népiskolai tanítás története 444—448. lap.) *Péres* annak a reményének ad kifejezést, hogy *Fröbel* mesterkelt játékszerei helyébe a magyar nép szellemének termékeit sikerül állítani. (Kisdednevelés, 1895. 613. lap.)

Ezek az észrevételek a közvetlen tapasztalaton alapultak. A gyermekek kínzása volt a rendszer, amely nálunk lehetett, mert éles hangon ítélik el a rendszer verstanítási dühét, ahol a gyermekekkel 25-30 soros verseket tanítottak meg. Még 1892-ben erő-

sen érezhető az a törekvés, hogy *Fröbel* rendszerét nálunk gyökeresebben honosítsák meg. *Szmollény* Nándor: A szegedi kisded-óvó jótékony nőegylet és a szegedi kisdedóvó intézetek félszázados története című munkájában az 1892. év történetét ismer-tetve említi, hogy *Székely* Gábor minden törekvése arra irányult, hogy *Fröbel* rendszerét meghonosítja. (104. lap.) Az 1896. évtől kezdve teljesen elhalkult *Fröbel* rendszerének bevezetésére igyekvő álláspont és egészen új irányzat lépett előtérbe, amely a magyar nemzeti sajátosságokat tette *Fröbel* rendszere helyébe. Ennek terjesztője és az alapok lerakója özv. *Székely* Gáborné volt. Az ő rendszerén épült fel a mai magyar kisdedóvoda munkaszerű foglalkoztatása. Ő a magyar alaki foglalkoztatások első rendszeres és eredményes munkásságát végző tagja. Az ő munkássága révén jelennek meg a magyar kisdedóvodában a fű, háncs, cirok, gubacs, kukoricaszár és bél stb. A mai magyar óvoda ezeket az eszközöket szívesen használja és eredménye-sebben, mint *Fröbel* eszközeit. Ennek az iránynak vagyunk mi is hívei. A magyar óvodából ki akarjuk küszöbölni a német szel-lemű papíros munkák legnagyobb részét és helyébe a magyar föld termékeivel való foglalkoztatásokat kívánjuk alkalmazni. Ezt nemzeti kötelességünknek is tartjuk.

Nem vitatjuk azt, hogy *Fröbel* munkássága a magyar kisded-óvoda fejlődésére hatással volt. Elismerjük, hogy kedvező és ér-tékes tudással gyarapodott nevelésünk az ő munkássága révén. De kijelentjük, hogy a magyar szellem terméke az az óvodai rendszer, amely csak az indítást kapta *Fröbeltől*.

A mai magyar óvoda mégis megtartott néhányat *Fröbel* esz-közei közül. Használjuk építődobozait a szabad foglalkoztatások-ban, papíros munkáit, fonásait más célkitűzéssel alkalmazzuk. A játékokat teljesen kicseréltük és a magyar szellemnek megfele-lően átalakítottuk. De teljesen kiküszöböltük a rendszer vers-tanítási módszerét. *Fröbel* hatása ma már oly kicsi, hogy rendsze-rének és módszerének alkalmazása teljesen háttérbe szorult a magyar óvoda sajátos nevelő rendszere mellett.

Montessori Mária rendszere is ismeretes előttünk, de nem volt eredményes hatása a magyar óvodarendszerre. Ez a rend-szer is nagyon hamar kedveltségnek örvendett. A magyar szellem tulajdonsága, hogy nem zárkózik el hatások elől, hanem jóhisze-műen felkarolja azokat, de ha meggyőződik a rendszer hibáiról, gyorsan el is hagyja. Így volt ez *Montessori* rendszerével is.

Megtartotta óvoda-rendszerünk belőle azt, ami jó volt és elhagyta azt, ami a magyar gyermek lelkivilágának nem felelt meg. *Montessori* rendszerének kedvezett az a körülmény is, hogy a nevelési kérdések iránt soha sem volt olyan nagyfokú érdeklődés, mint a háborút követő években, amikor a háború borzalmaait csak egy jobb gyermeknevelési rendszer eredményes bevezetésével látták kikerülhetőnek.

A következőkben *Montessori* rendszerének legfőbb jellegzetességeit kívánjuk ismertetni és megállapítani azokat a hatásokat, amelyeket a magyar óvodára tett megindulásakor. Bemutatjuk azokat az eszközöket és azt a módszert, amely *Montessori* rendszeréből a mai magyar óvodában megvan. Majd néhány szóban ezekkel az eszközökkel való foglalkoztatást ismertetjük.

Először is meg kell állapítanunk, mi is *Montessori* rendszerének a lényege. Elgondolása szerint minden nevelési rendszernek a gyakorlatból kell fakadnia és ebben a gyakorlatban az önként megnyilatkozó mozgásoknak jusson a legnagyobb szerep. Az egész rendszer arra alapítatott, hogy az egyén fejlődésének szükségleteit elégítse ki. Ez a kielégítés azonban csak úgy mehet végbe, ha a gyermek olyan környezetben van, amely testi fejlettségének megfelel és amely ösztönzi őt. Ennek a berendezésnek a gyermek szükségleteit is ki kell elégítenie. Dolgozatunk elején ismertetett rendszerek ennek ellenkezőjét igazolják, mert a gyermek csak rab és akarat nélküli eszköz volt. Meg kell állapítanunk, hogy a gyermekek tartózkodási helyének célszerűtlen berendezését nem *Montessori* ismerte fel, mert már *Dewey* 1896-ban a *chikagói* egyetemen hirdette, hogy a gyermekek testi és lelki fejlettségének megfelelő bútorzattal kell berendezni az óvodákat és iskolákat. Ezt érvényesíti rendszerében *Montessori* is, amikor a gyermekek számára könnyű, általuk könnyen mozgatható asztalokat és székeket szerez be. Nem új ez sem, mert ha a magyar kisdedóvoda megindítását szemléljük, látjuk, hogy a gyermekek asztalaikat maguk tették helyre és hozták elő.

A gyermek minden tevékenységének szabadon kell végbemennie. A rendszer lényege tehát a szabadság. De *Montessori* szerint a szabadság csak akkor értékes, ha a gyermekkel olyan eszközökkel foglalkozunk, amely fejlettségének megfelel. Ezekkel az eszközökkel úgy kell felszerelni a gyermeket, hogy szabadon, minden megkötöttség nélkül foglalkozhasson, azaz munkaalkalmat kell adni a gyermeknek. A gyermeknek tehát azt a teret, amiben

munkálkodik, vagy játszik, célszerűen kell berendezni. Viszont ahhoz, hogy a gyermek szabad legyen, függetlenségre feltétlenül szüksége van. *Montessori* megkívánja, hogy a gyermek nevelésében a függetlenség a nevelés elengedhetetlen kelléke legyen. Ezekben az elvekben rejlik *Montessori* rendszerének lényege. Elgondolása szerinti első óvoda 1909-ben nyílt meg.

Több rendszer táplálkozott rendszeréből, így az amerikai *Parkhurst-féle Dalton-iskola* és a *Makinder* rendszerű iskola is *Montessori* elveken épül fel, nemkülönben a genfi *Rousseau Intézet „Kicsinyek háza”* is, ez azonban a rendszer hibáit nagyon hamar felismeri, azokat kiküszöböli és rendszerének továbbfejlesztésével a *Montessori* rendszert eredményesen felülmúlja. (Kenyeres E.: Az új iskola és pedagógia. Magyar Pedagógia. 1928. — Néptanítók Lapja Dalton-féle tanításmód. 1922. — Dalton módszer. 1923. — *Baranyai* Erzsébet: Dalton-féle laboratóriumi módszer. 1926.)

A rendszer a magyar kisdédóvodákra kezdetben sem volt nagy hatással. A meginduláskor a túlzók a rendszert és foglalkoztatási eszközeit teljesen átvették. *E. Claparède* szerint a rendszernek az a legfőbb hibája, hogy rendszer. *Claparède* szerint ez a rendszer fölötte áll *Fröbel* rendszerének. (Kisdédnevelés 1926.) Mi azonban azon a véleményen vagyunk, hogy *Claparèdenek* ez a megállapítása nem felel meg a gyakorlatban szerzett megfigyeléseinknek, mert nem tartjuk annyira meggyökerezettnek ezt a rendszert, mint *Fröbelét*. *Fröbel* rendszerében a nevelőnek az állandó és cselekvő beavatkozását kívánja meg, de ez soha sem lesz annyira aktív, mint éppen *Montessori* rendszerében. Nincsen szabadság *Montessori* rendszerében és főképp nincsen változatosság. A rendszer teljesen hozzákapcsolódik a foglalkoztatási eszközökhöz. Ezeket az eszközöket nem lehet megváltoztatni, sem pedig szabadon felhasználni.

A rendszer legnagyobb hibája, hogy a való élettel semmi összefüggése nincsen és az eszközökkel való foglalkoztatás nem szolgál sem nevelési, sem erkölcsi célokat. Az általa hangoztatott szabadság pedig egyáltalán nincsen meg. Mert amíg *Fröbel-nél* megvan a lehetősége annak, hogy a gyermekek a foglalkoztatási eszközöket kombinatív rendben állíthatják össze, vagy szabadon rendezik, addig *Montessorinál* az egyes foglalkoztatási eszközök csakis arra és csakis úgy használhatók, amire és ahogyan elkészítette *Montessori* azokat. Ez nagyfokú merevséget eredmé-

nyez, pedig éppen olyan eszközökre van szüksége a fejlődő gyermeknek, amelyek a képzeletét és tevékenységét szabadon foglalkoztatják. Teljesen egyetértünk *Dewey*-vel, amikor azt mondja, hogy az elszigetelt gyakorlatokkal való nevelés nem hagy nyomot a gyermek lelkében. *Montessori* rendszerében az érzékszerv-fejlesztő gyakorlatoknak semmi lélektani alapja nincsen, mert óvodai nevelésünkben nem lehet cél, hogy öncélul foglalkozunk pl. az érzékszervekkel. Ezek mind nagyon is gépiesek. A magyar óvoda rendszer szerencsésen kapcsolta a gyakorlati élethez azzal, hogy az öncéluság helyébe a játékosságot léptette és csak másodrendűvé tette ezeket a gyakorlatokat. Kifogásunk a rendszer ellen az is, hogy a gyermeknevelésnek nagyon sok lényeges részét egyszerűen elhagyja és olyannak tünteti föl, hogy a gyermeknek erre nincs szüksége. Pl. csak a képeskönyveket és szemléltető képeket említjük. Teljesen hiányzik rendszeréből a mese, a dal és a vers is. Ezeknek fontosságára már előbb bőven kitértünk.

Kifogásoljuk végül a rendszerben azt is, hogy a gyermek szabadsága csak látszólagos, mert az óvónő a gyermeket nagyon is megköti *Montessori* rendszerének alkalmazásával. Olyan az óvónő, mint aki elbújik valami színfal mögött és onnan láthatatlanul rakényszeríti akaratát a gyermekekre.

A magyar óvodára mégis hatással volt a megindulásakor. A Hermina-úton megnyílt óvoda teljesen átvette *Montessori* elveit, azonban nagyon hamar változtatott rajta és ma már szinte semmit sem használ fel. *Burchard-Bélaváry* Erzsébet is a túlzó *Montessori* hívek közé tartozik és iskoláját, nemcsak az óvodát, teljesen *Montessori* elvei szerint vezeti. Akaratlanul is sokat változtatott a rendszeren és ma az ő iskolája is mindjobban visszatér a magyar óvodák rendszeréhez.

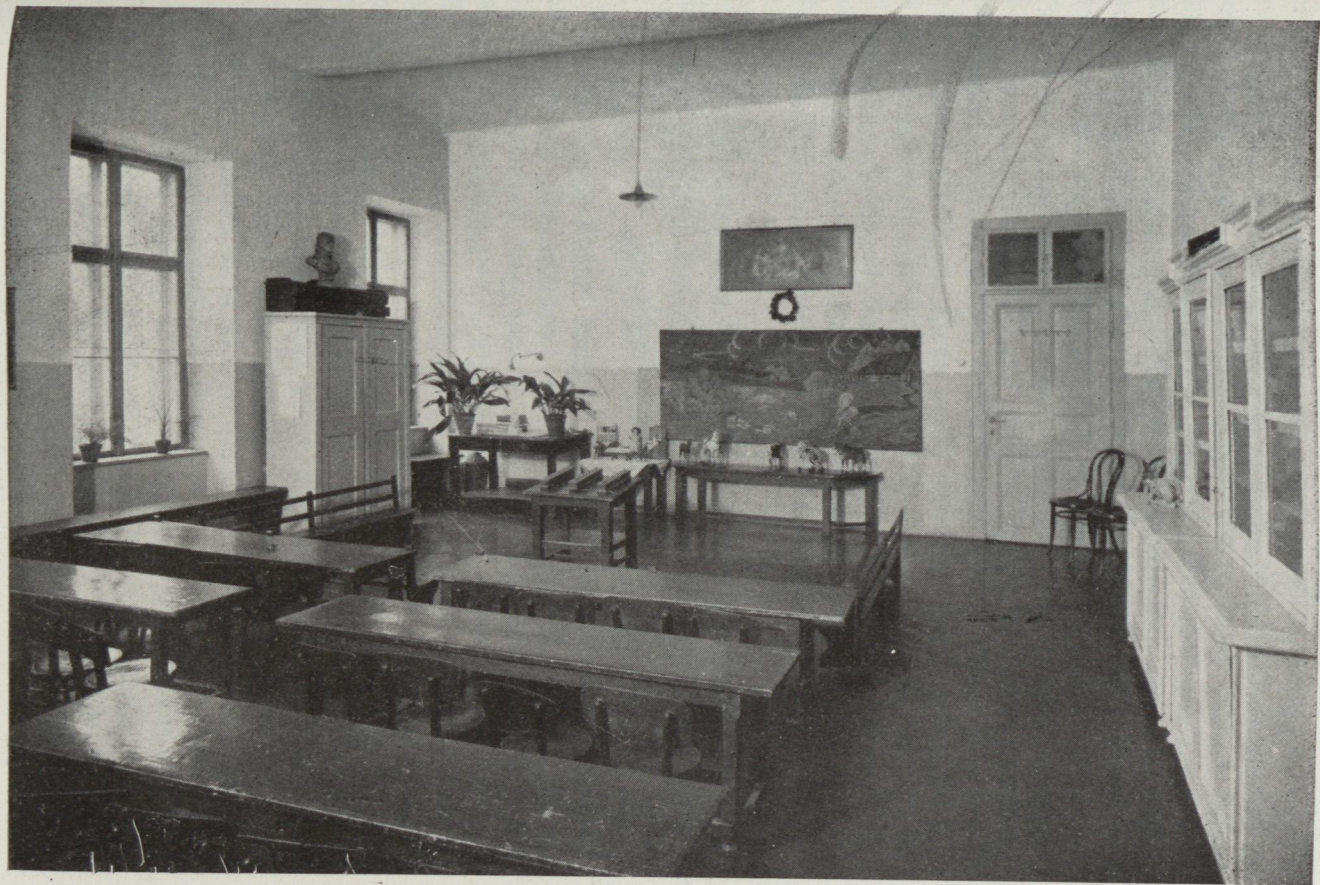
Mi csak az érzékszerv-fejlesztő játékokat tartottuk meg rendszeréből, de azt is azzal a változtatással, hogy a gyakorlati célt értékeljük és mindig a játékosságot tartjuk szem előtt és kerüljük a rendszerében rejlő iskolaszerűséget. Mi mindig a való élethez kapcsoljuk az érzékszervek fejlesztésére való gyakorlatokat és sohasem alkalmazzuk önállóan a szervek fejlesztését, hanem mindig valamiféle történet elbeszélésével és gyakorlati célkitűzéssel kapcsoljuk össze. A *Montessori* rendszerében szereplő sík-mértani formákat, amelyeknek egyszerű körülrajzolásával megelégszik *Montessori*, mi levelek körülrajzoltatásával helyettesítjük.

Egyébként nem használjuk, mert semmi gyakorlati célját nem látjuk, sőt hátráltat bennünket a magyar benső szemlélet utáni rajzoltatás menetében. Természetesen azokat az eszközeit, amelyek az iskolaszerűséget szolgálják, rendszerünkben nem alkalmazzuk. (Számlálás, olvasás, írás.) A *Montessori*-féle rudakat, hasábokat, hengereket sem használjuk, mert a gyermekek előtt nem kedvesek. A tapintó-érzék fejlesztésére szerkesztett sima és érdes felületeket sem alkalmazzuk, mert mi egyéb foglalkozásainkban alkalmasabban tudjuk megteremteni a kapcsolatot a gyakorlati élettel. A súlyérzék fejlesztő eszközöket is helyettesítjük olyan foglalkozásokkal, amelyekben a gyermekeknek a gyakorlati élettel való kapcsolata jobban kidomborítható Pl. a kereskedő-játék, ahol a gyermek játékos tevékenység közben megtanulja és érzékelheti a súlyokat a maguk valóságában. A színerzék és hallás-érzék fejlesztése sohase lehet a magyar óvodában önálló foglalkozás, hanem mindig csak egy más foglalkozás kiegészítő része.

Rendszerében vannak olyan megnyilatkozásai a gyermek tevékenységének, amelyeket a mi rendszerünk is felhasznál, de ezeket inkább a gyermek szociális gondolkodásának fejlesztésére használjuk fel és a napközi otthonról való tárgyalásunkban említjük meg röviden.

A *Montessori*-eszközökkel való foglalkoztatás a mai magyar kisdedóvodában másodrendű szerepet tölt be. Ezek a foglalkozások (amint kitűnik az órarendből és a heti foglalkoztatási rendből) csak délután szerepelnek. Ekkor a gyermekek kezébe adjuk az eszközöket és szabadon játszhatnak velük. Tehát itt sem köti meg a gyermeket az óvónő és természete szerint cselekedhetik a gyermek. A gyermekek a földre terített szőnyegekben játszanak és az óvónő utasításai csakis a játékok rendszeres használatára vonatkoznak. Egyéni tapasztalatunk, hogy a gyermekek nagyon hamar megunják az ezekkel való játszást és az irányított játszást még hamarabb unják meg.

Még nem számottévő az a hatás, amelyet az *Agazzi*-nővérek rendszerétől kap a magyar óvoda. Ennek oka ez, hogy nagyon kevésbé ismert. A rendszert csak *Mester János* egy tanár ismeretéből ismerjük, aki kiváló ismerője a rendszernek. Az elmúlt évben volt egy Olaszországban az *Agazzi*-nővéreknél tanult apáca növendékünk, aki a rendszer sajátosságait bemutatta. Láttuk, hogy a rendszer előnye az anyanyelv tanítása és a családi élettel való hasonlósága. Kíváncsinos lenne, ha az illetékesek szak-

Gyakorló óvoda munkaterme.

embereket küldenének e rendszer tanulmányozására. Ez a magyar és olasz nemzet között fennálló kulturális egyezmények alapján a kölcsönösség elvével is megoldható lenne.

Ennek a hatásnak is inkább a napközi otthonok szervezőtőre és belső rendjének kialakulására lehet némi hatása. Ennek legjellegzetesebb sajátossága az, hogy a gyermekeknek nyújtandó ismeretek átadásában a fogalmi magyarázatból indul ki és a lényegét a gyermekkel óhajtja kihámoztatni. Ebben a pár sorban benne is van magyar szempontból a bírálata. Ez a rendszer lehet nagyon eredményes és jó az iskolákban, de semmi esetre sem alkalmazhatjuk óvodáinkban, ahol az iskolaszerűséget kerüljük. Az *Agazzi*-rendszer másik sajátossága az u. n. *jelrendszer*. Ez nem új a magyar kisdédóvás terén. Dolgozatunk elején, az első magyar óvoda ismertetésében kitértünk arra, hogy a gyermekeket bizonyos jelekkel látták el, amelyeket pár hétig viseltek. Ebben a rendszerben mindvégig viselik. Ez is megvan a mi óvodáinkban, a napközi otthonos gyermekek között.

Napközi otthonos kisdédóvóák, napközi gyermekotthonok, állandó gyermekmenedékházak és ideiglenes (nyári) gyermek-menedékházak.

A *Brunszvik* Teréz munkássága révén meginduló magyar kisdédónevelés gondolatában nemcsak a gyermekek lelki gondozásának terve volt meg, hanem a rászoruló gyermekeknek étellel és ruházattal való ellátása is. Már a legelső magyar kisdédóvóák között voltak olyanok, ahol a gyermekek csekély ellenszolgáltatásért ebédet is kaphattak. Megvolt a gyermekek felruházása is, de kimondottan csak társadalmi úton szerezték meg a szükséges ruházati kellékeket. Az 1828. január 1-én megnyílt első magyar kisdédóvóban 40 szegény gyermek évi 4 hónapon át (a téli hónapokban) 1½ meszely rumfordi levest kapott.

Ennek a szociális szempontnak az érvényesítésére a magyar kisdédóvás ügyének munkásai mindent megtettek. A magyar kisdédóvárról szóló 1891. évi XV. törvénycikket nemsokára követte egy miniszteri rendelet, amely a gyermekek étellemezése ügyében is intézkedett. A vallás- és közoktatásügyi minisztérium 1892-ben 44.000 szám alatt kiadott rendeletével a felügyelőbizottságok részére kiadott Utasítás 10. §-a így rendelkezett: „Módokat kell találni arra is, hogy a szegényebb szülőknek, gyermekeiknek el-

látása minél inkább megkönnyíthessék. Így módok lehetnek: „a gyermekek ingyenes étkeztetése és felruházása.” Ugyancsak ezzel a rendelettel az Utasítás 8. szakasza a községekre nézve így intézkedik: „A községi előjáróságok törekedjenek arra, hogy a közérdeklődés felébresztésével s a társadalom közreműködésével oly módokról is legyen gondoskodva, melyek a szegényebb szülőknek gyermekeik ellátását megkönnyítsék. Részesítsék a szegényebb gyermekeket ingyenes déli étkezésben s az intézeteket ennek megfelelően rendezzék be.”

Ezeknek a rendeleteknek az érvényesítése azonban a gyakorlatban nem történt meg, csak szórványosan fordul elő, hogy a gyermekek ingyenes étkeztetésben részesülnek. A világháború vége felé találkozunk ismét olyan belügyminiszteri felhívással, amely a szegényebb gyermekek ingyenes étkeztetésére vonatkozik. A belügyminisztérium 1916-ban *napközi otthonok* létesítésére hívja föl a figyelmet. (72.078—1916. B. M.) Ebben a felhívásban szerepel először hivatalosan a napközi otthon név. Ezt a felhívást 1917-ben megismétli a belügyminiszter azzal, hogy „... a napközi otthonoknak, mint nemzeterősítő intézményeknek a minél általánosabb elterjesztése felette szükséges.” (64.237—1917. B. M.)

Ma, nálunk a napközi otthonos óvodák terjesztése elsőrangú kérdés. A belügyminisztérium hatáskörében működő gyermekvédelmi ügyosztály (amely az óvoda ügyeket is intézi) minden törekvése arra irányul, hogy az új óvodákat már mind napközi otthonos szervezettel létesítse és a régi működő óvodák nagyobb részét fokozatosan napközi otthonná is fejlessze és szervezze át. Ma már erre a célra költségvetésileg biztosított összeg áll rendelkezésére az egyes törvényhatóságoknak. (Ezt a belügyminisztériumban működő gyermekvédelmi ügyosztály közlése alapján tudjuk.)

A napközi otthonok szervezete és ezeknek belső rendje ma még nem egységes. Nagyon sok szempontot kell figyelembe venni és a helyi körülmények is nehezítik az egyöntetűség létrejöttét. A napközi otthonos óvodák szervezetének mintaképét Budapest székesfőváros által felállított napközi otthonokban találhatjuk meg. De itt olyan különleges szociális tevékenységet és szükségességet találunk, ami csak a nagyváros napközi otthonainak viszonyait tükrözteti vissza.

Mi olyan napközi otthont kívánunk ismertetni, amely az országos átlagot is feltünteti. Az áll. *gróf Brunszvik* Teréz kisded-

óvónőképző-intézet napközi otthonát ismertetjük. Kisdedóvónő-képzésünkben az országos viszonyokat tartjuk iránytmutató szempontnak, a jól berendezett és vezetett falusi napközi otthon lehetősen mintaszerű megvalósítására törekszünk. Másrészt, itt olyan elveket kell hirdetnünk, amelyek nem azt az állapotot tüntetik fel csak, aminek lenni kellene, hanem azt, amely a valóságos életszinten mozog. Mi növendékeinket a mai magyar életre készítjük elő és nálunk minden mozzanata a nevelésnek a gyakorlati életet kívánja szolgálni. Ezért azt a napközi otthont ismer-tetem, amelynek ismeretével mennek ki a mi növendékeink az életbe.

A napközi otthon természetesen intézetünkben különleges célokat is szolgál, mert a növendékek gyakorlati képzésének egyik lényeges részét alkotja. Ezért a mi napközi otthonunknak a célkitűzései némileg bővebbek, mint az általános napközi otthonok célkitűzései. Az óvodai gyakorlati kiképzés rendjének házi szabályzatában így jelöltük meg a napközi otthon szervezetét és célját: „A napközi otthon célja az, hogy az óvónőjelöltek számára a gyermekotthonnal kapcsolatos óvodákban szükséges napi étkeztetési, egészségügyi és szociális gyermekvédő munkát megismer-tesse, gyakoroltassa s kellő alapot adjon ahhoz, hogy az életben tudjanak napközi otthont szervezni, vezetni s hogy ennek a mun-kának nagy nemzetmentő jelentőségét érezzék át és e föladat-körben sikerrel tudjanak dolgozni.” (Házi szabályzat.)

A napközi otthon munkarendje csak az óvodai foglalkoztatási időn fölül lehet kérdéses, mert egyébként teljesen bele-olvad az óvoda rendjébe, a napközibe járó gyermekek az óvoda foglalkozásainak tartama alatt a többi óvodás gyermekekkel együtt vannak és ugyanabban a nevelésben részesülnek. A nap-közi otthon munkarendje teljesen az óvoda rendjéhez alkalmaz-kodik és annak menetét nem zavarhatja. Ezért a napközibe járó gyermekek hamarabb gyülekeznek és a foglalkoztatás előtti te-endőik olyanok, hogy az óvodai foglalkozásba a gyermekek zök-kenő nélkül kapcsolódhatnak be.

Napközi otthonunk napirendjét a jegyzetekben közöljük.¹⁴⁾

Most a napirend egyes pontjainak rövid ismertetését közöljük. A gyermekek reggel legkésőbb $\frac{1}{4}$ 9 órára kötelesek megjelenni az óvodában. Természetesen ez a falusi óvodákban nem így van, mert az óvónők szerint a gyermekeket nagyon sokszor már reg-gel 6 óra előtt elküldik az óvodába. A gyermekek érkezésük után

azonnal a napközi otthon adta kis köténykéket (van, ahol ruhát) felveszik. Ebben a kötényben vannak egész napon át. A kötények elején himzett kis minta van. (Pl. macskó, liba, kutya, kakas, autó, stb.) Ezek a jelek egész évben állandóak. A kötényen viselt jelet kapja meg a gyermek minden eszközére, ez van a fogkeféjén, poharán, asztalkendőjén, tányérján, takaróján, ágyán stb. A gyermekek ezután levonulnak az étterembe, ahol a testi fejlettségüknek megfelelő étkező berendezések vannak. A gyermekek maguk terítnek meg és a kis tálakba kimért ételt maguk hordják szét, ugyancsak maguk is merik ki kis társaiknak. Minden héten a kis leányok közül kis gazdaasszonyokat jelölnek ki és ezek végzik a tálalás munkáját. Megállapítjuk, hogy a gyermekek nagyon szeretnek öntevékenyen dolgozni és a legnagyobb rendben végzik munkájukat. Elég, ha az óvónő egyszer megmutat valamit, már is versengve utánozzák a kicsinyek. A reggeli után ima következik, majd asztalbontás. A gyermekek az edényeket összeszedik, gondosan a mosogató részére elkészített asztalkára rakják. Előkéiket rendbe rakják, összehajtogatják és a szélen ülők a helyére viszik. Ezután a napközibe járó gyermekek a rendes óvodai foglalkozásokon vesznek részt.

10 és 11 óra között naponta három—négy gyermeket megfüröszttenek. Így a gyermekek minden héten legalább egyszer fürdenek. Ebből az alkalomból a gyermekek körmét lenyírják, hajukat egyenesre nyírják. Ekkor a gyermek testének minden részét megvizsgálják és szükség esetén azonnal beavatkozik az orvosnő is. A gyermekek mindig hőmérőzött vízben fürdenek és fürdés után nem mennek az óvodába foglalkozásokra, hanem legalább egy órát a részükre kijelölt szobában ágyaikon fekvé maradnak.

Az ebéd előtt a gyermekek maguk terítik meg az asztalokat és az ételes tálakat kikészítik. Az ebédet ima előzi meg. A gyermekek felkötik kis előkéiket és csendben megkezdik az étkezést. Minden eszközzel arra törekszünk, hogy a gyermekek tápláléka változatos legyen és minden étrendet előzetesen a napközi otthon orvosa átnéz és utasításait figyelembe véve készítjük el a heti étrendet. A válogatást igyekszünk megszüntetni, de nem erőltetjük az evést.

Ebéd után a gyermekek száját öblítene. Ezért azonnal a fürdőszobába mennek és minden gyermek kiveszi a pohártartóból a kis poharát, amelyen ugyanaz a jel van, mint a kötényén

és száját öblítene. A poharat visszafeszik a tartójába, ezen szintén ugyanaz a jel van. Ezután leveszik a felakasztott törülközőjüket, ez szintén azonos jellel ellátott és megtörlik kezüket.

Ezután a gyermekek hálótermükbe mennek. Itt maguk viszik helyére kis fektetőjüket. Ezek az ágyak a fej felé kissé emelkedő, gyékénnyel beszótt alacsony heverők. Minden kis heverő a gyermek jelével ellátott. A gyermekek kiveszik gyapjú takaróikat és félbehajtva ráterítik a heverőkre. Levetik cipőjüket és ráfeksznek a heverőre. A napközi otthonot vezető óvónő sorba betakarja őket, elsötétíti a termet és megkezdődik az alvás. Ez az egész folyamat a legkedvesebb látványok közé tartozik. A gyermekkel foglalkozók szíve örül, amikor a megelégedett gyermekarcokon a testi egészség rózsáit látja. Megelégedettség van arcunkon, mert fajunk nélkülöző kisdedeit látjuk nap-nap után így csendesen, lassan fejlődni és erőt ad ez nekünk a munkára, hogy küzdjünk és dolgozzunk, mert a nemzetmentést csakis így és itt kezdhetjük meg.

Fél három órakor a kis álmos szemek ismét derűsek lesznek és tovább folyik az óvoda más irányú nevelő munkája. A gyermekek felhuzzák kis cipőiket, elrakják heverőiket és kipihenten mennek a munka-, vagy játéktérbe. Az óvodai foglalkozás után ismét kezét mosnak és következik az uzsonna. A gyermekek ima után elfogyasztják uzsonnájukat és 5 óra után hazamennek szüleik, vagy kísérik társaságában.

A napközibe járó gyermekek (az óvodások is) állandó orvosi felügyelet alatt vannak és minden héten legalább egyszer az orvosnő tüzetesen megvizsgálja őket.

A napközi otthonok étkeztetése nem azt a célt szolgálja, hogy a pompás ételek sorát állítsa össze, hanem ügyelnek arra, hogy a gyermek igényeit azon a színvonalon tartsa meg, amelyen a hasonló foglalkozású gondos család él. Pedagógiai elveinkkel ellenkezik az, hogy a gyermekeket az igényességre neveljük. Mi a nevelő és tápláló értéket abban a rendszerességben látjuk, amit követünk. Ételeink egyszerűek, de ízletesen elkészítettek.

Az ételek eléggé változatosak, a gyermekek testi és lelki fejlődése teljesen biztosított. A napközibe járó gyermekeket rendszeresen mérjük s megállapítható a határozott testi fejlődés is. A mérési adatokból tisztán látjuk, hogy az étkeztetés rendszeressége milyen mértékben előnyös a gyermek testi fejlődésére.

Bemutattuk intézetünk napközi otthonának rendjét. Ebben

a megállapított keretben folyik óvodai nevelésünk szociális gondozása. De ez nem elszigetelt jelenség, mert az országban lévő minden napközi otthon körülbelül ilyen keretek között gondoz és végzi el a gyermekmentés munkáját. Öröndetes jelenség, hogy a napközi otthonok mindinkább szaporodnak és remélhető, hogy részben állami, részben társadalmi úton való támogatással a napközi otthonok száma akkora lesz, hogy minden rászoruló magyar gyermek ellátást és szakszerű gondozást kaphat a napközi otthonokban.

Elismerjük a belügyminiszter szociális tevékenységét a napközi otthonokon keresztül. Kötelességünknek tartjuk, hogy a napközi otthonokkal kapcsolatos veszélyekre rámutassunk. Két veszély is fenyeget. Az egyik az, hogy nem mindig a valóban rászoruló élvezi az otthon tevékenységét s így a nemzeti vagyon felesleges pazarlását eredményezi a napközi otthon. A másik veszély már nagyobb. A napközi otthon lehetővé teszi, hogy a szülő a gyermeknevelés és ellátás gondjaitól nagyrészt megszabaduljon. Vannak szülők, akik szívesen fizetnek, csak gyermekükkel való lekötöttségtől szabaduljanak. Tehát a veszély azért nagy, mert etikai téren is éreztetheti hatását. Nagy megfontoltság és józan szociális ítélőképesség legyen vezető, napközi otthon felállítása esetén. De még gondos előrelátó tevékenységgel sem kerülhető el annak a lehetősége, hogy káros irányú fejlődést ne tanúsíthatna a napközi otthon. Az itt folyó kollektív nevelés vajjon nem lesz-e a későbbi években nagyon is kedvezően ítélletalkotások termelője? Vajjon, nem nő-e ki magát magasabb társadalmi osztályok szemében a napközi otthon „proletár” nevelési intézménnyé? És ha így lesz, nem válik-e szükségessé egy u. n. „úri-óvoda” felállítása? Mert ha az „úri” gyermekek nem járnak majd óvodába, lehet, hogy ilyen irányú nevelés hiányában kevésbé neveltek lesznek. Ezek a szempontok is óvatosságra figyelmeztetnek bennünket.

A főváros területén működő napközi otthonok mellett gyermekotthonok is vannak, ahol ruházattal is ellátják a gyermekeket. Az 1939. évben nyitotta meg a főváros az 51. gyermekotthonát.

Az állandó gyermekmenedékházak szervezete egyező a kisdédóvoda szervezetével. Beosztása, napirendje és foglalkozási anyaga is azonos az óvoda anyagával. Az állandó gyermekmenedékház munkakörét pontosan megjelöli a törvény 8. §-a. Eszerint feladata: imára, értelmes beszédre szoktatás, értelemfejlesztés,

korukhoz mért játékokkal való foglalkoztatás, testi és szellemi erejüket meg nem terhelő kiseddkézimunkák végeztetése, rendre, tisztaságra, illedelmes magaviseletre szoktatás. Vezetője okl. óvónő.

A nyári gyermekmenedékház azonban lényegesen különbözik az óvodától. Célja csupán a gyermekekre való örökös és szórakoztató elfoglalásuk. Feladata az ápolás, rendre, tisztaságra, illedelmes magaviseletre való szoktatás és játékkal való foglalkoztatás. A berendezése egyszerű. Működési tartama sem terjed az egész évre, leginkább a nyári hónapokra korlátozódik, amikor a falu lakossága a mezei munkát végzi. Ezekben a nyári gyermek menedékházakban semmi megkötöttség sincs. Egészségügyi felügyeletük a tiszti főorvos hatáskörébe tartozik. Munkarendjük megállapítása a felügyelő bizottság feladata. A nyári gyermek menedékházakba nemcsak a három évüket betöltött gyermekeket veszik be, hanem mindenkorú gyermeket és a legkisebb gyermekek fölött is vállalják a felügyeletet.

Az eddigiekben az egységes magyar kiseddnevelési rendszert ismertettük, megindulásától a mai helyzetéig. Most végezetül összefoglaljuk azt a munkásságot, amelyet a magyar köznevelés szempontjából a kiseddnevelésben látunk.

A kiseddnevelést el kell helyeznünk valahol a köznevelésben. Egész fejtegetésünk során hangoztattuk, hogy az iskola és az óvoda munkája merőben különbözik céljaikban és eszközeikben. A köznevelés legelső ága maga a család. Az óvodai nevelés nem azonos a család nevelésével, mert a gyermek a családban kapott alapokkal lép a kiseddóvodába. A család is a nevelő intézmények sorába tartozik, az óvoda is. Mégsem tudunk sem párhuzamot vonni, sem összehasonlítást tenni a kettő között. Úgy látjuk, hogy a kiseddóvoda helye valahol a családi nevelés és az iskolai nevelés között van. A kiseddóvoda azt az alapot, amit a gyermek a családban kapott, továbbfejleszti és azokat a hiányokat igyekszik pótolni, amelyeket a gyermek a családban nem kapott meg. Vagy ha mégis jó alapokkal rendelkezik a gyermek, az óvoda minden törekvése arra irányul, hogy a gyermeket olyan szociális irányba terelje, amelyek a családi életben nem lelhetők fel. A gyermeket a közösségi életre nevelni. A kiseddóvodai nevelés sem tovább folytatója a családi nevelésnek, sem pedig nem helyettesítője. Kapcsolatokat sem kereshetünk a kiseddóvoda és a hozzá legközelebb eső nevelési intézmény, az iskola között. Éppen az a baja a magyar kiseddnevelésnek, hogy

az óvodai nevelést egyszerűen az iskola, még pedig az elemi iskolai felügyelet hatáskörébe utalta. Sajnos, de való, egyetlen olyan nevelési intézmény a kisdedóvoda, amelynek saját hatáskörében nincsenek meg az irányítói és a nevelési felügyeletet nem az óvónők, hanem az elemi iskolai tanítóság kiemelkedő egyéniségei látják el. Lehet valaki nagyon kíváló tanító, de az óvodai nevelés egészen más területén nem adhat olyan irányítást, hogy ez a sajátos nevelő intézmény zavartalanul, eredeti célkitűzéseinek megfelelően végezhesse munkáját. Kétségtelen, hogy a kisdedóvodának megvannak a kapcsolatai az iskolával is, mert a gyermek festileg és szellemileg erősebben előkészítve kerül a tanító nevelő hatásának körébe. E hatást maga a tanítóság is elismeri.

Sokkal fontosabb az a hatás, amit a kisdedóvoda az egyéni nevelés terén elér. Az óvónőnek az a feladata, hogy a gyermekkel egyénileg foglalkozva, a gyermek testi és lelki hibáira nagy gondot fordítva, a szülők segítségével az egészséges, jól gondozott gyermekeket kialakítsa és vezesse. A nevelés általános szabályai a kisdedóvodákra is érvényesek. A kisdedóvodai nevelésnek is jól kell látni a nevelés végső célját, a teljesen, jellemben és testben kialakult embert és a nevelésben meg is kell tennie mindent ennek elérésére. Ezt leginkább azzal szolgálja, hogy igyekszik a gyermekeket a társadalomba beilleszteni. Ez alkotja az óvodai nevelés legfontosabb feladatát. Az óvodai nevelés egységes; a testi és szellemi nevelést egyenlő mértékben kell szembe előtt tartania. Ezt a célt az egységes magyar kisdedóvodai rendszer eszközeivel és munkabeosztásával, a magyar kisdedóvoda biztosan el is éri. Az óvoda a gyermek erkölcsét is neveli. Ebben senki sem kételkedhetik. Minden foglalkozási ág erkölcsi nevelői célokat foglal magában.

Minden eszköz megvan arra, hogy a gyermekeket a helyes irányban nevelhessük. Sehol sem találunk annyira egységes szervezetet a kisdednevelés terén, mint nálunk, mert sok államban a tanítás nyomja rá a bélyegét a 6 éves kor előtti gyermekek nevelésére. Mi is tanítunk akaratlanul is, de a hangsúly nem ezen van. A mi óvodáink a nevelést tűzik ki célul és az oktatás csak annyiban szerepel a nevelő tevékenységünkben, amennyiben a gyermekek gyönyörködtetésére és szórakoztatására szolgál.

Bár a magyar kisdedóvodában tanítás nincs, mégis röviden érintenünk kell az óvodáskorú gyermekek tanítását is. A mai

rendszert alapjában megfelelőnek véljük. Mégis valami okát keresnünk kell annak, hogy a legtöbb külföldi állam kisdednevelésében az elemi ismeretek tanításával is foglalkoznak. Feladatunk az, hogy megvizsgáljuk az óvodáskorú gyermekek tanítási lehetőségeit és ha vizsgálataink eredményesek lesznek, kísérletképpen az írás, olvasás és számolás legelemibb fokait is az óvoda munkakörébe tegyük.

Az egységes magyar óvodai nevelést azonban nem elég csak magában az óvodában keresnünk, hanem meg kell azt a tényezőt is ismernünk, amely a kisdedóvodai nevelés szolgálatában a magyar iskolarendszernek egy egészen sajátos területét alkotja. Ez a kisdedóvónőképzés. Állapos és teljes kisdednevelést el sem tudunk képzelni anélkül, hogy a kisdedekkel foglalkozó óvónők képzését és ennek a képzésnek a kifejlődését ne ismertetnénk. Ezt azért is szükségesnek tartjuk, mert ez a képzési ág és ez az iskolatípus még a neveléssel foglalkozók között is kevésbé ismert. Másrészt azért is, mert nemzeti szempontból az itt folyó nevelő és képző tevékenység nagyon fontos, ez az intézmény minden nemzetek között legelőször Magyarországon keletkezett. Ez a képzési ág ma is teljesen különálló intézmény, színvonala pedig nemzetközi viszonylatban is kiváló.

A magyar kisdedóvó és kisdedóvónő-képzés története.

Már a magyar kisdedóvás érdekében indult magyar mozgalmak kezdetén élt az a gondolat, hogy eredményes munkát csak abban az esetben érhet el a magyar kisdednevelés, ha szakszerűen képzett óvókról is gondoskodik. Az első magyar kisdedóvoda megnyitása után nemsokára jelentkezett az a hiány, hogy szakszerűen képzett nevelők nem voltak még. Ez volt az oka annak, hogy nem volt egységes a magyar kisdedóvoda a megindulás éveiben. Azt mondhatjuk, hogy még az első óvoda volt a legszerencsésebb, mert ott *Kern* Máté távozása után olyan vezetők kerültek helyére, akik már *Brunszvik* Teréz külön oktatásában is részesültek, bár ez az oktatás csak alkalmoszerű és rendszertelen volt. *Brunszvik* utasításai nem voltak elméletiek, mert mint már említettük is előbb, a *Deym* gyermekek nevelése közben sok gyakorlati ismeretet szerzett. De ezenkívül a gyermek lelkének megismerését is célul tűzte ki és maga mellé vett egy kis gyermeket és állandóan figyelte. Feltehető, hogy jegyzeteket is készített megfigyeléseiről. (Napló, 12; 84.) A lelkében megvolt a terv óvónőket képző-intézet felállítására. Terveiben még nem válik el a tanítóképző és az óvónőképző-intézet, hanem ő valami egységes képzést sejtett, amit minden neveléssel foglalkozónak el kellene végeznie. Naplójában ki is jelöli a tennivalókat, de ezek a politikai viszonyok miatt elmaradtak. „Azt reméltem, hogy *Victoirrel* (unokatestvére) együtt nagyszabású nevelőintézetet alapíthatunk hazánkban. A kisdedóvók (Kleinkinder-Asyle) e vállalkozásunknak csupán előkészítői.” (Napló, 12; 96.) Nagyon helyesen látta még a jó és szakszerűen képzett tanítóság jelentőségét. Úgy vélte, hogy nem ér sokat a rendszertelen nevelés és nemzetét csak úgy nevelheti a helyes úton, ha a tanítóság szellemi színvonalát is erősen emelni tudja. „Minden törekvésem az volt, hogy minél többet tanuljak iskolák, népiskolák s nevelőintézetek terén. E törekvésem során a legkitűnőbb összeköttetésekre tettem szert. Több mint 200 különféle fajta nevelőintézetet látogattam meg és folyton tanultam és jegyezgettem. Azt tartottam a legfontosabbnak, hogy oly tanítókat és tanítónőket neveljünk,

akik a gyermekből embert is tudnak faragni." Látjuk tehát, hogy az ő lelkében élt a képző-intézet gondolata. Amikor budai óvodáját megnyitotta 1828-ban, azonnal maga mellé vett 11 fiatalabbkorú leányt és őket a gyermekek nevelésére oktatta. Ez az első alkalom, hogy tudatosan neveltek egyéneket a kisdedóvásra. *Brunszvik* Teréz ezekben a legelső kísérletekben már arra gondolt, hogy a kisdednevelést teljesen nőkre bízsa, mégis érdekes, hogy a maga választotta első óvoda-vezetőket férfiak közül alkalmazta.

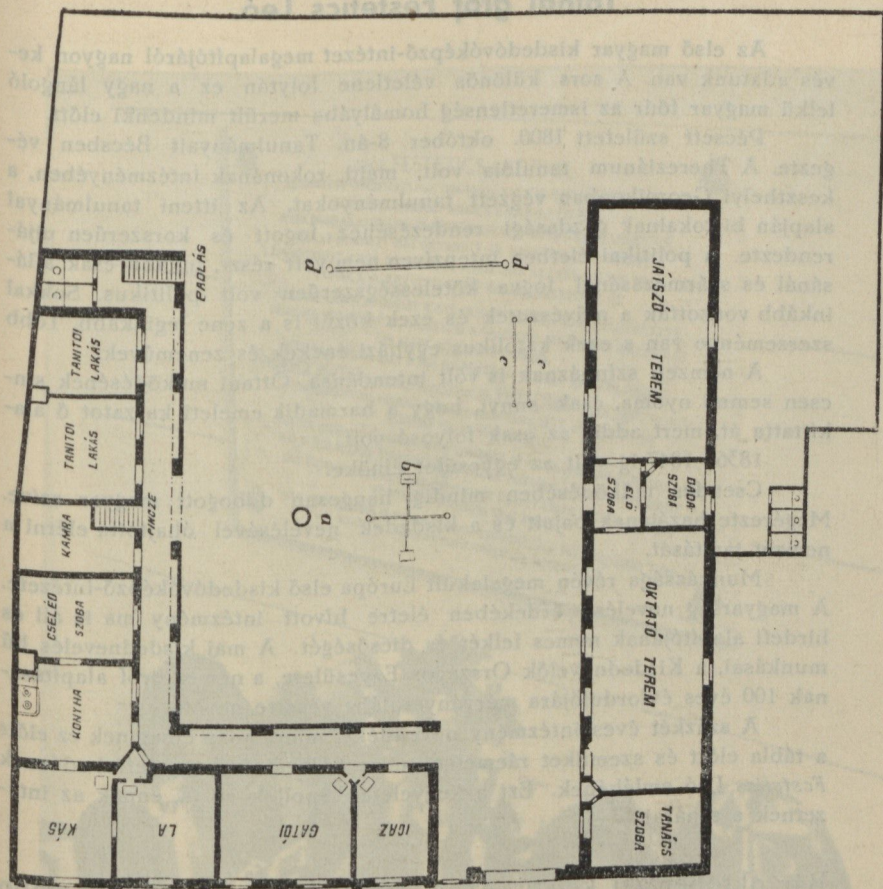
Brunszvik Teréz gondolatai nem enyésztek el, mert a terv elevenen élt és mind több és több törekvést látunk arra nézve, hogy a kisdedeket óvók képzésére intézetet létesítsenek. A magyar kisdednevelés érdekében való törekvésekben mind megtaláljuk a képzés szükségének gondolatát is. Az 1834. augusztus 2. napján tartott gyűlés, amely megteremti a kontinens első kisdedóvó-egyesületét, már határozottan foglalkozik egy óvóképző-intézet felállításának tervével. Már ezen a gyűlésen a szereplők között találjuk *gróf Festetics* Leót, aki *Szentkirályi* Móric ösztönzésére kezd foglalkozni a kisdednevelés gondolatával és már ekkor megfogamzik lelkében a kisdedóvókat képző-intézet terve. (Évkönyv. 1834.) Ennek a tervnek a megvalósítása érdekében *Szentkirályi* Móric buzgólkodására jött létre A kisdedóvókat Magyarországon terjesztő egyesület 1836. évi március hó 5. napján tartott közgyűlésen. Ez a közgyűlés volt az első magyar kisdedóvókat-nevelő intézet szülője. A gyűlés előzménye az volt, hogy ez év január 29-én *Festetics* Leó lakásán összegyűlt néhány lelkes tag előre elkészítette a közgyűlésen teendő javaslatokat. Valóban 1836. év március hó 5. napján a közgyűlést meg is tartották a Magyar Nemzeti Casinó kistermében, ahol szépszámu' és előkelő közönség gyűlt össze. Itt *Festetics* Leó magasszárnyalású beszédben a kisdednevelés fontosságát fejtegette. Határozottan állást foglal egy olyan intézmény létesítése mellett, amelynek feladata lesz majd olyan ifjak képzése, akik nemzetük erejét és műveltségét azzal kívánják szolgálni, hogy munkásságukat és erejüket a magyar kisdedek nevelésére fordítják. Szükségesnek tartja a jó nevelőt, mert ma a helyzet nagyon sivár. És mit lát, ha a nevelést nézi? Meg kell borzadnia ily sok tudatlanság és ferde irányú nevelés láttán. (Értesítő. 1836.) A négy esztendőes gyermeket szülői elküldik az iskolába. Itt nagyon ritka a jó képzettségű tanító. Hanyag és gondtalan munkát végeznek a tanítók s gyakori

a gyermekek testi fenytése is. A szeretet helyett durvaságot kap a gyermek. Ez tarthatatlan, mert csak szeretettel és nyájassággal nevelheti eredményesen a tanító a gyermeket. Ilyen gondolatok vezették a nemes grófot, így értette meg a kor követeléseit és így jutottunk el addig, amíg az első magyar kisdedóvóképző létre jöhetett. Büszke öntudattal emlékezünk meg erről a mozzanatról, mert ekkor születik meg Európa legelső óvóképzője, amelynek szervezete és sajátos célja akkor is és most is magas színvonalú képzést ad. Emellett az életre is úgy nevel, hogy más leány-nevelő intézetekkel is azonos színvonalon áll.

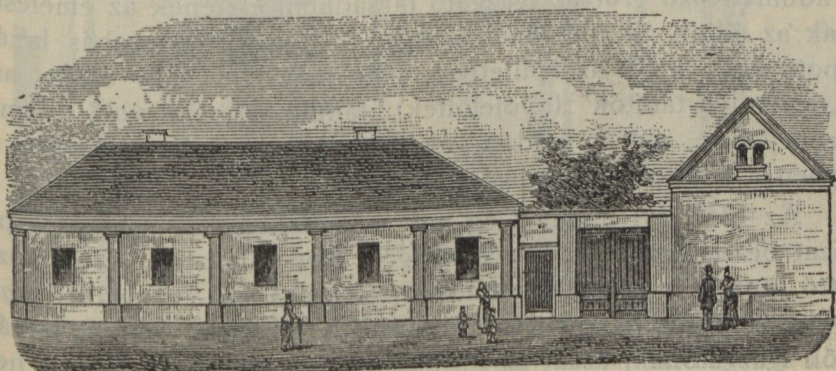
Az 1836. évi közgyűlés határozatát hamarosan tett is követi. Még ebben az évben Tolna megye karaihoz és rendeihez *Festetics* Leó gróf alapítványt ad be és ebben a Bellacson alapítandó óvóképző-intézet céljaira telket, épületet és pénzadományt ad.

Ezt az alapító levelet hamarosan megváltoztatja az adományozó, amennyiben mégsem Bellacson, hanem a központibb fekvésű Tolnán kívánja felállítani a képzőt. Tolna a megye székhelye volt és az ország bármely részéből könnyebben volt megközelíthető.

Az eredeti alapító-levél sajnos nem található meg, mert jóval később az egyesület az adományozó gróf jogutódaival perbe keveredett és a periratokhoz csatolt eredeti alapítólevél egyik példánya elkallódott. A másik példány pedig, amelyet Tolna megye karainak és rendeinek adtak át, az 1840. évi tűzvészkor minden valószínűség szerint a lángok martaléka lett. Mégis ismerjük az eredeti alapító adománylevelet, mert a tolnai intézet felavatási ünnepségéről *Wargha* István igazgató a „Társalkodó” 1837. október 17-i számában október 8-i kelettel szószerint közli. A felavatás 1837. október 7-én volt és minden valósággal és bizonyonnyal hitelesnek ismerhetjük el, mert oly kevés idő telt el a felavatás és a közlés között, hogy nem valószínű, hogy valami lényeges változtatás lenne benne. Mi abban a reményben közöljük, hogy teljesen eredeti.¹⁵⁾

A tolnai kisdédovóképző alaprajza.

A tolnai kisdédovóképző épülete.

Tolnai gróf Festetics Leó.

Az első magyar kisdedovóképző-intézet megalapítójáról nagyon kevés adatunk van. A sors különös véletlene folytán ez a nagy lángoló lelkű magyar főúr az ismeretlenség homályába merült mindenki előtt.

Pécsett született 1800. október 8-án. Tanulmányait Bécsben végezte. A Theresiánum tanulója volt, majd rokonának intézményében, a keszthelyi Georgikonban végzett tanulmányokat. Az itteni tanulmányai alapján birtokainak gazdasági rendezéséhez fogott és korszerűen újjárendezte. A politikai életben intenzíven nem vett részt, inkább csak állásánál és származásánál fogva kötelességszerűen volt politikus. Sokkal inkább vonzották a művészetek és ezek közül is a zene leginkább. Több szerzeménye van s ezek katolikus egyházi énekek és zeneművek.

A nemzeti színháznak is volt intendánsa. Ottani működésének sincsen semmi nyoma, csak annyi, hogy a harmadik emeleti karzatot ő alakíttatta át, mert addig az csak folyosó volt.

1836—1847-ig volt az egyesület elnöke.

Csendes működésében mindig hangosan dobogott magyar szíve. Megérezte hazájának bajait és a kisdedek nevelésével óhajtotta elérni a nemzet javítását.

Munkássága révén megalakult Európa első kisdedovóképző-intézete. A magyarság nevelése érdekében életre hívott intézmény ma is áll és hirdeti alapítójának nemes lelkét és dicsőségét. A mai kisdednevelés hú munkásai, a Kisdednevelők Országos Egyesülete, a nemes gróf alapításának 100 éves évfordulójára márványtáblába vésette nevét.

A százket éves intézmény növendékei mindennap elmennek ez előtt a tábla előtt és szemüket ráemelve, néma hálával és kegyelettel adóznak *Festetics* Leó emlékének. Ezt a kegyeletet ápoljuk mi is, ennek az intézetnek a tanárai.

* * *

Bár október 7-i keletű ez a levél, mégis már jóval előbb megvolt, mert ekkor már meg is nyílt a képző.

Az épület leírásából kitűnik, hogy milyen fontosnak tartotta az adományozó gróf az igazgató társadalmi életének az emelését. Csak az álljon itt példának, hogy az igazgató 6 szobás lakást kapott. Ezen kívül az épületben volt még két nagy szoba, ami a „nevendék-tanítók” (óvójelöltek) tanuló szobája volt és még három terem, ami a példány-óvóintézet (ma gyakorló-óvoda) és egyben a jelöltek gyakorlási helye volt.

Az 1837. évi május 7-én volt a határideje az igazgatói pályázat beadásának. Az igazgatóságért öten pályáztak. Az öt közül kettő tűnt ki a pályázati tételek kidolgozásában. Az egyik *Wargha* István, a másik *Beke* Kristóf áldozár. A bizottság *Wargha* Istvánt jelöli igazgatónak, azzal az indokolással, hogy „*Beke* Kristóf nem családtya és *Wargha* István a családi életben szerzett tapasztala-

A Kisdednevelők Országos Egyesülete által létesített
Festetics-emléktábla a leleplezés után.

latokban és atyai érzésekben gazdagabb.“ Az adományozó gróf nemeslelkősége még nem biztosította az intézet fejlődését, mert az anyagiak miatt az intézet már megindulásakor is nehézségekkel küzdött. De a magyar főurak és a társadalom nagylelkősége ezeken a küzdelmeken segítette az intézetet. Maga *Festetics* Leó még adományozott az intézetnek 2800 forintot és neje még 200 forintot s így ő maga 7000 forintot adott. (Társalkodó, 1837. 33. szám.)

Az intézetnek megvoltak a szabályai és a főlvételt is szabályozták. Az első szabályok szerint csak azt vehették fel, aki testiileg és szellemileg ép és egészséges volt és rendelkezett előtanulmányokkal.¹⁶⁾ Ezenkívül megkívánták a magyar és a német nyelvben való teljes jártasságot. De ezt már a legelső felvételeknél sem tartották meg. Az intézet eredeti anyakönyve első lapján olvassuk, hogy az első évben két növendék iratkozott be.¹⁷⁾ (Végh, 76; 16.)

Az intézet munkásságán keresztül a magyar kisdiednevelés gondolatának mind többen állanak szolgálatába. Nemzetünk kiemelkedő egyéniségei megértik a kisdiednevelés fontosságát és már 1838-ban a Kisdiedóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület tagjai között találjuk: *Br. Eötvös Józsefet, Fáy Andrást, br. Jósika Miklóst, Kossuth Lajost, Klauzál Gábort, Felsőbükki Nagy Pált, Perczel Mórt, Pulszki Ferencet, Schédel (Toldi) Ferencet, Trefort Ágostont, br. Wesselényi Miklóst*, aki 1500 forintot ad az egyesületnek és birtokain mindenütt óvodákat létesít.¹⁸⁾

A tolnai képzőben az igazgató közvetlen irányítása mellett gyakorolták magukat a növendékek a gyermekekkel való foglalkozásokban. A rendszerről nem sokat tudunk, mert nagyon kevés nyoma maradt. Annnyit tudunk, hogy a képzőben szünet nem volt, csak vásár- és ünnepnapokon. Az első évben a képzés ideje egy teljes év volt. A növendékek október elejétől szeptember végéig tartózkodtak az intézetben. Igaz, hogy a nyári hónapokban tanítás nem volt, de ezt az időt teljesen a gyakorlati fennivalókban való gyakorlásra szánta az igazgató, mert ezt követte a vizsgálat. Az igazgató elméleti előadásokat tartott a lélektan és az általános ismeretek köréből és ezek az előadások mindennap reggel 6 órától 8 óráig tartottak. Ezután a gyermekeket várták a növendékek és a napi munkát az igazgató utasításai szerint osztották el egymás között. Reggel 8 órától alkonyatig volt a soros növendék a gyermekek között.

A választmány 1841-ben tartott gyűlésén az igazgató java-

solja, hogy a képző-intézetben alkalmazzanak egy fizetési hegedűmestert. Az igazgató helyes érzéssel megéreztte, hogy a kisdedek nevelésében a zene fontos segítség. Már eddig is alkalmazta a zenét (ez mindig hegedű volt, mint ma is!), ezt a növendékek végezték. Az igazgató a képző célját is helyesen látta meg akkor, amikor már az első évben a képzőt *szakiskolának* minősítette. Véleménye szerint magasabb műveltséget úgysem tudnak adni a növendékeknek, tehát a gyakorlati nevelés elveit kell elsajátíttatni a tanulókkal. (Wargha, 67; 103.)

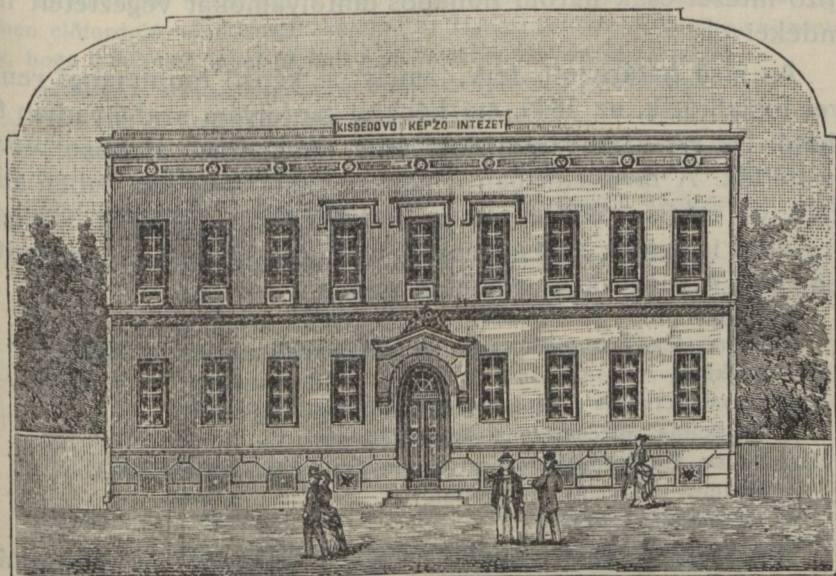
A zenei tanításról is gondoskodik és szerinte „.... a képző-intézet tanítási tárgyai között a hegedülést mellőzni nem lehet.” A hegedűmester kedden és csütörtökön este 6 órától 8 óráig tanítaná a zenét és alapul venné a kisdedóvodában használatos óvodai dalokat. (Ma is ez az alapja a kisdedóvónőképző-intézeti hegedű-tanításnak.)

Wargha igazgató mindinkább sürgette, hogy a képzőt Pestre kell helyezni, mert az ország fővárosában nagyobb számban tanulnának erre a pályára. Az 1843-ban megjelent munkájában is ezt sürgeti. (Terv stb.) Itt említi meg azt, hogy a vidék nagyon szegény és csak Pest lenne az a hely, ahol az emberek nagyobb javakkal rendelkeznek és a képzős növendékek több lehetőséget találnak arra, hogy külön is jövedelemhez juthassanak. Utal Fáy véleményére is: „Gazdagok vagyunk, de pénzünk nincs. Falukat járhatunk be, míg egy tőkepénzesre találunk, kinél csak egy 25 forintos banknótánkat is fel bírnök váltani, hacsak zsidó kocsmáros vagy görög bótos nem könyörölné rajtunk.” (Fáy, 23; 10.)

Az egyesület tagjainak száma is erősen megfogycott és az anyagi erők apadása is szükségessé tette, hogy az intézetet Pestre helyezték. Ezt a határozatot az 1842. évi gyűlés hozta, természetesen a tolnai fiókválasztmány leghevesebb ellenzése ellenére. Négy év alatt, 1837-től 1841-ig 36 ifjú hagyta el oklevéllel a képzőt. Ezek legnagyobb része a képző költségén végezte tanulmányait. Ekkor még a növendékek havi 8 forint segélyt kaptak, ezt esetenként még fel is emelték és a növendékek magántanításokból is kerestek, úgy, hogy mindenik növendék a havi 30–40 forintját megkereste.

A téli választmány véglegesen elhatározta, hogy a képzőt Pestre helyezi át. A határozat szerint legkésőbb szept. 29-ig kell áthelyezni, mégis pár nappal később került a képző Pestre. Az intézet 1843. október 15-én került át Pestre.

A tolnai telket és házat 2800 forintért örökáron eladták és egyelőre a Király-utca 1021. számú házban termeket béreltek. (A ház mai helyét nem tudjuk, de körülbelül a mai Kör-út és a Vörösmarty-utca közötti részen lehetett.) Az évi bér 360 forint volt. A fennmaradó pénzen telket vettek 963 váltó forintért, a telek 344 négyszögöles volt és helyére nézve az irattárban ezt találjuk: E telek akkor a Király-utca végén nyitott utcában, mely ma Valero-utca nevet visel, fekvőnek (am Ende der Königsgasse in dem kleinen neu erröfneten Gassel liegenden Hausstelle)

A pesti Valero-utcai kisdedóvóképző.

mondatik. (Irattár: LVI. cs.) Ma ez az utca a VII. kerületi Kürt-utca és az épület — átalakítva — ma szálloda. A vett telken azonnal meg is kezdik az építést és Pollack Ágost építész 8680 forintért építi föl az egyemeletes épületet.

Az 1844. évi országgyűlés *Bezerédj* István buzgólkodására 3120 forintot adományoz az építés költségeire és egy főúri családok által rendezett gyermekbál tiszta jövedelmét, 4290 forintot is erre a célra adták.¹⁹⁾ (1847. Évlapok, 64. lap.) Ezzel az építkezés költségeit biztosították és az első részben már említett *Mária Dorottya* főhercegnő az épület alapkövét le is tette. *Pollack* építész az épületet 1844. év szent Jakab (július 25.) napjára teljesen készen át is adta.

Az 1844. évben már az új épületben kezdődött meg a tanítás. Ekkor már 28 ifjú iratkozott be a képzőbe. Igaza lett tehát *Wargha* igazgatónak, nagyobb lett a képző látogatottsága. De még ebben az évben megvált az intézet igazgatói tisztétől, akit *Ney* Ferenc követ. *Ney* kitűnő költő, tudós és hírlapíró hírében állott, megválasztása nagy nyereség volt a magyar kisdiednevelésnek.

Az első terv szerint a képző-intézet két évfolyamú lett volna, de az egyesület anyagi ereje csak az egy évfolyam nyitását tette lehetővé. Megjegyeznivaló, hogy az ekkor működő három tanító-képző-intézet csak három hónapos tanfolyamokat végeztetett növendékeivel.

Az első határozott terv, amely a képző tanulmányi rendjével foglalkozik, az 1845. évi képzési tanfolyam szabályaiban található. De ezt a szabályzatot is csak módosított alakban érvényesítették. A módosításban a képzés idejét még két évben állapítják, de mégis csak egy éves lett a képzés. *Wargha* igazgató Terv-éből ismerjük meg a képzőben tanított tárgyakat és a tanítás szellemét. A tárgyak az alábbiak voltak :

- a) Magyar nyelv és írásmód.
- b) Számvetés. Erre gyakorlatul az idő-, mérték- és nehezéktan.
- c) Alaktan.
- d) Természetiírás s népszerű természettan, kertészség.
- e) Földleírás, történettannal kapcsolatban.
- f) Műtan. Gazdaságtan. A selyemtenyésztés, illő tekintetben.)
- g) Nevelés-tudomány. Erkölcstan.
- h) Hegedűlés, rajzolás.

A tanításra vonatkozólag *Wargha* igazgató ad útmutatást. A tanítás nem hideg, magyarázó módszerrel történt, hanem a gyakorlat szemszögéből végezték a tanulmányokat. (*Wargha*, 67; 97-98.) A növendékek előzetes orvosi vizsgálat után az intézetben kaptak szállást. Ez nagyban megnehezítette az egyesület anyagi viszonyait, de meg kellett tenni, mert mindenütt támogatták anyagiakkal a tanulni kívánókat. Az igazgató (*Ney*) mindent megtett, hogy az intézet szellemi színvonalát fokozza. Legelső feladat volt jó tankönyvek készítése és beszerzése. Ezzel sajnos a képző nem rendelkezett, pedig még *Wargha* igazgató megígérte, hogy tankönyveket ír, de ezek soha sem készültek el. (Érdekes, hogy a mai óvónőképző-intézetnek még most sincsenek különleges céljaihoz megfelelő tankönyvei!) *Wargha* István ugyan kiadta : Szegény ember című könyvét, de a kiadó csak pár darabot tudott belőle eladni.

A tanulmányok felsorolására van még más forrásunk is.

Amikor az intézetet Pestre helyezték, Pest város tanácsa kérte az intézet „belszerkezetének- (a nevelés rendje) tervét“. Ebben a felsorolások (amelynek címe: A kiseddóvó-példány és képző-intézet belszerkezetének terve) vannak. Ebben az egyes tantárgyakat — a tervezet szerint — egy hónapig tanítják. De mivel a növendékek naponta csak két órát tölthettek elméleti tanulmányokkal, csak a legjellegzetesebb részeket tanították az egyes tárgyakból. Két részre különültek a tantárgyak:

I. Egész évben tanított tárgyak:

a) Általános neveléstan s felsőbb nevelési elv. Alkalmazandók az intézetben előforduló mindennapi esetekre és tapasztalatokra. Különösen kiemelendő, hogy miképpen lehet és kell a kiseddeket vallásosságra nevelni.

b) Magyar stílus, dolgozatok bírálása, nyelvbeli gyakorlatok.

II. Hónaponként tanított tárgyak:

Október: Bevezetés a kiseddóvásba, ennek szükségéről, hasznáról stb.
November: Magyar nyelvtan. Az embertan főbb elvei a lélektannal.

December: Rövid keresztény erkölctan. Történetek, különösen a magyar történet egyszerű képei.

Január: Az egészségtan főbb elvei. Magyarhoni földleírás, főleg vidéki jelenségek, természeti kincsek, ipari foglalkozások és tanítói intézetek.

Február: Általános földleírás. Számítan, időszámítás, mértéktan.

Március: Természetleírás, európai és hazánkbeli ásványok, növények. Műtan az idevágó ágakban.

Április: Természetleírása a honi állatainknak, idevágó műtan.

Május: Természettan első része: a testek különbségeiről, tulajdonságairól, súly és rugalmasság.

Június: A természettan folytatása. Mozgások, tűnemények. Állattan, mely azonban a bonyolultabb kiszámításokra nem terjedhet.

Július, augusztus, szeptember: Általános kiseddóvási módszer és ismeretek minden ágában. A kiseddóvás összege és szelleme, intézetek megnyitása, rendezése. Ismétlések.

Ezt a tervet követte az új igazgatónak a terve, ez azonban a bekövetkezett hanyatlási idő miatt csak 20 év múlva valósulhatott meg és a nevelés és oktatás alapja volt a kiseddóvóképző-intézetben. Az előbbi időre esik az első olyan bizonyítvány kiállítása, amelyet már a választmány is aláírt. Ezekben a bizonyítványokban nem sorolták fel a tantárgyakat és az érdemjegyeket sem, csupán kiseddóvó-intézet vezetésére képesítettnek nyilvánították benne a növendéket. Ezideig csak férfinövendékei lehettek a képzőnek. Az 1848. évi augusztus 25-én volt közgyűlésen a választmányi jelentés egy helyen ezeket mondja: „...a képezde állapota az ifjaknak a zavargós időkbéli eltávoztása miatt nem igen kedvező.“ (1849. Évkönyv.) Októberben

már csak egyetlen férfinövendéke van a képezdének. Ezért az igazgató javasolja, hogy nőket is szólítsanak föl a beiratkozásra. Ezt a javaslatot el is fogadják. Arról nem tudunk, hogy ez a felhívás megtörtént-e, vagy sem, de 1862-ig női tanulója az intézetnek nem volt.

Azt az időt, amely 1849—1861-ig telt el, a hanyatlás korának nevezték el. A politikai és gazdasági viszonyok olyanok voltak, hogy az intézet fejlődését teljesen meggátolták. Nem sok esemény történik a képző életében ebben a 13 évben. Újból felmerül az az óhaj, hogy jó tankönyveket készítsenek, de ismét csak terv marad. Nem történik érdekében semmi, talán az egyesület anyagi viszonyai is gátolták ebben, a nagyon is lelkes igazgatót. Az 1857. évi közgyűlésen az az óhaj nyilvánul meg, hogy kíváncsian lenne, ha minden község, amely óvodát szándékozik felállítani, saját költségén egy arra érdemes ifjút küldjön a képezdébe. Ezzel az egyesület vállairól akarták azt a nagy anyagi terhet levenni, amelyet az ingyenes növendékek eltartása rájuk rótt.

Kossuth még 1841-ben azt az indítványt tette, hogy minden megyében állítsanak fel egy példány-óvóintézetet, ahol a óvójelöltek gyakorlatot szerezhettek volna. *Kossuth* ezzel minden megyében mintakisdedóvodát akart felállítani. Ennek a gondolatnak az újraéledését látjuk két császári és királyi helytartósági rendeletben, amelyekben véleményt kérnek arra, hogy miképpen lehetne minden kerületben egy óvoda mellett olyan képezdét felállítani, amelyben az elemi-tanító jelölteket is lehetne képezni. Ez a rendelet bizonyítja, hogy a magyar óvóképzés olyan magas színvonalon állott ekkor, hogy a tanítók képzése is kíváncsian látszott ebben az intézetben.

Ezután a keserves és anyagiakban nagyon szűkölködő 13 év után a virágzás kora következett. Ennek a kornak megindulása kezdetén *Ney Ferenc* igazgató megváltik az intézet vezetésétől és a pesti reáltanodába kerül. 1861. november 30-án tartott közgyűlésen egyhangulag *Rapos Józsefet* választották meg igazgatónak. *Raposban* az egyesület és a magyar kisdednevelés kiváló munkást és felvilágosodott szellemű, nagytudású embert kapott.

Rapos igazgatónak az első tevékenysége az volt, hogy az egyesület és a képezde rendetlen irattárát rendezte. Az ő rendezésének köszönhető, hogy az egyes ügydarabok még a mai nap is teljes épségben megvannak. Munkásságának első eredménye

az volt, hogy a hat éve csak éppen hogy működő egyesületet ismét együtttartotta és ekkor kapcsolódott be a kisdiednevelés gondolatának terjesztésére vállalkozott munkások közé *Ürményi József*, akinek nagyon sokat köszönhetnek.

Rapos látta, hogy a képzés már nem felel meg teljesen a követelményeknek és új szabályzat elfogadását sürgette. Tervezetében azt fejtegeti, hogy szerinte a fiúgyermekre a férfi, leánygyermekre inkább a női nevelő hat könnyebben. Minden törekvése a gyakorlati tapasztalatokból indult ki és minden körülmények között alapul vette a példány-óvoda szempontjait. Első és legszükségesebb tennivalója volt, hogy a példány-óvodában csak teljesen képzett és szaktudásukkal kiemelkedő vezetőket állítson. Meglátta azt, hogy azok a német könyvek, amelyeket használtunk, nem felelnek meg a magyar viszonyoknak. Ezeket a könyveket át kellett dolgozni és korszerűen tovább kellett fejleszteni. Munkássága arra irányult, hogy a neveléstant és a lélektant a magyar viszonyoknak megfelelően alakíthassa át. Azt tapasztalta, hogy a nevelés módszere és rendszere nagyon homályos és azok az elvek, amelyeket *Rousseau* és *Fichte* kezdeményezett, teljes valójukban a magyar viszonyoknak nem felelnek meg. Híve volt a neveléstani szabadelvűségnek. Kívánta, hogy a gyakorlati nevelés öntudatos és okszerű legyen. Az elméleti oktatást ő is, mint elődei, maga végezte. Mindenik növendékének rendelkezésére bocsátotta az általa összeállított kis könyvecskét, az „Élet útja” címűt, vagyis „Az alapnevelőket képzőintézet tanítványainak tapasztalati napló”-ját. Aki ezt a könyvet valamelyik óvoda vezetőnek megmutatta, az a legnagyobb készséggel mutatta meg óvodáját és ismertette rendszerét. Ez az elv ma is megvan, amikor a növendékek a külső óvodákat látogatják. Ezzel azt hangsúlyozta, hogy nagyon szükséges, hogy a növendékek minél több óvodát és óvói egyéniséget ismerjenek meg. (Ez az elve helyes és ma is jelentékeny részét alkotja növendékeink gyakorlati kiképzésének.) Ilyen előkészítő munkásság után került sor arra, hogy az 1845-ben alkotott képzési tanfolyam szabályzatát a kor igényeinek megfelelően dolgozza át. Ebben a tervezetben a tantárgyaknak szakemberekkel való taníttatását is sürgeti és mindenek előtt a bonc-, élet- és egészségtannak szakemberrel való taníttatását kívánja és a zenemester rendszeresítését is kéri. A képzés idejét ő csak egy évre tervezi. De meg kívánja, hogy a növendék legalább 21. évét betöltse, amikor a

már csak egyetlen férfinövendőke van a képezdének. Ezért az igazgató javasolja, hogy nőket is szólítsanak föl a beiratkozásra. Ezt a javaslatot el is fogadják. Arról nem tudunk, hogy ez a felhívás megtörtént-e, vagy sem, de 1862-ig női tanulója az intézetnek nem volt.

Azt az időt, amely 1849—1861-ig telt el, a hanyatlás korának nevezték el. A politikai és gazdasági viszonyok olyanok voltak, hogy az intézet fejlődését teljesen meggátolták. Nem sok esemény történik a képző életében ebben a 13 évben. Újból felmerül az az óhaj, hogy jó tankönyveket készítsenek, de ismét csak terv marad. Nem történik érdekében semmi, talán az egyesület anyagi viszonyai is gátolták ebben, a nagyon is lelkes igazgatót. Az 1857. évi közgyűlésen az az óhaj nyilvánul meg, hogy kívánatos lenne, ha minden község, amely óvodát szándékozik felállítani, saját költségén egy arra érdemes ifjút küldjön a képezdébe. Ezzel az egyesület vállairól akarták azt a nagy anyagi terhet levenni, amelyet az ingyenes növendékek eltartása rájuk rótt.

Kossuth még 1841-ben azt az indítványt tette, hogy minden megyében állítsanak fel egy példány-óvóintézetet, ahol a óvójelöltek gyakorlatot szerezhettek volna. *Kossuth* ezzel minden megyében mintakisdedóvodát akart felállítani. Ennek a gondolatnak az újraéledését látjuk két császári és királyi helytartósági rendeletben, amelyekben véleményt kérnek arra, hogy miképpen lehetne minden kerületben egy óvoda mellett olyan képezdét felállítani, amelyben az elemi-tanítói jelölteket is lehetne képezni. Ez a rendelet bizonyítja, hogy a magyar óvóképzés olyan magas színvonalon állott ekkor, hogy a tanítók képzése is kívánatosnak látszott ebben az intézetben.

Ezután a keserves és anyagiakban nagyon szűkölködő 13 év után a virágzás kora következett. Ennek a kornak megindulása kezdetén *Ney Ferenc* igazgató megváltik az intézet vezetésétől és a pesti reáltanodába kerül. 1861. november 30-án tartott közgyűlésen egyhangulag *Rapos Józsefet* választották meg igazgatónak. *Raposban* az egyesület és a magyar kisdednevelés kiváló munkást és felvilágosodott szellemű, nagytudású embert kapott.

Rapos igazgatónak az első tevékenysége az volt, hogy az egyesület és a képezde rendetlen irattárát rendezte. Az ő rendezésének köszönhető, hogy az egyes ügydarabok még a mai nap is teljes épségben megvannak. Munkásságának első eredménye

az volt, hogy a hat éve csak éppen hogy működő egyesületet ismét együtttartotta és ekkor kapcsolódott be a kisdiednevelés gondolatának terjesztésére vállalkozott munkások közé *Ürményi József*, akinek nagyon sokat köszönhettek.

Rapos látta, hogy a képzés már nem felel meg teljesen a követelményeknek és új szabályzat elfogadását sürgette. Tervezetében azt fejtegeti, hogy szerinte a fiúgyermekre a férfi, leánygyermekre inkább a női nevelő hat könnyebben. Minden törekvése a gyakorlati tapasztalatokból indult ki és minden körülmények között alapul vette a példány-óvoda szempontjait. Első és legszükségesebb tennivalója volt, hogy a példány-óvodában csak teljesen képzett és szaktudásukkal kiemelkedő vezetőket állítson. Meglátta azt, hogy azok a német könyvek, amelyeket használtunk, nem felelnek meg a magyar viszonyoknak. Ezeket a könyveket át kellett dolgozni és korszerűen tovább kellett fejleszteni. Munkássága arra irányult, hogy a neveléstant és a lélektant a magyar viszonyoknak megfelelően alakíthassa át. Azt tapasztalta, hogy a nevelés módszere és rendszere nagyon homályos és azok az elvek, amelyeket *Rousseau* és *Fichte* kezdeményezett, teljes valójukban a magyar viszonyoknak nem felelnek meg. Híve volt a neveléstani szabadelvűségnek. Kívánta, hogy a gyakorlati nevelés öntudatos és okszerű legyen. Az elméleti oktatást ő is, mint elődei, maga végezte. Mindenik növendékének rendelkezésére bocsátotta az általa összeállított kis könyvecskét, az „Élet útja” címűt, vagyis „Az alapnevelőket képzőintézet tanítványainak tapasztalati napló”-ját. Aki ezt a könyvet valamelyik óvoda vezetőnek megmutatta, az a legnagyobb készséggel mutatta meg óvodáját és ismertette rendszerét. Ez az elv ma is megvan, amikor a növendékek a külső óvodákat látogatják. Ezzel azt hangsúlyozta, hogy nagyon szükséges, hogy a növendékek minél több óvodát és óvói egyéniséget ismerjenek meg. (Ez az elve helyes és ma is jelentékeny részét alkotja növendékeink gyakorlati kiképzésének.) Ilyen előkészítő munkásság után került sor arra, hogy az 1845-ben alkotott képzési tanfolyam szabályzatát a kor igényeinek megfelelően dolgozza át. Ebben a tervezetben a tantárgyaknak szakemberekkel való taníttatását is sürgeti és mindenek előtt a bonc-, élet- és egészségtannak szakemberrel való taníttatását kívánja és a zenemester rendszeresítését is kéri. A képzés idejét ő csak egy évre tervezi. De megkívánja, hogy a növendék legalább 21. évét betöltse, amikor a

képzőbe lép. A képzés tárgyait két részre osztotta. Az első volt az elméleti rész.

A képzés tárgyainak elméleti részéről a 17. §-ban szól. Élettani és egészségügyi ismereteket is közöltek a növendékekkel, heti egy órában.

Az alapneveléstan elméleti előadásainak beosztása felölelte a szükséges ismereteket. Az egyes tantárgyakat nem folyamatosan, egész évben tanították, hanem egy tárgyat egy hónapig. Ez bizonyos tagolódást idézett elő és a gyakorlati értéke sem volt megfelelő. Egy-egy hónapig tanulták a neveléstant, mód- és rendszertant. A tanultak gyakorlati alkalmazása az óvodában történt.

Az elméleti tárgyakat hétfőn, kedden és szerdán, a nyári félévben pénteken és szombaton reggel 6 órától 1/2 8 óráig tanították. Ezeket az elméleti tanításokat megelőzte a gyakorlatokról vezetett naplók áttekintése. A növendékek írásban igazolták készségüket és az erről írt „Vázlatot” kötelesek voltak a tanárnak átadni.

Az alapneveléstani képzés tárgyainak gyakorlati része a következő volt:

Az előadott elméletek begyakorlása végett a növendékek mindennap a kisdedóvodába mentek és ott tartózkodtak reggel 8 órától alkonyatig. A növendékek egymást ellenőrizték a bírálati naplók vezetésének alapján. Mindenik növendék köteles volt saját tevékenységéről naplót írni, a többi növendék pedig az éppen gyakorlatot vezető tevékenységéről készített írásbeli feljegyzéseket. Ezeket megbeszélték és így ellenőrizték a gyakorlatnak az elmélettel való megegyezését.²⁰⁾

A gyakorlati tárgyak közé tartozott a hegedülés is. A gyermekek énekét hegedűvel kellett kísérniök és ezért ének- és zene-tanítás is volt. Szerdán és szombaton 8 órától 9-ig és vasárnap 2 órától 3-ig tanultak zenét és éneket. A torna gyakorlására a Nemzeti Tornaegylet csarnokába járhattak a növendékek kedden és pénteken d. u. 5 órától. Azonban a tornára való járás nem volt kötelező.

A növendékeknek az a része, amelyik a gyakorlatot vezetőt figyeli, a gyakorlatokból tanulságokat jegyezget és élesen megfigyeli a gyakorlati tevékenység minden jó és rossz oldalát.²¹⁾ Évi tapasztalataik nyomán megfigyeléseik feldolgozásából minden növendék köteles legalább egy cikket írni az „Élet útjába.”

Nagy gondot fordított az igazgató a tanítványok erkölcsi

nevelésére és különösen a vallásosságban való elmélyedésre. Ápolta az egymásközi baráti viszonyt. Mindenik növendékről „Képzési naplót” írt az igazgató és ezt a végvizsgálaton a bizottság előtt is felmutatta.

A képzés idejének elteltével a növendékek végvizsgálatot tettek. De a tanulmányi idő közben is többször tartottak vizsgálatokat. Általában volt elő-, havi- és végvizsgálat. Az elővizsgálatot csak olyan tanulónál tartotta az igazgató, aki kisebb előkészültségű volt. Ez az egész alapnevelésre kiterjedt és arra való volt, hogy az igazgató tájékozódhasson a jelöltnek erre a pályára való alkalmasságáról.

Havonként az igazgató átnézte a növendékek írásbeli feladatait és a szűkéhez képest figyelmeztette a növendékeket nagyobb szorgalomra, vagy rendességre.

A végvizsgálat a tanulmányok befejezése után, október elején volt. Ezek a vizsgálatok nyilvánosak voltak és bizottság előtt történtek. Ez a vizsgálat három részből állott: írásbeli, elméleti (szóbeli) és az óvodában bemutatott gyakorlatból. A vizsgálatról jegyzőkönyvet készítettek és ebbe jegyezték be az érdemjegyeket is. Ekkor már érdemjegyekre is minősítették a növendékeket. A sikeres vizsga után a növendék oklevelet is kapott. Ezt az oklevelet aláírta az egyesületi elnök, a titkár és az igazgató.

Ilyen körülmények között élt és fejtette ki áldásos tevékenységét az egyesület és intézete. Ennek a kornak van egy nagyon sajnálatos eseménysorozata is. *Rapos* igazgató az egyesülettel éles ellentétbe került és köztük áldatlan viszály dult, ez az egyesület munkásságát is hátráltatta és a képzés előbbrevitelét is teljesen meggátolta. *Rapos* kénytelen volt megválni az igazgatóságtól. Utána *Szabó* Endre majd *Szerdahelyi* Adolf következtek az igazgatói tisztségben. Mind a ketten *Fröbel* tulzó hívei közé tartoztak. Működésük idején semmi nevezetes esemény nem történt az egyesület és a képző életében.

Ezután az egyesület életében ismét nagy anyagi és erkölcsi fellendülés állott be 1873—1891-ig. Ebben az időben a magyar kiseddóvás apostola, *Péterfalvi Szathmáry* Károly veszi kezébe a kezdeményezést. Munkálkodása révén megalakul az Országos Kiseddvédő Egyesület. Szerencsés véletlen, hogy *P. Szathmáry* Károly társelnöke volt a *Fröbel*-Nőegyletnek és így a két egyesület között fennálló eszmei ellentéteket eredményesen egyengette. Ebben az időben a csapások egész sora következett be az

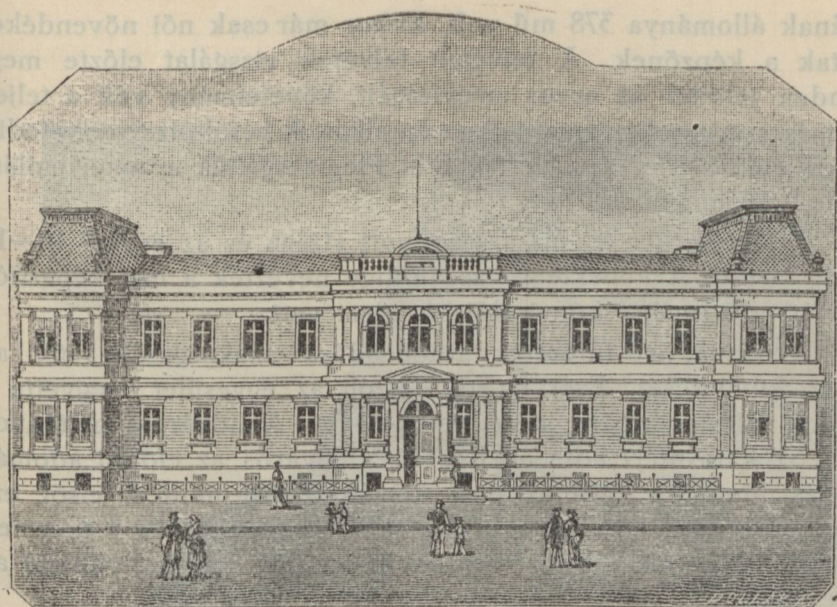
országra. A legnagyobb volt a kolerajárvány. Több mint 200.000 ember pusztult el. Az egyesület karitatív tevékenységet fejtett ki és vezetője *Damjanics* Jánosné volt. Ezzel a tevékenységével a magyar közönség szívébe zárta az Egyesületet. Az egyesület elhatározta, hogy olyan képző-intézetet létesít, amelynek keretében a két éves képzést megvalósíthatja. A fővárostól olyan telket kértek, amely internátusos képző-intézet céljaira megfelelő. Ezt megelőzően a Király-utca 77. számú házban 50—60 gyermek számára árvaházat létesített az egyesület. 1874-ben tárgyalásokat folytatnak, hogy az egyesületek olvadjanak össze. A Kisdedóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesülettel sikerült is ez, de a *Fröbel*-Nőegylettel nem. Ekkor a Kisdedvédő Egyesület már megkapta a fővárostól a telket a Szegényház-téren (ma Rózsák-tere.) A Kisdedvédő Egyesület és a Kisdedóvó-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület összeolvadásakor új címet vett fel az egyesület: Országos Kisdedóvó Egyesület lett. Elnökké *Tisza* Kálmánét és *Ürményi* Józsefet választották meg.

A Valero-utcai képző nagyon szűknek bizonyult már és az új képző felépítése mind sürgetőbb lett. A telek már megvolt, amelyet a főváros a következő korlátozással adott az egyesületnek: „... A telken csak kisdedóvóképző-intézet és árvaház építhető s ha az egyesület, vagy jogutóda a jövőben nem e célra használja, akkor a telek az összes felépítményekkel együtt, minden kártérítés vagy megtérítés nélkül visszazáll a székesfőváros tulajdonába. Az egyesület a főváros által beutalt 5 árva gyermeket köteles gondozni és ellátni iskolaköteles korukig.” (Ez a tulajdonjogi korlátozás még ma is érvényben van.) *Pucher* József építész az épületet 68.000 forintért elvállalta és az 1875. évi közgyűlésen örömmel jelentette *P. Szathmáry* Károly: „... az új épület, a pesti szegények házával szemben, nyílt és egészséges helyen már fedél alá került s az egyesület azon kellemes helyzetbe jut, hogy jövő iskolai évét gyakorló intézettel és bentlakással összekötött, célszerűen épített és felszerelt új épületben fogja megnyithatni. (Végh, 66; 52. és évkönyv.)

Az 1876. év arról nevezetes, hogy az állam ekkor lép az óvodafenntartók sorába a lipótszentmiklósi óvoda felállításával.

1877. év január 21-én avatják föl az új épületet a királyi pár jelenlétében.

Az Országos Kisdedóvó Egyesület képző-intézete két év-

Az Országos Kisdudóvó Egyesület (mai állami óvónőképző-int.)
1876-ban épült kisdudóvóképző-intézete. (Régi épület.)

folyamos volt. Ez a képző még az 1875. évi tantervet használta;
ez az alábbi volt:

I. osztály	heti óra	II. osztály	heti óra
Neveléstan	2	Neveléstan	2
Módszertan	2	Módszertan	2
Test- és egészségtan	2	Test- és egészségtan	2
Magyar nyelvtan	2	Magyar nyelvtan	2
Természetrajz	3	Természet- és konyha-	
Földrajz	1	vegytan	3
Magyarok története	1	Egyetemes történet	2
Számтан	2	Ének-hegedű	3
Ének-hegedű	3	Rajz	2
Rajz	2	Eszközkészítés	1
Testgyakorlat	1	Testgyakorlat	1
Női kézimunka	2	Női kézimunka	2
Gyakorlat szemlélése	10	Gyakorlat az óvodában	20
összesen	33 óra	összesen	42 óra

Ekkor az intézetnek az igazgatón kívül volt két rendes tanára, egy mintaóvója és három óraadó tanára. Az intézet könyv-

tárának állománya 378 mű volt. Ekkor már csak női növendékei voltak a képzőnek. A felvételt felvételi vizsgálat előzte meg. Minden jelöltet az orvos megvizsgált, követelmény volt a teljes testi és szervezeti egészség és az ép alkat. A betöltött tizenhatodik életév előtt senkit sem vettek föl. Megvizsgálták a zenei hallást és az énekhangot is.

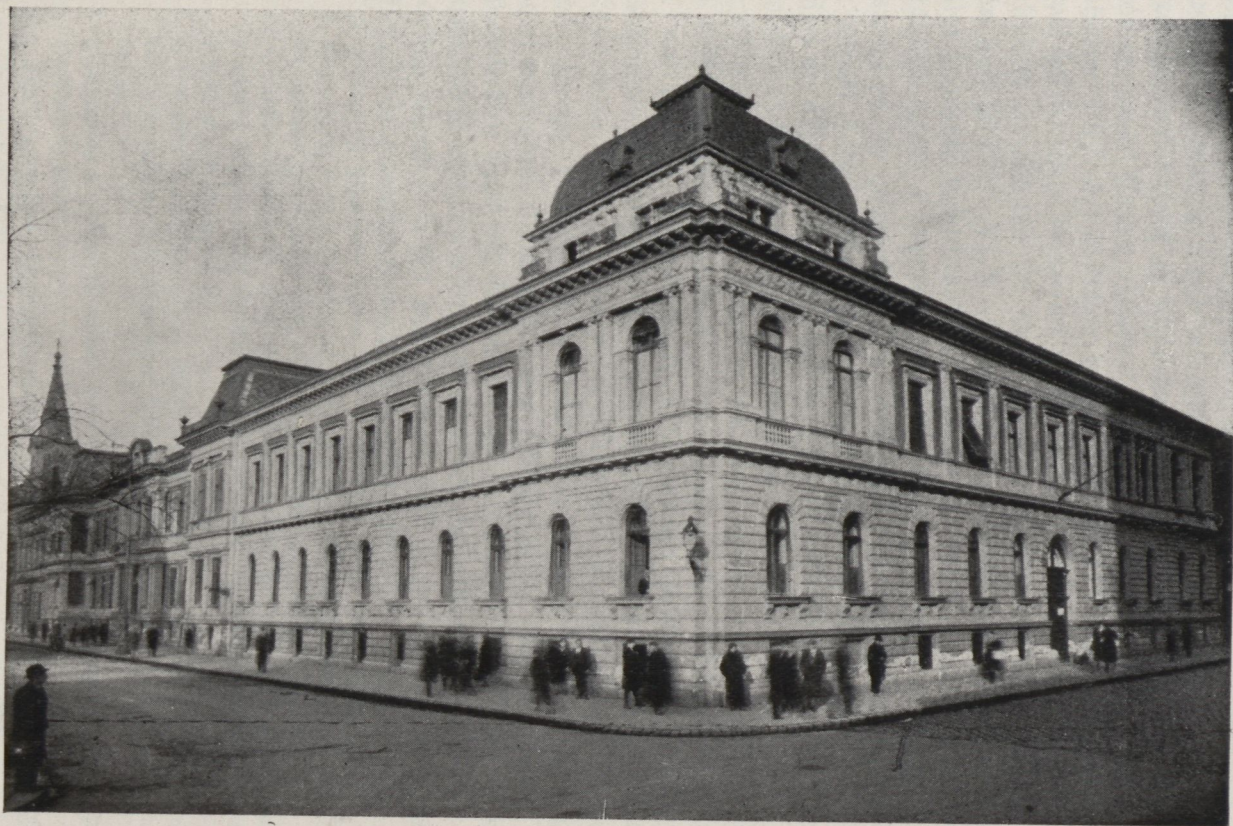
Az intézetben évente kétszer volt vizsga és az évvégi 10–12 napig tartott. A képességi-vizsgán (így nevezték a mai képesítő-vizsgát) a kormány képviselője is részt vett.

A kisdédóvó-intézetek szaporodása szükségessé tette az épület kibővítését. Ezért a fővárostól az egyesület megvette a Péterfy Sándor-utcára néző telek-részt. A főváros méltányos áron 6324 forintért adta el. Később a főváros az előbbi adományozás mintájára ugyanazzal a korlátozással, mint az első, ezt is adományként adta az egyesületnek. Csak az előbbi 5 gyermek helyett 7 gyermek ingyen való nevelését volt köteles vállalni az egyesület.

Az egyesület és a képző életében nem történik jelentősebb esemény. Folytatja munkásságát és óvónőket nevel, akik a magyarság legkisebbjeinek lelkébe áldozatos munkával csepegtetik bele a szeretet és a magyarság érzetét.

Az 1891. évi XV. törvénycikk életbelépésével az egyesület hanyatlása kezdődik. A társadalom nem nyújt akkora támogatást, mint eddig, az állam viszont mind több és több óvodát állít fel és ebben követik az egyes községek is. Az egyesület jóformán éppen csak, hogy önmagát tartja fenn. A bevételek egyre csökkennek. A törvény az egyesület életét nem befolyásolta különösen, mert úgy alkották meg, hogy alapul vették a működő szervezetet és annak évtizedeken át kialakult rendjét.

Az 1891. évi XV. törvénycikk az óvónőképző-intézetek rendes tárgyai közé sorolja a hit- és erkölcs tant. Az egyesületi képzőben már ekkor részesítették a növendékeket vallásuk szerint hittani oktatásban. A törvény megszabta tanári létszám sem volt meg, ezért pályázatot hirdettek egy rendes tanári és egy rendes tanárnői állásra. Ekkor, 1893-ban kerül az intézethez Péterfy Sándor, a magyar elemi foku oktatás nagy harcosa, akinek az óvónőképzés és a kisdédnevelés is sokat köszönhet. Irodalmi működésében a magyar erőt igyekezett mindenütt érvényesíteni és részben neki köszönhető, hogy a Peres Sándorral folytatott

Az áll. óvónőképző-intézet Péterffy S.-utcai része. Újabb épület.

vítában a magyar kisdiednevelésből a német, és a magyarnak nem megfelelő *Fröbel*-rendszert ki lehetett küszöbölni.

Csendes egyhangúsággal lép az intézet az 1914. évbe. Még az egyesület kezén van, pedig már hangzóttak el kívánalmak az államosttást illetőleg. Fel is ajánlja vagyonát és az intézetet teljes felszerelésével együtt az államnak, de a politikai élet nem volt alkalmas erre. Végre *Ápponyi* Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter 1917. évi október 17-én kelt 130.113. VI. b. sz. rendeletével közli, hogy hajlandó az állam az intézetet átvenni. Megkezdődött az átadás és ennek befejezéseként 1918. évi január 11-én kelt 203.757. VI. b. sz. rendelet alapján a képző a magyar királyi kincstár tulajdonába ment át, ugyanazokkal a tulajdonjogi korlátozásokkal a főváros részéről, mint amelyek az egyesülettel szemben is megvoltak. A valóságos birtokbavétel azonban már január 1-én életbe lépett. Gazdát cserélt az intézet és ettől kezdve az állam vezetése alatt fejtette ki működését. Az állami óvónőképző-intézet ekkor még mindig csak két éves.

Megkezdődik az átszervezés. Az egyes tárgyak keretein nem kellett sokat változtatni, mert azok már eddig is megfelelőek voltak, de a gyakorlati kiképzésben mutatkozó hiányok megszüntetésére nagyon üdvös intézkedést hozott az állam. Kötelezővé tette, hogy a gyakorlati kiképzést is szakképzett mintaóvónő vezesse. Eddig a gyakorlati kiképzés rendje az volt, hogy a foglalkozásokat a második éves növendékek vezették, akik a mintaóvónőtől csak egy-két mintafoglalkozást láttak. Ettől kezdve a mintaóvónő köteles volt a gyakorlati foglalkozásokat mind a két évben vezetni. S így szükségessé vált a gyakorlati kiképzés rendjének és szempontjainak új megállapítása.

A gyakorlati kiképzés irányelveit a következőkben állapították meg:

1. Képesíteni kell a tanulót arra, hogy a gyermekek megóvásának nemzeti és emberi szempontokból való fontosságát megértse és átérezze.
2. A vallás-erkölcsi és nemzeti nevelés eszközeit és azok alkalmazását magáévá tegye, hogy majdan a gondjaira bízott gyermekekben a jellemfejlődés csiráit rakja le.
3. A testnevelő, kézügyesítő és izlésfejlesztő foglalkozások által a kisdiedekben a munkára való készséget tudatosan fokozva, munkaszeretetre neveljen.
4. Mindenben a gyermek iránt érzett szeretet, gyöngédség és nevelői tapintat vezesse.

Az első osztály legfontosabb gyakorlati feladata az volt, hogy az óvodai foglalkozásokhoz anyagot gyűjtsön. Ezért a szaktanár utasítása szerint az óvodában megfigyelések és anyag-

gyűjtés céljából látogatásokat tettek. Elsajátították a gyakorlati foglalkozások módszeres eljárásait. A mintaóvónő minden óvodai foglalkozási nemből mintafoglalkozást mutatott be, ezt a tanulók lejegyezték és hasonló terveket készítettek. Ezenkívül egyenként egész napot töltöttek az óvodában, amikor az óvoda napi életének minden mozzanatát részletesebben figyelhették meg. Megfigyelték a gyermekeket és ezeket a megfigyeléseket a tanár utasításai szerint fel is dolgozták és így gyakorlati gyermekmegfigyelési szempontokra tettek szert. Ezeket a gyűjtött szempontokat hetenként megbeszélték a neveléstan tanárával. Ennek a gyakorlati képzésnek a kiegészítője volt az az elméleti utasítás, amelyet a szaktanártól kaptak, aki a bemutatott mintafoglalkozások módszeres eljárásait megbeszélte a növendékekkel és utasításokat adott a kidolgozandó foglalkozások elkészítésére.

A második éves növendékek folytatták a megkezdett anyag gyűjtését és rendszerezték azt. Törekedtek az óvodai irodalmat megismerni és a gyakorlati foglalkozásokhoz szükséges lélektani elveket összhangba hozták a módszertani ismereteikkel. Kellő ismeret után a második éves növendékek önálló gyakorlati foglalkozást mutattak be. Hetenként két óra állott a gyakorlati foglalkozások végzésére a rendelkezésükre. Ezeken a gyakorlati foglalkozásokon a mintaóvónőn és a szaktanáron kívül a tanári testület is részt vett. Egy-egy órán két növendék vezetett foglalkozást. Az egyes foglalkozások tételeit a mintaóvónő és a szaktanár együttesen jelölték ki. Az év első felében az egész osztály készült a foglalkozásokra, a második félévben azonban már csak a kijelölt foglalkozó készült írásban. Ezt az írásban készített tervezetet a foglalkozást megelőzően a mintaóvónő és a szaktanár kijavították.

Mielőtt a foglalkozást a növendék végrehajtotta volna, megbeszélés volt. Erre a növendékek írásban készültek és elmondották, hogyan képzelik el a foglalkozás tervezetét. A gyakorlatot vezető tanár és a mintaóvónő utasításokat adtak és így történt a végleges megállapodás. Ezt a növendékek megfogalmazva adták be a foglalkozást megelőző napon a szaktanárnak, aki újra átnézte és esetleges észrevételeivel még ellátta.

A foglalkozást követően megbeszélték a foglalkozás minden mozzanatát. Mind a foglalkozáson, mind a megbeszélésen a szaktanáron és a mintaóvónőn kívül a tanári testület is részt vett. Ennek a megbeszélésnek bírálati jellege volt. A foglalkozó meg-

bírálta munkáját. Itt a tudatosítás volt a cél. A foglalkozó növendék társai is közölték megfigyeléseiket. A növendékek foglalkozási gyűjteményt készítettek. A bírálat szempontjait is lejegyezték. És a tanulságokról külön füzetet készítettek. Volt még a növendékeknek heti három órájuk, amelyeken az óvodai ügyvitellel ismerkedtek meg és a gyermek-tanulmányozást mélyebben és részletesebben végezték.

Erre az időre esik az óvodai tornásztatás rendszerének kialakítása is. Elfogadják a svédrendszerű tornásztatást. Eddig az óvodai torna csak utánzó mozgások végeztetéséből állott. Ezek egyrészt nem voltak eléggé tudatosak, másrészt nem fejlesztették arányosan a testet.

A képzés túlságosan zsúfolt volt és azt látták, hogy a képzés tartama nagyon kevés ahhoz, hogy szakszerűen, kellően képzett óvónőket neveljenek. A tanári testület a képzést négy évre terjedőnek kívánta és a cél elérése végett előre kidolgozta a négyéves képzés tervét. A tárgyak elhelyezését, tantervet, órarendet készítettek és ezt a Tanítóképző-intézetek Országos Egyesülete közgyűlésén megvitatták és így a minisztérium elé juttatták.

Gróf Klebelsberg Kunó dr. közoktatásügyi miniszter meglátta, hogy az óvónőképzés ebben a régi alakjában már nem tartható fenn s kiadta a 78.066/1926. számú rendeletét, amellyel az óvónőképzést két évről négy évre emelte. Ezzel régi óhaj teljesült és a valóban meglévő hiány pótoltatott. A négyéves óvónőképzés két részre oszlik. Az első része három évig tart és ekkor végzik a növendékek rendszeres elméleti tanulmányaikat, a második rész, a negyedik év, ebben a gyakorlatok elmélyítése, kiegészítése és az egészségügyi ismeretek megszerzése volt a cél. Az új képzésnek megfelelő tantervet is kapott a képző. Eszerint a következő tárgyakat tanították az egyes osztályokban:

(A táblázatos kimutatás a 110-ik oldalon.)

Akik a III. osztályt sikerrel elvégezték, az intézet kötelékében maradva, két hónapig erre a célra kijelölt intézmények mellett egészségügyi és nyolc hónapig szintén külön erre a célra kijelölt óvodákban kisdiednevelési gyakorlatot végeznek és heti két órában zenét tanulnak.

Az új tantervben a tanterv kiegészítői sok jó gondolatot igyekeztek érvényesíteni, de az adott új helyzetben s bátorító külföldi példák hiányában bizonytalanul dolgoztak s a tanul-

Általános óraterv az óvónőképzők számára.

Sor-szám	Tantárgy	Osztály, óraszám			Heti órák összege
		I.	II.	III.	
1	Hit- és erkölcstan — — —	2	2	2	6
2	A kisednevelés elmélete és gyakorlata — — — —	—	—	—	—
	A kisednevelés története és szervezete — — — —	2	—	—	—
	Az óvodai foglalkozások módszertana — — — —	—	1	—	8
	Lélektan — — — —	—	3	—	
	Neveléstan — — — —	—	—	2	
	Gyakorlat — — — —	2	4	6	12
3	Egészségtan ¹⁾ — — — —	—	—	3	3
4	Magyar nyelv és irodalom —	3	3	3	9
5	Történelem — — — —	2	2	1	5
6	Földrajz — — — —	2	1	—	3
7	Természettudományok — —	2	3	2	7
8	Háztartástan — — — —	2	1	—	3
9	Mennyiségtan — — — —	2	1	1	4
10	Ének ²⁾ — — — —	2	2	2	6
11	Zene — — — —	2	2	2	6
12	Rajz — — — —	3	2	3	8
13	Kézimunka:				
	Női kézimunka — — —	2	1	1	4
	Kisednevelés-kézimunka — —	2	2	1	5
14	Testnevelés ³⁾ — — — —	2	2	3	7
Összesen		32	32	32	96

JEGYZET: ¹⁾ A III. osztályban kéthetenként egy délután egészségtani gyakorlatra vagy kirándulásra szolgál.

²⁾ Külön heti egy óra karének közösen a három osztályban.

³⁾ Az I. és II. osztályban hetenként, a III. osztályban kéthetenként 1—1 játék-délután.

mányi anyag megállapításában észrevehetően a tanító- és tanítónőképző-intézetek tanulmányi tervét vették alapul, természetesen 3 év szűk keretébe szorítva mindent. Az 1926. évi tantervet ezért nem mondhatjuk sikerültnek. Ezt a tantervet Utasítás nélkül adták ki, pedig egy jól szerkesztett Utasítás a hibákon segíthetett volna.

Az egyes osztályok elvégzése után a növendékek osztályvizsgálatot tesznek. Minden fenti tárgyból vizsgáznak a növendékek,

de vannak egyes tárgyak, amelyek már képesítői tárgyaknak számítanak és a belőlük kapott érdemjegy a növendék oklevelébe is belekerül. Ilyen tárgy az első osztályban az ásvány- és vegytan, a második osztályban a testtan, lélektan és a háztartástan és a harmadik osztályban a természettan, mennyiségtan és testnevelés, növény- és állattan.

Az óvónőképző-intézetekben két képesítő-vizsgálat van. Az első a harmadik osztály elvégzése után. Erre minden harmadik osztályt sikerrel elvégzett növendék jelentkezhet. Ez a képesítő-vizsgálat írásbeli és szóbeli vizsgálatból áll. Az írásbeli dolgozat a neveléstanból vagy módszertanból készítenőd, de magyar nyelvi szempontból is elbírálandó. Az a jelölt, aki akár magyar nyelvi, akár neveléstani szempontból elégtelen osztályzatot kapott a dolgozatára, szóbeli képesítő-vizsgálatra nem bocsátható. A szóbeli vizsgálat tárgyai: *a) hit- és erkölcstan, b) neveléstan, c) óvodai foglalkozások módszertana, d) kisdednevelés története és szervezete, e) magyar nyelv és irodalom, f) Magyarország történelme, g) Magyarország földrajza, h) egészségtan.* A képesítő-vizsgán a miniszter által kiküldött miniszteri biztos elnököl. Egy jelölt vizsgáztatására 40 percnyi idő fordítandó. Az eredmény jelölésére 1924. óta a régi öt érdemjegy helyett csak négy van: jeles, jó, elégséges és elégtelen.

A második képesítő-vizsgálatra az a növendék bocsátható, aki a negyedik osztályt sikerrel elvégezte.

A pedagógiai képzés keretében az I. o. növendékek a *kisdednevelés történetével* foglalkoznak, heti 2 órában. Ennek tekintélyes részét a sajátos magyar kisdednevelés története alkotja. Ezen kívül van még *2 gyakorlati óra*, amely anyaggyűjtés és mintafoglalkozások céljaira szolgál. A növendékek már itt az I. o.-ban bekapcsolódnak az óvodai nevelés gyakorlatába.

A II. o.-ban heti 1 órában a *kisdedóvodai foglalkozások módszerével* ismerkednek meg a növendékek. Ezzel párhuzamosan heti 3 órában gyakorlati kiképzést, illetőleg önálló *próbafoglalkozást* is végeznek. A foglalkozásokhoz szükséges lélektani ismereteket heti 3 órában az *általános és gyermeklélektan* keretében szerzik meg.

A III. o.-ban heti 6 órában gyakorlati foglalkozást végeznek a növendékek. A 6 órából kettő *előkészítés*, kettő *foglalkozások végzése* és kettő *megbeszélés, eszméltetés*. Ezenkívül heti 2 órában neveléstani ismereteket szereznek a *neveléstan* keretében. (Végh, 66.)

Ez a rend még ma is megvan. Több hiányossága van s *Fekete* József tanügyi főtanácsos, jelenlegi igazgató munkássága már is nagy eredményeket ért el a képzés korszerűvé tételére.

Akik a negyedik osztályt sikerrel befejezték, azok a második képesítő-vizsgára bocsáthatók. A második képesítő tárgyai voltak: *a)* óvodai foglalkozási gyakorlat, *b)* ének, *c)* zene.

A második képesítő-vizsgálat után a jelölt megkapja az oklevelét.

Ha összehasonlíttjuk a régebbi képzést ezzel, láthatjuk, hogy a növendékek a négy év alatt szakszerű és alapos képzést kapnak. A növendékek állandóan részt vesznek a gyakorlati foglalkozások minden mozzanatában és valóban vérükké válik a gyermekekkel való foglalkozás helyes módszere. A közismereti és nemzeti tárgyak keretében találkozunk a legkirívóbb nehézségekkel. Az óvónőképző-intézeti oktatás nem tudja elérni azt, hogy olyan oktatásban részesítse a növendékeket, mint a többi közép-, vagy szakiskola. Nálunk 3 év alatt kell a növendékeknek elsajátítaniuk azokat a közismereti, vagy nemzeti tanulmányokat, amelyeket pl. a tanítóképző-intézetben 5 év alatt tanulnak.

Ehhez a kerethez járult még a növendékek egészségügyi kiképzése. Ezt az egészségügyi gyakorlatokban szerezték meg a növendékek s célja főleg az anya-, csecsemő- és kisdédvédelemben való jártasság. Ezt a gyakorlatot a Stefánia Szövetségben szerezték meg, ahol csoportonként vettek részt oktatásban és gyakorlatban. Ezen kívül a nevezetesebb egészségügyi intézetek látogatása is bővítette e téren való tudásukat és gyakorlatukat. Ily intézetek voltak: az Országos Stefánia Szövetség, Budapest, Székesfőváros Élelmiszervizsgáló Központja, a Központi Tüdőbeteggondozó Intézet, a Népegészségügyi Múzeum stb.

Megvolt tehát az óvónőképző-intézet első korszerű kerete. Örömmel vettük ezeket a módosításokat, de ez nem jelentette azt, hogy a képzésben nincsenek már hiányok és a magyar óvónőképzés állapota véglegesen kialakult. Az 1935. évben új igazgatót kap az intézet *Fekete* József személyében, aki legfőbb feladatának tekintette a magyar óvónőképzés színvonalának és szakszerűségének továbbfejlesztését. Munkásságának eredményét már is élvezzi a magyar kisdédóvónőképzés.

A miniszteri rendelet négyévéssé tette a képzést, de ez a megoldás nem kapcsolta szervesen a negyedik évet a többi évfolyamokhoz. Valahogyan a negyedik év kiesett az egységes

képzés keretéből. A negyedik éves növendékek intézeten kívül történő egészségügyi és gyakorlati kiképzése nem illeszkedett bele szervesen a képzésbe. Ezt a kívülállóságot igyekeztünk megszüntetni és minden törekvésünk arra irányult, hogy a negyedik osztályt szervesen kapcsoljuk a többi osztályhoz. Az 1935/36. tanév végén megszűnt az egészségügyi gyakorlatok régi rendje, amely szerint eddig a IV. o. növendékeinek egészségügyi kiképzése, az intézeten kívül álló intézetekben történt. Ennek oka az volt, hogy ezekben az egészségügyi gyakorlatokban a IV. o. növendékek egyrészt korukhoz képest, másrészt növendék-voltukra való tekintettel korán kerülnek nevelői szempontból olyan idegenek (orvosok, védőnők, ápolónők, kórházi alkalmazottak stb.) hatása alá, akiknek hatása nem mindig egyezik, sőt sokszor éppen ellentétes az iskola nevelő hatásával és idő előtt el is ronthatja azt.

Egészségügyi gyakorlatok közben sok olyan dolgot láttak és tapasztaltak a 17—18 éves leányok, amikre mint leendő óvónőknek nincs is szükségük, sőt az ilyen tapasztalatok fiatal leány-lelkükre károsak is lehetnek. Sokszor a leánylélekre nagyon kellemetlenül ható látványokban volt részük. Az orvosi tanácsadásokban még illúziókban élő fiatal lelküknek nem jól eső tényekről szereztek benyomásokat.

Ez volt az előzménye annak, hogy a tanári testület fontos nevelési és tanulmányi érdekekből a külső egészségügyi gyakorlatok elhagyását kérte.

Egy másik miniszteri rendelet ehhez az intézkedéshez kapcsolódva, megállapítja az óvónőképző-intézetek elméleti és gyakorlati egészségügyi kiképzésének új rendjét. Fontos elvi rendelkezés az, hogy az óvónőképző-intézetekben az egészségügyi kiképzés tantárgyai (test- és élettan, egészségtan, egészségtani gyakorlatok stb.) a neveléstudományi tantárgyakkal együtt az óvónői szakképzés tárgyaiul tekintendők. Az 1936—37. tanévtől kezdődően a II. o.-ban a test- és élettant az eddigi egy óra helyett heti két órában, a III. o.-ban az egészségtant az eddigi három óra helyett heti négy órában kell tanítani; az egészségügyi gyakorlatot a IV. o.-ban heti 6 órában, az óvodás és a napközi otthonba felvett gyermekeken kell végezni, e gyermekeket egészségügyi ellenőrzésben kell részesíteni.

Még ugyanebben az évben jóváhagyta a minisztérium a

háztartási gyakorlatok rendszeresítésére és végzésére kidolgozott házi szabályzatunkat.

Tanulmányi érdekekből fontos esemény volt a Vizsgálati Szabályzat módosítása is. A IV. o.-ban rendszeresített az osztályvizsgálat, (mert eddig nem volt) s gondoskodás történt arról, hogy az egészségügyi szakképzés tárgyai a vizsgálatokon is megfelelő szerephez jussanak.

Ezzel szervezesebben kapcsoltuk a negyedik osztályt a többihez és megindult az a fejlődés, amely a valóságban is négy évensé teszi a képzést.

Az egészségügyi kiképzésnek az intézet keretében történő végeztetése után a gyakorlati kiképzés is sorra került a következő tanévben. A vallás- és közoktatásügyi miniszter úr 20.619/1937. IV. szám alatt kelt rendeletében elrendelte, hogy intézetünkben az 1937/38. tanévtől kezdődően a negyedik osztály növendékei óvodai (napközi otthoni) gyakorlati kiképzése ne külső óvodákban, hanem a tanulmányi eredményért felelős tanári testület irányító és vezető munkájával az intézeten belül történjék. A külső óvodákban történő gyakorlati kiképzés eltörlését is kérte a tanári testület. E kérelemnek az volt az oka, hogy szükségesnek vélték a növendékek rendszeres vezetését. Az intézetben történő gyakorlati kiképzés a rendszeres gyakorlati előkészítés egységességét és ellenőrzését biztosítja. De fontos *nevelési érdek* is kívánta az intézet kebelében történő gyakorlati kiképzést.

Az intézet növendékei a főváros által szívességből átengedett óvodákban és napközi otthonokban voltak kénytelenek gyakorlati foglalkozásaikat végezni. Ezekben az óvodákban az államnak megfelelő rendelkező joga nem lévén, a gyakorlati kiképzés érdekében szükséges kívánalmaknak, követelményeknek sok kérdésben nem tudtak eleget tenni. Vendégek lévén, nekünk kellett alkalmazkodnunk.

A fővárosi és esetleg vidéki óvodák (napközi otthonok) pedig a jövőben csak annyiban szerepelnek a gyakorlati kiképzésben, hogy teret és alkalmat adjanak kellő tanári felügyelet alatt látogatást végző növendékek tapasztalatainak olyan értelmű kibővítésére, hogy rendszeres óralátogatásokon más óvónői egyéniségekkel, más gyermekanyaggal, más berendezéssel, felszereléssel és foglalkoztatási eljárással is megismerkedhessenek.

Hogy intézetünkben a IV. osztályos növendékeknek óvodai gyakorlati kiképzésére kellő mód és lehetőség adassék, a miniszter

úr gyakorló-óvodánkat 3 tagozatúvá fejlesztette s elrendelte, hogy intézetünkben mintaszerű napközi otthon is létesíttessék.

Ezzel a miniszteri intézkedéssel sikerült a többi évfolyamtól szervezetileg és szellemben eddig különváló IV. évfolyamot szervesen beilleszteni az intézetünk életébe.

Ugyanezt a célt törekedtünk elérni azzal is, hogy a IV. osztályos növendékek részére testnevelési és játékorát tartunk heti 2 órában s ennek rendszeresítését a miniszter úrtól is kértük.

Fontos újítás az is, hogy a miniszter úr 23.410/938. IV. számú rendeletére az 1938—39. tanév második félévétől kezdve a negyedik osztály tárgy- és óra-tervébe heti 2 órában a „magyar kisdiednevelés szervezete és ügyvitele” címen új tantárgyat iktattunk be. E gyakorlati jellegű és értékű tárggyal a szakképzés egyik főhiányát pótoltuk és gyakorlati irányban mélyítettük. Ez az ismeretkör a II. képesítővizsgálatnak is tárgya.

Régi kívánalmunk teljesült azzal, hogy a miniszter úr a „német nyelvi társalgásnak”, mint nem kötelező tárgynak a tanítását intézetünkben az 1938/39. tanévtől kezdve megengedte.

A tanári testület megokolásában kifejtette, hogy ez azért is szükséges, mert az óvónőképző-intézeteken kívül nincs más oly közműveltségi képzést is adó középfokú leányiskola, amelyben valamely modern nyelvet ne lehetne tanulni, habár csak facultative is. Így a növendékek előző német nyelvi tanulmányai nem kényszerülnek félben maradni. De tanulmányi és nevelési érdekek szempontjából is kívánatos volt, hogy a szülők ne legyenek kénytelenek sokszor kétes értékű és nevelési szempontból legtöbbször nem kedvező környezetet jelentő nyelviskolákba, illetőleg nyelvtanfolyamra beírtni gyermekeiket, hogyha idegen nyelvre akarják taníttatni őket.

A német nyelv tanításának legfőbb gyakorlati érve az, hogy növendékeinket házi nevelőnőkül nagyon keresik és igen szeretik — gyakorlati irányú műveltségük és a kisgyermekekkel való bántitadásuk miatt. Ez a keresettség nyelvtudással csak nő. Végül nemzeti szempontból is fontos volt ez a kérdés. A nemzeti kisebbségi mozgalmakkal kapcsolatban előre látható, hogy a nemzeti kisebbségek között a kisebbségi nyelv a kisdiedóvodában is érvényesül majd a foglalkozásokban.

Fontos elvi rendelkezése volt a miniszter úrnak az is, hogy a Vizsgálati Szabályzat módosításával, a tanári testület javaslatára megengedte, hogy az óvónőképző-intézetekben a növendé-

kek a III. osztály sikeres elvégzése után — az I. képesítő-vizsgálat eredményétől függetlenül — a IV. osztályba beiratkozhatnak (V. K. M. 29.164/939. IV. sz. rendelet.)

Ezzel az óvónőképző-intézet rendszerét ismertettük. Más hivatalos rendelkezés nem szabályozza tanulmányi és nevelési rendünket. Ezekkel a rendelkezésekkel természetesen a tanterv is kibővül. Ma az óvónőképző-intézetekben a következő tárgyakat tanítják az egyes osztályokban :

Sor-szám	Tantárgy	Osztály, óraszám				Heti órák összege
		I.	II.	III.	IV.	
1	Hit- és erkölctan — — —	2	2	2	1	7
2	Kisdednevelés elmélete és gyakorlata : Kisdednevelés története és szervezete — — — — —	2	—	—	—	2
	Óvodai foglalkozások módszertana — — — — —	—	1	—	—	1
	Lélektan — — — — —	—	3	—	—	3
	Neveléstan — — — — —	—	—	2	—	2
	Óvodai gyakorlat — — — — —	2	4	6	12 ¹⁾	24
3	Magyar nyelv és irodalom —	3	3	3	—	9
4	Történelem — — — — —	2	2	1	—	5
5	Földrajz — — — — —	2	2	—	—	4
6	Ásvány- és vegytan — — — — —	2	—	—	—	2
7	Természetrajz — — — — —	—	1	—	—	1
8	Fizika — — — — —	—	—	2	—	2
9	Háztartástan — — — — —	2	1	—	5	8
10	Mennyiségtan — — — — —	2	1	1	—	4
11	Egészségtan — — — — —	—	—	4	2	6
12	Egészségügyi gyakorlat — — — — —	—	—	—	6	6
13	Testtan — — — — —	—	2	—	—	2
14	Ének — — — — —	2	2	2	2	8
	Karének — — — — —	1	1	1	1	4
15	Zene — — — — —	2	2	2	2	8
16	Rajz — — — — —	3	2	3	2	10
17	Kézimunka : Női kézimunka — — — — —	2	1	1	—	4
18	Kisdedkézimunka — — — — —	2	2	1	—	5
19	Testnevelés — — — — —	4	4	4	2	14
20	Szervezettan — — — — —	—	—	—	2	2
Összesen		35	36	35	37	143

¹⁾ Ebből 4 óra külső, székesfővárosi óvodák és napközi otthonok látogatása.

Ebből a tárgy- és óratervből is láthatjuk azt a fejlődést, amely a legutóbbi tanterv óta történt. A képzés színvonala erősen emelkedett és a szakszerű képzés jutott előtérbe.

A mai óvónőképzésben a középpont a gyakorlati életre való nevelés. Ennek a szolgáltatásban áll mindenik tantárgy és mindenütt ezt igyekszünk kidomborítani. Nehéz a feladatunk, mert az általános műveltséget is kellő mértékben megkívánjuk adni a növendékeknek.

Az elmúlt évben kidolgoztuk a gyakorlati kiképzés szabályait. Eszerint történik a képzés. Ebből a házi szabályzatból kitűnik az a gyakorlati irányzat, amely képzésünket jellemzi.

A gyakorlati kiképzés rendjének házi szabályzata az 1891. évi XV. t. c. rendelkezéseit veszi alapul. Részletesen felöleli az óvodai nevelés minden ágazatát és gyakorlati utasításokat tartalmaz a vezetők részére. Pontosan meghatározza a gyakorlati kiképzés eszközeit, céljait és a hozzá vezető utat.

Az óvodai gyakorlat anyaga.

Négy pontban tömöríti a gyakorlati kiképzés anyagát;

1. Anyaggyűjtés, a gyűjtött anyag előadásának a gyakorlása, foglalkozások szemlélése és megbeszélése.
2. Tapasztalatok gyűjtése óvodai látogatások közben, mintafoglalkozások szemlélése és megbeszélése.
3. Előkészülés az óvodai foglalkozások vezetésére: a foglalkozások gyakorlása a kisdédóvóban és a napközi gyermekotthonban; a próbafoglalkozások módjának megbeszélése és tudatosítása.
4. Az óvodai látogatások és az óvodai gyakorlatok közben szerzett tapasztalatok tudatosítása, rendezése az óvodás gyermekek alaposabb megismerése céljából.

Az óvodai gyakorlatok végzésének módja:

I. osztály: heti 2 óra.

A gyakorlati képzés célja az I. osztályban az, hogy az óvodai gyakorlatok anyagát rendszeresen gyűjtsék és rendszeresen vegyenek részt mintafoglalkozásokon.

Az anyaggyűjtés célja: a későbbi foglalkozásokhoz szükséges anyag megszerzése.

A mintafoglalkozások szemlélésének célja: a gyűjtött anyag feldolgozásának szemlélése, amint azt a mintaóvónő mintafoglal-

kozás keretében bemutatja. Az I. osztályos növendékek mintafoglalkozásokon csak a II. félévben vesznek részt, mert ekkorra már elegendő anyagot gyűjtöttek. Az I. félévben pedig egyenként egész napos *óvodai naposságot* végeznek. Ekkor bőven van alkalom, hogy szemléljék az óvoda rendjét és a mintaóvónő munkáját.

II. osztály : heti 4 óra.

A gyakorlati képzés célja a II. osztályban az, hogy a növendékek a módszertani képzéssel párhuzamosan mintafoglalkozásokat szemléljenek, próbafoglalkozásokat önállóan végrehajtsanak.

A mintafoglalkozások szemlélése már szeptemberben megkezdődik. A gyakorlati foglalkozásokat október hónapban kezdik a növendékek.

A növendékek a módszertan elméleti tanulmányaiban haladnak s elméleti ismeretek birtokában figyelik a mintaóvónők munkáját. Szeptember hónapban megfelelő számú mintafoglalkozást szemlélnék az óvodában; résztvesznek a mintaóvónő előkészülésének a megbeszélésén is; látják a szükséges célok és eszközök megvilágítását; szemléltető eszközöket készítenek kitűzött feladatokhoz; megfigyelik a mintaóvónő foglalkozását elméleti tanulmányaik s az előkészítés óráin szerzett *irányított, tudatosabb* figyelemmel; a foglalkozás után a mintaóvónő megbeszéli saját foglalkozását, tudatosítja megbeszéléseiket. A növendékek a mintafoglalkozásokról vázlatot készítenek.

A növendékek próbafoglalkozásai októberben kezdődnek. Úgy kell a próbafoglalkozásokat beosztani, hogy 10—12 hét jusson mintafoglalkozások szemlélésére és a tudatosító megbeszélésére, de 18—20 hét jusson a növendékek próbafoglalkozására is, hogy átlagos 36-os osztálylétszám mellett legalább egyszer minden II. éves növendék foglalkozzék; egyszer pedig mint főbíráló készüljön. A foglalkozó és a főbíráló részletesen kidolgozott tervet készít. Ezt átvizsgálja, kijavítja a mintaóvónő, a szaktanár és a pedagógia tanára; az osztályzatot a mintaóvónő és a szaktanár véleményének meghallgatásával a pedagógia tanára írja rá a tervezetre.

Elvi szempont az, hogy a II. éves növendékeknek bemutatott mintafoglalkozások a módszertan tanításának célját jól szolgálják.

A II. osztályban heti 1 órában *gyermekmegfigyeléseket* dolgozunk föl közösen a növendékekkel.

III. osztály : heti 6 óra.

A gyakorlati képzés célja a III. osztályban az, hogy a növendékek önálló próbafoglalkozásokat végezzenek. A foglalkozások előkészítésében és megbeszélésében tevékenyen vegyenek részt.

A III. osztályban a gyakorlati képzés már két csoportban folyik.

A próbafoglalkozások itt is csak október hónapban kezdődnek. Szeptemberben a növendékek megfigyelik a mintaóvónők szoktató eljárását. A növendékek foglalkozásainak tudatosítása végett minden foglalkozási nemből évközben egy-egy mintafoglalkozást is szemlélnék. A növendékek próbafoglalkozásaira 24—25 hét marad s két csoportban 18—20 növendéklétszám mellett is csoportonként 96—100 foglalkozást végeznek. 1—1 növendék évenként átlag 6—7 foglalkozást végez. Ehhez járul még 8—10 mintafoglalkozás szemlélése és tudatosító megbeszélése, továbbá az egyes foglalkozásnemek módszertanának ismertetése, a szükséges neveléstani vonatkozásokra való eszméltetés is.

A gyakorlati kiképzésben sorakerülő egységeket egy hónapra előre összeállítjuk és a növendékek rendelkezésére bocsátjuk.

Az előkészítő órán a növendékek bevonásával részletesen megbeszéljük a kitűzött tétel módszertani, lélektani és neveléstani vonatkozását. Az előkészítő órára minden növendék készít foglalkozási vázlatot. Ezután a részletes előkészítés után már csak a foglalkozó és a főbíráló készít részletes tervezetet. A foglalkozás megtörténte után következik az eszméltető megbeszélés. A megbeszélés órája mindig a foglalkozás napján van.

A gyermekmegfigyelések feldolgozása úgy történik, hogy a növendékek fél évenként írásbeli dolgozatot készítenek a gyermektanulmányozás köréből, főként a gyakorlatban látottak és óvodai látogatásaikon szerzett tapasztalatok, továbbá az idevágó szakirodalom alapján.

Az évi foglalkozási terveket elkészítése és az óvodai ügyiratok használatának gyakorlása is a IV. o.-ra, mint gyakorlati évfolyamra marad.

IV. osztály : heti 8 óra.

Szeptemberben (a tanév elején) megfigyelik, hogyan szoktatják a mintaóvónők a gyermekeket az óvodai élet rendjéhez. Azonkívül mintafoglalkozásokon vesznek részt.

Októberben kezdődik a IV. é. növendékek próbafoglalkozása 2 csoportban.

Mindenik növendék készül az előkészítési órára a kitűzött egységből. *Készülését írásban hozott vázlatfal igazolja.* Az előkészítő órán beszámolnak készülésükről, a nevelési célokról, az anyagról, a szemléltetés módjáról és eszközeiről, a tudatos fel dolgozás menetéről. Megbeszélés alapján alakul ki a végleges vázlat.

A szakvezető tanár a mintaóvónővel egyetértésben kijelöli a próbafoglalkozást vezető növendéket és főbírálót. Lehetőleg figyel arra, hogy a 11 foglalkozási nem mindegyikéből mindenik növendéknek alkalma legyen legalább egyszer foglalkozást bemutatni.

Az óvodai *évi foglalkozási terveket* szintén a IV. o.-ban kell elkészíteni. Ezt a tanterv ugyan a III. o. tantervi anyagában említi, mivel a IV. (gyakorlati) évfolyamot a tanterv elkészülte után, betoldásszerűen létesítették. De természetesen a IV. o. feladatkörébe tartozik s ebben az osztályban idő is több jut erre a fontos munkára. Ugyanilyen meg gondolás alapján az óvodai *ügyvitelbe való bevezetés* is (a szükséges ügyviteli nyomtatványok és használatuk gyakorlati ismerete [anyakönyv, mulasztási napló, haladási napló] —) a IV. o. óvodai gyakorlatainak feladata körébe tartozik.

Erre a magyar kisdiednevelés szervezete és ügyvitele címen heti 2 óra áll rendelkezésre.

A külső óvodák és napközi gyermekotthonok látogatása.

A IV. o. gyakorlati kiképzéséhez szervesen hozzátartoznak a külső székesfővárosi községi óvodáknak és napközi otthonoknak órarend szerint való látogatásai, továbbá vidéki (falusi) óvodáknak és napközi otthonoknak alkalmasszerűen való megtekintése is. Lehetőleg módot kell adni a növendékeknek arra is, hogy nemzeti kisebbségek falvaiban működő óvodákat (napközi otthonokat) is láthassanak.

A külső óvodák látogatását *hetenként egy előkészítő óra* előzi meg. Ezen a megfigyelendő szempontokat és az óvoda sajátos körülményeit beszéljük meg, hogy a növendékek irányított figyelemmel végezzék tapasztalatszerzésüket. E külső óvodák látogatásának az a célja, hogy teret és alkalmat adnak a kellő tanári felügyelet alatt látogatást végző növendékek tapasztalatainak

olyan értelemben való kibővítésére, hogy rendszeres óvodai látogatásokon más óvónői egyéniségekkel, más gyermekanyaggal, más berendezéssel, felszereléssel és foglalkoztatási eljárással is megismerkedhessenek.

A látogatás alkalmával tett megfigyeléseiket a növendékek *írásban* is megrögzítik s a megbeszélés óráján beszámolnak tapasztalataikról.

A szaktanárok közreműködése a gyakorlati kiképzésben.

Azok a *szaktanárok*, akiknek a tárgyai az *óvodai foglalkozások közt szerepelnek* (magyar nyelv és irodalom, ének, rajz, kisdedkézimunka, testnevelés és játék) irányítólag és ellenőrzőleg részt vesznek a növendékek gyakorlati kiképzésében. Ez azért szükséges, hogy lássák, hogy azokat a módszeres elveket, amelyeket tárgyük óvodai foglalkozására nézve tanítanak, hogyan valósítják meg a növendékek a gyakorlóóvodában.

Az említett szaktanárok átnézik és javíttják a II. és a III. éves növendékek azon tervezeteit, amelyeknek óvodai anyaga szaktárgyük körébe tartozik.

A szaktanárok ezen felül még úgy kapcsolódnak be a gyakorlati kiképzésbe, hogy kötelező óralátogatásaik egy részét a gyakorló-óvodában mintafoglalkozásokon, vagy a növendékek próbafoglalkozásain való látogatással tudják le.

A mintaóvónő feladata a gyakorlati kiképzésben.

A mintaóvónő a fővárosi gyermekek szemlélet- és tapasztalatkörének megfelelő évi foglalkozási tervet készít. Az évi foglalkozási tervet átnézik a pedagógia, ének-zene, rajz, kisdedkézimunka, a testnevelés és a játék szaktanárai is.

Az I. o.-nak a tanév II. felében óvodai mintafoglalkozásokat mutat be.

A II. o.-ban a módszertanban tanult elveknek gyakorlatban való szemléltetése céljából mintafoglalkozásokat mutat be. Az egyes foglalkozási nemek köréből való tételeket ő adja a növendékek számára. Megbeszéli a gyak. vezető szaktanárral együtt a foglalkozásokat, eszméltet az elvekre, tudatosítja az eljárást s előkészíti a növendékeket hasonló foglalkozási egységek helyes feloldozására.

A III. o. részére legalább négy hétre előre összeállítja a fog-

lalkozások anyagát. Minta foglalkozásokat mutat be, azokat tudatosítja, azokra eszméltet.

Az előkészítő órákon a kijelölt egység anyagának ismertetését, a szemléltetés módját és eszközeit ő adja.

A növendékek próbafoglalkozási füzetét a gyakorlat szempontjából ugyanúgy felülvizsgálja, kijavítja, mint a csoportvezető tanárok.

A IV. o. kiképzése ugyanazon *elvek* szerint történik, mint a III. osztályban. Ezenfelül *bevezeti és tájékoztatja* a IV. é. növendékeket az óvodai naplók (haladási napló, anyakönyvi-, mulasztási-napló) használatában.

A csoportvezető tanár feladatai.

A mintaóvónőkkel való megbeszélés alapján *kijelöli* a gyakorlati kiképzés céljára *alkalmas foglalkozási tételeket*.

Az előkészítő megbeszélés alkalmával a módszertani ismereteket felújítja; a tételnyszerűt *nevelési lehetőségekre* felhívja s ráirányítja a növendékek figyelmét.

A II., III. és IV. o. növendékek közül a foglalkozók és főbírálok tervezetét, ill. vázlatát részletesen átnézi, kijavítja és osztályozza.

Ő jelöli ki a próbafoglalkozót és a főbírálot.

A mintaóvónővel együtt úgy irányítja a *próbafoglalkozó* munkáját, hogy abból annak egyénisége, végzett munkájának az értéke kellően megbírálható legyen.

A foglalkozást követő megbeszélésen az *önbírálatot*, a növendéktársak *bírálatát*, a *főbírálot* úgy irányítja, hogy a közös tanulás, a tárgyban való *előrehaladás* elvének mindenik rendelje alá magát s ennek az érdekében minden egyéni érdeket önként rendeljenek alá.

Az óvodai gyakorlati kiképzés kapcsolata az egészségügyi gyakorlattal.

Az egészségügyi gyakorlatok szervesen belekapcsolódnak a gyakorlati kiképzés munkájába. A IV. éves növendékek 5—6-os csoportba osztva, naponta 8—9-ig végzik a napi ellenőrző egészségügyi vizsgálatokat az orvos-egészségtan tanár szakszerű vezetésével. Begyakorolják a napi (rutin) vizsgálatok módját. A IV. o. napos növendékek naponként 9—10 közt a gyermekek füröszt-

tésében is gyakorolják magukat a napközi otthont vezető mintá-
óvónő vezetésével.

Hetenként egy napon külső egészségügyi intézményeket is
látogat a IV. o. s a látogatás alkalmával szerzett tapasztalatokat
külön órán az orvos-egészségtan tanár vezetésével megbeszél-
lik, tudatosítják.

**Az óvónőképzőintézet növendékeinek tennivalói
a napközi gyermekotthon napi munkájában.**

Az óvodai naposok közül elsősorban a IV. éves napos
köteles a napközi gyermekotthon mindennemű munkájában te-
vékenyen segídeni.

A napirendben megállapított munkarend szerint segítkezik
a reggeliztetésben, a gazdasági ügyek intézésében, az elszámolás-
ban, a fürdetésben, s az ebédeltetést megelőző munkákban.

A III., II., I. éves naposok a gyakorlóóvoda napirendje sze-
rint a gyakorlóóvodában segítkeznek 11-ig, illetőleg a többi
gyermek hazabocsátásáig.

Mivel pedig 11 óra után itt felszabadulnak, kötelesek a nap-
közi gyermekotthon ebédeltetési munkájában, annak előkészíté-
sében már 11 órától kezdve résztvenni.

¹/₂3—4. Mind a négy napos az óvoda napirendje szerint az
óvodában van.

4—5. Csak a IV. éves napos segítkezik a napközi otthonban.

Meg kell még emlékezni azokról a gyakorlatokról, ame-
lyek ebből a szabályzatból nem tűnnek ki. Ezek közül elsőnek
említenünk az egészségügyi gyakorlatokat. A növendékek az inté-
zeti orvos és egészségügyi tanárnő vezetésével a gyermekeket
mindennap alaposan megvizsgálják és feljegyzéseket vezetnek e
vizsgálatokról. Ezek a vizsgálatok kiterjednek a gyermek testé-
nek mindenik részére. A vizsgálatokat *rutin*-vizsgálatok néven
foglaljuk egységbe. Rendszeresen végeznek Pirquet-vizsgálatokat
is, amelyekkel a gyermekek tüdejének állapotát ellenőrzik. Amint
a tantervből is láthatjuk, a növendékek nagyszámú egészségügyi
órát hallgatnak. Ma már a belügyminisztérium megköveteli az
óvónőkkel egészségügyi kiképzését. Ennek a követelménynek
teszünk eleget akkor, amikor szaktanár vezetésével és szakszerűen
felszerelt orvosi rendelőben végzik ezeket a gyakorlatokat. Ezen
kívül első segítségnyújtási és betegápolási tanfolyamokat is végez-
nek a növendékek.

A gyakorlati képzésnek a másik igen fontos ágát teszik a háztartási gyakorlatok. E gyakorlatokban résztvesz névsor szerint váltakozva az I—III. osztályból 1—1, a IV. osztályból hetenkint váltakozva 4—4 növendék. A háztartási gyakorlatok körében a növendékek a hét egyik napján főznek a külön e célra létesített gyakorló-konyhában, segítenek az internátus napi munkájában és gyakorolják magukat mindenfajta háztartási tennivalóban, az internátus helyiségeit (a durvább munkák kivételével) naponként takarítják.

Az óvónőképző-intézetekben nemcsak általános nevelési szempontok, hanem az óvónői hivatásra való szakképzés sajátos szempontjai is megkívánták a háztartási gyakorlatok rendszeresítését: hisz az óvónők a napközi-otthonokban a gyermekek étkeztetésének felelős irányítói is tartoznak lenni.

Hirdetjük, hogy egyetlen hazai közép-, vagy középfokú iskola sem bocsátja el növendékeit úgy, hogy a háztartás vezetését rájuk lehetne bízni.

De ez a gyakorlati szellem megnyilvánul minden téren. Ezt a gyakorlati szellemet szolgálja a napközi otthonban való naposság is, itt a növendék a napközi otthon vezetésének anyagi és számviteli ügyeit is intézi. Ezt látjuk intézetünk kis kertjében is. Itt a növendékek ültetnek virágokat, azokat kezelik és gondozzák. De ezt a szellemet találjuk meg a női- és a kisdedkézimunkában is.

Ennek a gyakorlati szellemű képzésnek a gerincét láthatatlanul is a lélektani képzés alkotja. Az óvónőképző-intézetben a lélektani oktatás teljes gyakorlati megvalósítására törekszünk. A növendékek már az első osztályban megkezdik az anyaggyűjtést, a második osztályban pedig a lélektani tanulmány keretében fel is dolgozzák. A második osztályban van egy jelentéktelennek látszó óra, a gyermekmegfigyelési óra. Ennek az órának rendkívül nagy jelentősége van. A növendékek ezeken az órákon gyűjtik az anyagot és dolgozzák fel. A gyermek lelkének rejtelmes világát szemináriumszerűen itt dolgozzuk fel. E sorok fróját ezeken az órákon keresztül az a cél vezeti, hogy a szegedi Lélektani Intézetben tanult és tapasztalt elvek szerint alapozza meg a kisdedóvónőképző-intézetben a lélektani oktatást a gyakorlati élet szempontjából még alaposabban, mint ma történik. Ma már a gyermek lelki világának megismertetésében az intézet elsőrangú kérdést lát.

Képzésünk még ma sem mondható megfelelőnek. Arra törekszünk, hogy még tökéletesebbé tegyük a képzést. Még mindig vannak hiányok. Ezek között a legkirívóbb, hogy a neveléstörténelem az első osztályban szerepel. El sem tudunk képzelni eredményes képzést e tárgyban, mert mit lehet nyújtani egy 14 éves kisleánynak. Tervünk az, hogy ezt a tárgyat a negyedik osztályba kell fölvennünk és csakis a magyar kisdiednevelés történetére kell korlátoznunk és csak annyit kell tanítanunk az általános részből, amennyi szükséges a magyar kisdiednevelés megértéséhez és amennyit az általános műveltség is megkíván.

A módszertannak heti 1 órában való tanítását kevésnek érezzük. Erre a tárgyra heti egy óra nagyon is kevés és alaposabb képzésre volna szükség. Igaz ugyan, hogy a gyakorlati képzéssel kapcsolatosan jut idő a módszertanban tanultak elmélyítésére és eszméltetésére.

A legfőbb törekvésünk mégis a mai vizsgálati-rend megváltoztatása.

A tanári testület szerint a mostani rendszer főbb hibái a következők:

a) Egyenetlenül oszlik meg a vizsgálat terhe a III. és IV. évfolyam között. Az I. képesítővizsgálat túlságosan nehéz és a leányok testi-lelki fejlődésének olyan korszakában van (17 évesek), amikor ezt a nagy szellemi próbát testi-lelki fejlődésük kára, veszélye nélkül nemigen bírják el. A IV. évf. végén a II. képesítővizsgálat játszi módon könnyű.

b) A 17. életévben egyetlenegy más iskolában sincs *életpályára jogosító képesítővizsgálat*.

c) Az osztályvizsgálatokon az I. o.-tól kezdve már oly korban szerzik az óvónői oklevélbe bekerülő osztályzatokat, amikor még nincsenek kellő tudatában ez osztályzatok fontosságának. Pedig ezek az osztályzatok már az oklevél értékelésében számbavétnek.

d) Egy idevonatkozó min. rendelet szerint elégséges rendű (4 elégséggel) óvónői oklevéllel pályázni már nem lehet.

e) Mindezek figyelembe vételével az oklevélbe kerülő osztályzatok megállapításakor a bizottság valóságos lelkikényszer alatt az osztályzatokat legtöbbször nem a valódi *érdem* szerint állapítja meg, hanem *szociális* szempontok által indítatva oly módon, hogy a jelöltnek 3 elégségesnél több ne legyen oklevelében, mert min. rendelet szerint *elégséges* rendű oklevéllel pá-

lyázók kérvényeit államsegélyes kisdedóvóintézetekbe való pályázatnál nem lehet figyelembe venni.

A Vizsgálati Szabályzat átdolgozásának legfőbb szempontjai:

1. Az osztályvizsgálatok eddigi rendszere eltörrendő s az osztályvizsgálatokat a leányliceumok rendszere szerint kell megtartani. Osztályvizsgálatokon *oklevélbe* kerülő osztályzatot ne lehessen szerezni.

2. A két képesítővizsgálat rendszere továbbra is fenntartandó, mert csupán *egy* vizsgálatra nagyon megterhelő lenne a vizsgálati anyag.

A *nemzeti tárgyakból* a III. o. végén lenne az I. képesítővizsgálat, kifejezve azt a gondolatot, hogy *kellő nemzeti műveltség nélkül az óvónői pályára szakszerű pedagógiai képesítést nem szerezhet* senki sem.

A II. képesítővizsgálat a IV. évfolyam végén lenne. Ez adná meg az *egészségügyi s a pedagógiai képesítést*.

E tartalmilag is különböző kétféle képesítővizsgálattal egyöntetűbb lenne mind a két vizsgálat, nemcsak megoszlanék a vizsgálati anyag, hanem egynemű volta miatt könnyebb is lenne. Mind a két képesítővizsgálaton lenne írásbeli képesítő. Az elsőn *magyar irodalmi tárgyú*, a másodikon *pedagógiai tárgyú* (nevelés-
tan, módszertan).

Az I. képesítő fontosságát ezzel is hangsúlyozzuk; a helyesírásbeli és fogalmazásbeli készséget pedig a II. képesítőn való írásbelivel tartjuk ébren.

Az I. képesítővizsgálat (szóbeli) anyaga:

a) a magyar nyelv ismerete, a magyar helyesírás és a magyar nyelvhelyesség.

b) A magyar *nemzeti irodalom* ismerete.

c) Magyarország története.

d) Magyarország földrajza.

e) Hazánk mai állami, társadalmi és műveltségi viszonyainak ismerete, különös tekintettel a köznevelési és népjóléti intézményekre (alkotmánytani, jogi, szociálistropolitikai és szociográfiai ismeretek).

A II. képesítővizsgálat két részből állna:

A) *gyakorlati vizsgálat*.

a) óvodai gyakorlatok (beleérte a napközi otthoni tennivalókat is),

b) ének-zene,

- c) szemléltető és gyakorlati rajz,
- d) kisdedkézimunka,
- e) egészségügyi gyakorlatok.

B) *elméleti vizsgálat.*

- a) hit- és erkölcsstan,
- b) neveléstan, (gyermeklélektani és neveléstörténeti vonatkozásokkal)
- c) óvodai módszertan, (gyermeklélektani és neveléstörténeti vonatkozásokkal)
- d) a magyar kisdednevelés története,
- e) a magyar kisdedóvás szervezete és ügyvitele,
- f) egészségstan.

Az oklevélbe csak az I. és II. képesítő tárgyaiból szerzett osztályzatok kerüljenek be, vagy legalább is csak ezek számításnak az oklevél minősítésébe; a többi tárgyból való osztályzat legfőbb tájékoztatásul sorolandó föl az okl. óvónő iskolai tanulmányaira nézve.

Az óvónői oklevelek minősítésével járó következményekre vonatkozó VKM. rend. hatályon kívül helyezendő, vagy ki kell mondani, hogy 4 elégségest érdemlő jelöltnek óvónői képesítés már nem adható.

* * *

Reméljük, hogy a tanári testületnek most folyó ujjaszervezési tevékenységét a minisztérium olyan megértéssel fogadja, mint az eddigi törekvéseinket. Reméljük, hogy a 103. évét élő magyar kisdedóvónőképzés végre megkapja szakértők által készített és oly régen várt Tantervi Utasítását is, mert eddig még az óvónőképző-intézeteknek Utasításuk nem volt.

Zárószó.

A kisdedóvónőképző-intézetek a legújabb beosztás szerint a társadalom-egészségügyi szakoktatási intézetek csoportjába kerültek.

Itt nagy feladat vár a kisdedóvónőképző-intézetekre. Kiaknáltani a nemzet legkisebbjeinek testét és lelkét úgy, hogy egy erősebb és munkabíróbb nemzedék megteremtését elérhessük.

Ma az átszervezés minden iskola-típusnál időszerű. Az óvónőképzés jelenlegi állapotában teljesen megfelelő lenne, ha a kívánt és jelzett hiányokat a minisztérium megértése pótolná. Mi szükségesnek és egyedüli jónak a négyéves képzést találjuk. Ebben a keretben a magyar kisdednevelés gondolatának szakszerű művelői megfelelő képzést kaphatnak. Ez a keret alkalmas arra, hogy a növendékeket ráneveljük ennek a különleges pályának a szeretetére és szakszerű szolgálatára. Vannak, akik a liceumi végzettséget kívánják alapul és erre építenék föl a két éves akadémiai jellegű óvónőképzést. Mi ezt a megoldást nem találjuk megfelelőnek, mert ebben az esetben nem tudjuk azt a ránevelést biztosítani a két év keretében, amelyet eddig négy év alatt sikerrel el is értünk. De teljesen felesleges is az óvónőképzőt akadémiai fokra emelni. Ekkor a képzés tartalmi színvonalának emelése a tudományos színezet felé hajlana, a gyakorlati kiképzés hátrányára. Ez a nevelési terület a gyakorlatból táplálkozik és nem szabad más célt szem előtt tartanunk, mint a gyakorlati gyermeknevelés célját. Az ehhez szükséges lélektani és általában neveléstani ismereteket a mostani keretek között teljes eredménnyel tudjuk nyújtani.

Ezekben a szerény sorokban ismertettük a magyar kisdednevelést és a kisdedóvónő-képzést. Mindenütt szemünk előtt lebegett ennek a rendszernek a magyar eredete és mindenütt áthatott bennünket az a törekvés, hogy a mai rendszerben rámutassunk azokra az eredményekre, amelyeket a magyar szellem termelt ki. Nem vagyunk kénytelenek másolni idegen rendszereket. Amit átvettünk, azt megjavítva és megmagyarosítva használjuk és ezt nagyon sokszor mások is átvették tőlünk. A magyar kisdednevelés ma magas fokon áll és ezt a fokot azzal is biztosítani akarjuk, hogy nemzeti kincsként ápoljuk azokat a magyar tradicionális alapokat, amelyek nagyon sok esetben a megalkotáskor jobbak voltak, mint ma. Vissza akarunk térni

ahhoz, ami magyar volt és ami céljaiban jobban megfelelt a mi viszonyainknak. Ebben a magyar szellemben akarjuk nevelni a jelen és jövő magyar óvónői kar minden tagját, hogy kisdedeink jobb gondozásával hozzájárulhassunk népünk és fajunk erejének gyarapításához.²²⁾

Hálás szívvel mondok köszönetet *Várkonyi* Hildebrand professzor úrnak, akinek bölcs útmutatásai és segítsége tette lehetővé tanulmányaim végzését és jelen dolgozat megjelenését is.

Hálásan mondok köszönetet ezen a helyen is *Végh* József tanügyi főtanácsos nyugalmazott, *Fekete* József tanügyi főtanácsos, jelenlegi igazgató uraknak és *Mácsay* Károly kartársamnak, akik egyrészt rendelkezésemre bocsátották az egykorú iratokat és értékes élettapasztalatukat, másrészt fáradságos munkával átnézték és javították jelen értekezésemet.

Irodalom.

1. A Kisdedóvó-Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület évkönyvei.
2. A kisdedóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület évlapjai, I., II., III. és IV. füzet. Szerkesztette Stuller Ferenc. Budán 1868.
3. A magyarországi központi Fröbel-nőegylet számadó jelentése 1898. évre. Budapest, 1899.
4. A kisdedóvó-intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület alapszabályai. Pest, 1869.
5. Az Országos Kisdedóvó Egyesület évkönyvei.
6. Az állami óvónőképző-intézet évkönyvei.
7. Az alapnevelők 1868-ik évben tartott első országos nagygyűlésének évkönyve. Szerkesztette Rapos József.
8. Az alapnevelők első országos nagygyűlésének évkönyve. Pest, 1868.
9. *Beely Fidélf*: A kisdedóvó-intézetek történetileg. Tudománytár 1841. 47. szám.
10. *Bezerédy Amália*: Flóri könyve. Pest, 1839.
11. *Bökényi Dániel*: A máramaros-szigeti Erzsébet-kisdedóvó egyesület és intézet története. M.-sziget, 1896.
12. *Brunszvik Teréz gt.*: Emlékiratai. Ford.: Petrich Béla dr. Bpest, 1926.
13. *Comenius Á. J.*: Anyaiskola.
14. *Czeke Mariane dr.—H. Révész Margit dr.*: Gróf Brunszvik Teréz élet- és jellemrajza. Budapest, 1926.
15. *Dewey J.*: A gondolkodás nevelése. A gyermek és a tanterv. Fordította: Kenyeres Elemér. Budapest, 1931.
16. *Dömötör Géza*: A magyarorsz. központi Fröbel-nőegylet tíz éves működésének vázlatos története. Budapest, 1879.
17. *Dömötör Géza*: A kisdedóvás ügye Európa főbb államaiban. Budapest, 1890.
18. *Dömötör Géza*: A hódmező-vásárhelyi állami óvónőképző-intézet története. Hódmező-Vásárhelyt, 1895.
19. Emlékirat, mely szabad királyi Pest városában a Valeró-utcában felállított kisdedóvóképző-intézet épületének alapkövével együtt cs. kir. főherceg asszony Mária Dorothea nádorné öfensége által 1844. évi augusztus hó 17. napján letétetett. Kiadta: Stuller Ferenc. Pesten, 1844.
20. Eredeti anyakönyvek.
21. Eredeti jegyzőkönyvek.
22. Eredeti okiratok.
23. *Fay András*: Takarékpénztár terv. Pest, 1839.
24. *Fábry János—Rapos József*: Az országos kisdedóvás mai állapota. Negyedik közlemény. A dobsinai óvoda állapotrajzi és történelmi leírása. Pest, 1864.

25. *Fröbel Frigyes* műveiből: (Embernevelés. A gyermekkert foglalkoztató eszközei. Pálcikakirakás. A gyermek rajzoló kedve. A közvetítő iskola.) Fordította: Petrich Béla dr. Budapest, 1928.
26. *Gáspár János*: Csemegék. Pest, 1847.
27. *Gruber*: Die Pädagogia des Kindergartens.
28. *György Aladár*: Emberbaráti tan- és nevelőintézeteink. Budapest, 1896.
29. *Hanschmann A. B.*: Fr. Fröbel die Entwicklung sein erErziehungs idee in seinem Leben. 3. Aufl. Dresden 1900. Beyl Kaemmerer.
30. *Hauzer Ferenc*: Az ó-budai Fröbel-féle nevelési nőegylet 25 éves története. Budapest, 1897.
31. *Helga Eng*: Gyermekrajz. Fordították: Székely Károly és Rojkó Antal. Bp., 1935.
32. *Imre Sándor dr.*: A kisdédóvintézetű nevelés szerepe a köznevelésben. (A fővárosi óvónők továbbképző tanfolyamán 1937. január havában tartott négy előadás.) Budapest, 1938.
33. *Jablonkay Géza dr.*: Gyermeknapló. Gyermekmegfigyelési feljegyzések. Bp. 1935.
34. *Kacs Kovics Lajos*: Emlékbeszéd gróf Brunszvik Terézről.
35. *Kemény Ferenc*: Fröbel Frigyes önvallomásai. Budapest, 1936.
36. *Kenyeres Elemér dr.*: A gyermek testének és mozgásainak fejlődése. Budapest, 1934.
37. *Kenyeres Elemér dr.*: Fröbel gyermekismerete. Pécs, 1925.
38. *Kohányi Sámuel*: Dalkönyv óvó-képezdek, óvodák, gyermekkertek, népiskolák alsóbb osztályai, valamint családi körök használatára. Bp., 1878.
39. *Kohányi Sámuel*: Legújabb Dalkoszorú. 70 új gyermekdal tanodák, családi körök és óvodák számára. Pest, 1867.
40. *Kohányi Sámuel*: Gyermekdalok Fröbel fejlesztő rendszeréhez. Pest, 1871.
41. *Kohányi Sámuel*: Nyelv és elme gyakorlatok. Rapos előszavával. Tanodai Lapok 1860.
42. *vitéz Komárnoky Gyula*: Rajzkönyv. Budapest, 1937.
43. *vitéz Komárnoky Gyula*: Óvodai kisdéd-kézimunka. Budapest, 1939.
44. *Kisdédnevelés* szaklap évfolyamai 1879—1939.
45. *Lakits Vendel*: Huszonöt esztendő a „Népnevelők Budapesti Egyesülete” történetéből. Budapest, 1893.
46. *Montessori M.*: Módszerem kézikönyve. Fordította: Burchardt-Bélaváry Erzsébet. Budapest, 1930.
47. *Morlin Emil dr.*: A magyar kisdédóvás multja és jelene.
48. *Ney Ferenc*: Kisdédóvási Nefeletjs.
49. Néptanoda. 1895. (*Péterfy Sándor*.)
50. *Peres Sándor*: A Kisdédnevelők Országos Egyesületének története 1869—1896. Budapest, 1897.
51. *Peres Sándor*: A magyar kisdédnevelés irodalma. Budapest, 1900.

52. *Péterfy Sándor* : Fröbel Frigyes emléke. Különnyomata „Nemzeti Nőnevelés” 1882. IV. füzetéből.
53. *Rapos József* : Brunszvik Teréz grófhögynek a legnagyobb magyar honleánynak élete és műve, vagyis a köz-alap-nevelés-ügy multja és jelene hazánkban. Pesten, 1863.
54. *Rapos József* : Gróf Brunszvik Teréz műve, vagyis a Magyarországon nyitott (és bezárt) óvodák időrendben. Pest, 1868.
55. *Rapos József* : A kiseddóvó intézeteket Magyarországon terjesztő egyesület és ennek hármas intézete történelmileg és állaprajzilag. Pest, 1868.
56. *Rapos József* : Igazgatói jelentés Ürményi József úrnak stb. Pest, 1863.
57. *Rapos József* : Köznevelés alapintézményei. Budapest, 1862.
58. Rendtartás a líceum és leánylíceum számára. V. K. M. 1939.
59. *Ronge János* : Fr. Fröbels Kindergartensystem.
60. *vitéz Rozsnoky Antal—Rusztly-Rusztly Károly* : Kiseddóvásügyi közigazgatás. Budapest, 1938.
61. *vitéz Rozsnoky Antal—Rusztly-Rusztly Károly* : A napközi otthonos óvoda, mint szociális és egészségvédelmi intézet. Budapest, 1939.
62. *P. Szathmáry Károly* : Emlékirat a magyarországi kiseddnevelés nevezetesebb mozzanatairól. Budapest, 1878.
63. *P. Szathmáry Károly* : A magyar kiseddóvás és nevelés rövid története. Budapest, 1887.
64. *Szmollény Nándor* : A szegedi kiseddóvó jótékony nőegylet és a szegedi kiseddóvó intézetek félszázados története. Szeged, 1897.
65. *Várkonyi Hildebrand dr.* : A gyermekkor lélektana. I. (Az első hat év.) Szeged, 1938.
66. *Végh József* : A budapesti m. kir. állami óvónőképző-intézet százéves története. Budapest, 1937.
67. *Wargha István* : Terv a kiseddóvó-intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában. Pest, 1843.
68. *Wargha István* : A tolnai kiseddekot oktató intézet felavatása. Társalkodó 1837. okt. 17-i száma.
69. *Wirth J. G.* : Mitheilungen über Kleinkinderbewahranstalten. Dresden, 1840.
70. 1891. tc. XV. törvénycikk a kiseddóvásról országgyűlési képviselő és szakférfiú jegyzeteivel és magyarázataival. Budapest, 1891.
71. Utasítás a községi és állami kiseddóvodák és gyermekmenedékházak felügyelő-bizottságai számára a kiseddóvásról szóló 1891. évi XV. törvénycikk végrehajtása tárgyában. Budapest, 1892.
72. Utasítások a kiseddóvásról szóló 1891. évi XV. törvénycikk végrehajtása tárgyában. I. és II. rész. Budapest, 1892.
73. Kiseddóvónőképző-intézetek tanterve. Kiadatott a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1926. évi november hó 2-án 78.066/1926. sz. rendelettel.

Jegyzetek.

¹⁾ Pl. egy ilyen dal: „Ein Ganzes zwei Halbe, Ein Halbes zwei Viertel, Zwei Halbe vier Viertel, Vier Viertel acht Achtel, Acht Achtel ein Ganzes, Bald ist's wenig, bald ist's viel, Ist das nicht ein Zauberspiel?“

²⁾ Szászországban gyermekkert vezérldi és segédndi tanfolyam is volt. Ennek tantárgyai az alábbiak voltak:

a) Általános neveléstan alapvonalai.

b) Fröbel Frigyes nevelési módszerének elmélete és annak alkalmazása.

c) Bonc-, élet- és egészségtan rövid vázlatban.

d) Természetráajz.

e) Alaktan és ennek alkalmazása.

f) Német nyelvtan. (Beszéd- és értelemgyakorlat.)

g) Fröbel bölcsődalai, enyelgése és utánzó daljátékai. (Mutter und Koselieder.)

h) Fröbel-féle foglalkoztató eszközök alkalmazása.

i) Hálóráajz Fröbel módszere szerint.

j) Mozgási és torna játék.

k) Bevezetés a kisedekkel való gyakorlati bánásmódba.

³⁾ Nem jött utasember, aki ne beszélte volna a legborzasalmasabb dolgokat. A támolyogva lépdeső inségesek este betértek a házakba és reggel egy zugban, vagy a lovak jászolában találtak rájuk holtan. Nem jött utas ember, aki ne tudott volna arról beszélni, hogy hány holttestet talált az utakon s az árkokban és temettetett el a maga költségén. Hallatlan nyomorúság! Mert sokan voltak olyanok is, akik kivándoroltak Oláhországba és soha sem kerültek többé vissza. Oláhországban vannak ma is magyarok, akik a mi nyelvünket beszélik: egy félmillió ember. A lelkemet rémület és száanalom járta át és minden tettem, minden munkám a nyomorgóké volt. Készítettem tervet egy nőegyletről és azt elvitettem barátnőimhez. Rudnyászký báróné, született Lipthay lány, nagy megértést és érdeklődést mutatott tervem iránt, épp így Teleky-Mészáros Janka grófnő és Gyulay Alberta grófnő is. Mindenikőik ezer forintot adott alapvetésül és in corpore járultunk Révay bárónő, a főudvarmesternő elé, majd Hermina főhercegasszonyhoz, a nádor második feleségéhez. Nagy örömrökre rövidesen engedélyt kaptunk két nőegylet alapítására Budapesten. A szövetségre lépett öt hölgy mindenike ötezer forintot adott. (12; 66.)

⁴⁾ Az ágy alkalmazásáról Rapos igazgató így ír: „A nyári időben elálmosodni szokott kisebb és gyengébb gyermekek számára egyszerű, csinos megillető derékallyal ellátott ágyacsok készítetttek a három korosztályhoz alkalmazott mérvű és színű rajzolatban, valamint a székecek is a párizsi kiállítástra beküldettek.” (Rapos, 55; 379.)

5) Kicsiny vagyok én,
Majd megnövök én,
Munkásságnak, becsületnek
Híve leszek én.

A gyermek úgy jó,
Ha szót fogadó,
Fürge, ügyes, bátor, eszes,
Kedvvel tanuló.

Így lesz valaha
Jeles honfia,
A dicső magyar hazának
Díszé, angyala.

(Rapos József, 1862.)

Derék ember az iparos,
Sokszor a munkája bajos.
Fárad esze, keze lába,
Naphosszant is a munkába.

Húst ad, ha kell, a mézsáros,
Házi bútort az asztalos,
A köteles kötelet ver,
S pénzért megveszi az ember.

A kőműves csinál házat,
Szabótól jön a ruházat,
Kalapos készít kalapot,
Ezzel mondunk mi „jó napot“!

Hát a kis könyv honnan kerül?
Ki felel meg rá emberül?
A nyomdából bizonyára,
Jó kis gyermekek hasznára.

Kenyérsütő ad kenyeret,
Kocsigyártó meg szekeret,
A lakatos bizonyára,
Szép sarkantyút a csizmára.

Tiszteljük hát, böcsüljük hát
Az iparost és munkáját,
Kérjünk áldást munkájára,
S a kedves, édes hazára.

(Énekelték is az „Ég a kunyhó, ropog a nád“ dallamára. Horkai: 1866.)

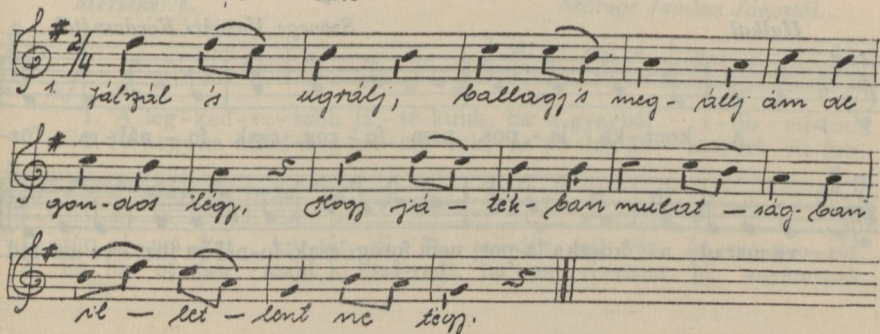
6) Ezt mondja: Mi a tolnai példány-kisdedóvóintézet nevelési rendszerét, irányát és eszközeit illeti, benne a testi nevelésen kívül legfőbb szorgalom fordítatik a szívképzésre, értelemfejlesztésre, nemzeti érzet művelésére és némely műügyességre. Azonban minden erőltetett mesterkelés vagy kort haladó rászorítás nélkül, egyedül a természet jegyzete úton és módon.“ (Wargha, 67; 141.)

7)

Esti dal.

Fáradt vagyok le nyug-dom, ál-mos
re-mem be-rí-dom, a' le nemest
pé-a-szám, vi-gyá-ron a ej-jel
ram vi-gyá-ron a ej-jel ram.

Játék-dal.

8) A közlő erő szervei között megkülönböztettek kiható, beható és ki-beható közlést. A kiható a beszéd szerveit, a beható a külérzések szerveit és a ki-beható a belérzések szerveit jelentette.

9) Brunsvík Teréz naplójában így sóhajt föl: „Ha az ország elég érett lett volna, hogy a Teremtő adományát megbecsülje, ötven év beteltével mi let-tünk volna a földkerekség legműveltebb népe. Nem börtön és kórház kell, ha-nem lehetőség arra, hogy a nép ne pusztuljon el a tudatlanság s az alávalóság mocsarában.” (12; 105.)

10) Midőn az egyesületnek tagja lett, így nyilatkozott: „Az egymásra ke-letkező egyletek és intézetek sorában egy sincs oly nemes célú vállalat, mely a közrészvétet úgy megérdemelné, mint ez, mely az alapnevelést terjeszti. (Rapos, 57; 29.)

11) Az alapító levél így szól: „Mi alábbirottak társaságba lépünk olly végre, hogy a kisdedi gyámnevelő (kisdedóvoda) intézeteket Hazánkban ter-jesszük. A föltételek, melyek alatt összeállunk, társaságunk szabályaiban fog-laltatnak.

Kötelezzük magunkat azoknak szoros megtartására, s reméljük a Minden-hatótól, kinél az erő és hatalom, hogy azon munkát, melyet bátorsággal kez-dettünk, állhatatossággal ki is vívjuk.”

„Költ Pesten, 1834-ik esztendei augusztus 2-ik napján.”

„Korompai gróf Brunsvík Mária Terézia szerzetes dáma s. k. Rhédei Anna, Rhédei Józsefné s. k., Sztrócai Katalin szül. Kéler s. k., Sztrócai Lu-dovika mk., Tolnai gróf Festetics Leó s. k., Schober Ferenc s. k. Szentkirályi Móric s. k., Kacskovics Lajos s. k., Báró Orczy László s. k., Pregárd János s. k., Fehér Benjámín s. k., Benyovszky Anna szül. Bacsák s. k., Benyovszky Péter s. k., Báró Kray Borbála s. k., Gróf Festeticsné s. k., Báró Kray Amália s. k.”

(Eredeti jegyzőkönyv.)

12) Angliában a kisdedóvodák száma ekkor már meghaladta a 2500-at.

A koczká alakja.

Halkal.

Szövege Vasvári Kovácsnéól.

p

A kocz-ka la-pos, nem fo-rog, csak fo-nál-ra füz-
ve marad; a koczka la-pos, nem forog, csak fo-nál-ra füz - ve ma-rad.

Golyó, koczká, henger.

Élénken.

Szövege Egán Klárától.

f

Go-lyó, kocz-ka, el-len-tét, de a hen-ger köz-ve - tit,
go-lyó, kocz-ka, el-len-tét, de a hen-ger köz-ve - tit;

Lerakótláclácskákhoz.

Mérsékelve.

Szövege Jambus Jánostól.

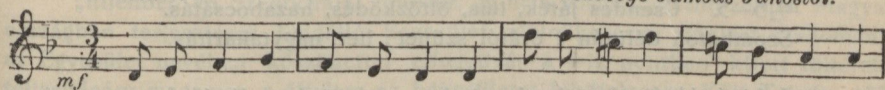
mf

De-rék-, he-gyes-, tom-pa-szö-gü la-po-kat kap a gyermek,
hogy ha szé-pen szót fo-gad. Nos-sza raj-ta! rak-juk hát most
sza-porán; így mu-la-tunk, így mu-la-tunk az-tán mi csak i-ga-zán.

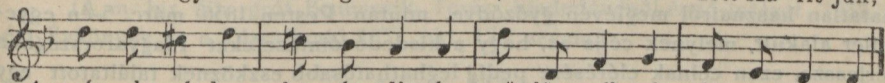
Agyagidomításhoz.

Mérsékelve.

Szövege Jambus Jánostól.

1. A leg-ked-ve-sebb já-té-kunk, ha a-gyagból i-do-mi-tunk
2. És hogy ha mind meg-csi-nál-tuk, az ab-lak kö-zött szá-rit-juk,

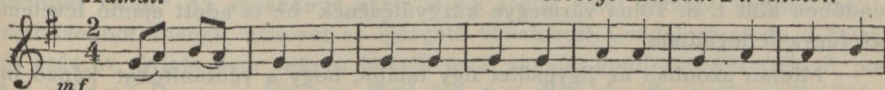

1. szép al-má-kat, kör-tét, di-ót, szö-lőt, szil-vát és mo-gyo-rót.
2. És ha ot-tan majd ki-szá-radt, ha-za vi-szem jó anyám-nak.

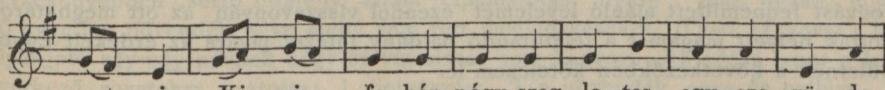
Papirhajtogatáshoz.

Halkal.

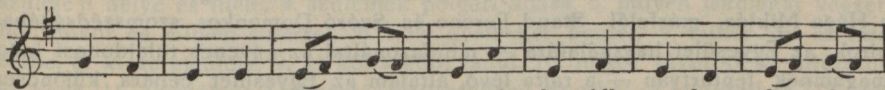
Szövege Horváth Piroskától.

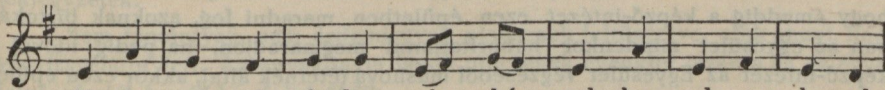
Pa-pir-la-pot kap min-den-ki, ez-zel fo-gunk dol-goz-

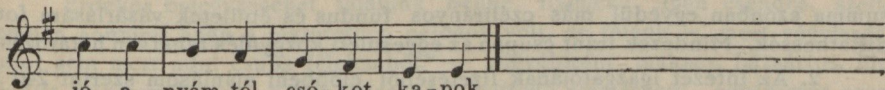
gat-ni. Ki-csiny, fe-hér, négy-szeg-le-tes, egy-sze-rű, de

még-is be-cses. Haj-to-gat-ni ha jól tu-dom, lesz be-

lő-le sok szép i-dom, s ha ké-szek lesz-nek a la-pok,

jó a-nyám-tól csó-kot ka-pok.

14) $\frac{3}{4}$ 8— $\frac{1}{4}$ 9. Gyülekezés, tisztaság szemle, terítés.

$\frac{1}{4}$ 9— $\frac{3}{4}$ 9. Ima, reggeli, ima.

$\frac{3}{4}$ 9—9. Asztalbontás, kibocsátás.

9—10. A napi óvodai foglalkozás. Ezalatt a napközi otthont vezető óvónő az étkeztetés gazdasági ügyeit intézi.

10—11. Tízórai. Ezután a napi óvodai foglalkozás. A gyermekek közül három-négynek a fürösztése.

11— $\frac{1}{2}$ 12. Fésülködés, kézmosás, terítés.

$\frac{1}{2}$ 12—12. Ima, ebéd, ima.

12— $\frac{1}{2}$ 1. Szájöblítés, asztalbontás, kibocsátás.

$\frac{1}{2}$ 1—2. Fektetés, alvás.

2— $\frac{1}{2}$ 3. Felkelés, az ágyak elrakása, kibocsátás.

- 1/2 3—4. Napi óvodai foglalkozás.
 4—1/2 5. Kézműsítés, ima, uzsonna, ima.
 1/2 5—5. Csendes játék, ima, öltözködés, hazabocsátás.
 Szombaton délután 1 órától szünet: heti nagytakarítás.

15) A kisdóvóintézeteknek mind az emberiségre általánfogva, mind pedig a magyar hazánk jelenkörülményei között a nemzetisédre nézve kiszámíthatatlan hasznairól meglévény győződve, miután Pesten 1836. márc. 5-én egyesület alakult, melynek célja az, hogy a kisdóvóintézeteket Magyarországon terjessze, ezen célnak elérésére pedig leghathatósabb eszköznek találtatott egy védnevelőket képző intézet felállítását eszközölni, magam is mint ember, s hazafi ezen kétfős vonatkoztatásomnál fogva e célra eszközöket szolgáltatni kívánván, ugyan azon esztendőben Bellaczi birtokomban ezen intézet felállítására helyet ajánlottam, s a szükséges épületeket megtétni, továbbá az intézet igazgatójának fizetéséből évenként 240 Pengő frt. megállapítani ugyanezen esztendőben költ t. n. Tolna vármegye közgyűlésének be is adott ajánló levelemnél fogva felfogadtam.

Miután azonban az Egyesület úgy találta, hogy a védtanítókat képző intézetet Tolna mezővárosában felállítani sok tekintetből célirányosb leendő: ennél fogvást fennemlített ajánló leveletem ezennel visszavonván az ott meghatározottak helyett magamat a felállítandó páldány intézet javára az érdekelt Egyesületnek a következőkben kötelezem le.

1-ör) Azon fundusomat, melyet Tolna mezővárosában egyfelől Götz Friderik s Hága Miklós, másfelől Staud Ferenc és Szórá Domonkos szomszédságában birok, az Egyesület használatára — mindazonáltal az egyenes tulajdonosi jogot magamnak fentartván — a rajta lévő, általam az Egyesület céljára különösen alkalmaztatott mindennemű épülettel együtt örök időkre, oly módon adom által, hogy ameddig a képző-intézet ezen épületben maradni fog, azoknak birtokában az egyesület mindenkor háborítatlanul megmaradjon, ha pedig idővel a képző-intézet az Egyesület végzéséből máshová tétetné által, akkor ezen épületek, s fundus közmegegyezéssel el is adathassanak, az árukból bejövendő summa azonban egyedül más célirányos fundus és épületek vásárlására fordíthatassék. Mindezek iránt csupán az egyesületi közgyűlés tehetvén határozást.

2. Az Intézet igazgatójának fizetéséből előbbeni ajánlásom szerint 240 P forintot évenként ezennel is megalapítok olly hozzáadással, hogy ha vagy magam, vagy örökösöm ezen summát esztendőnként fizetni néminemű alkalmatlansággal járónak találánám, vagy találánák, annak tőkéjét, u. m. 4.000 p forintot tartozzam, vagy tartozzanak az Egyesület pénztárába lefizetni.

3. Reménylem, hogy örökösöm is velem hasonérzésből ezen adományomat, s alapítványomat, melly egyenesen az emberiség, s haza javára tétetett, szentül megtartandják, valamint őket ezen adományomnak s alapítványomnak megtartására ezennel le is kötelezem.

4. Mindazáltal, ha előre nem látható körülmények miatt azon egyesület, melyet fentebb említék, megszűnne, akkor azon tulajdonosi jogomnál fogva, melyet magamnak fenntartottam, tolnai fundusomat a rajta lévő épületekkel együtt, vagy pedig ha eladatott volna, annak árát magamnak és maradékimnak visszatéríteni, nem különben ha hogy az igazgató fizetésébe esztendőnként ki-

szolgáltatandó alapítványomnak tőkéje időközben letétetnék, ezen tőkének visszaadatasát is megkívánom.

„Ellenben én Szentkirályi Móricz, mint a kisdedóvó-intézetnek Magyarországhban terjesztésre fennálló Egyesület alelnöke ezen ajánlást s adományt, az Egyesület nevében köszönettel elfogadván a 4-ik pontban kitett feltételek teljesítésére magamat, s általam az Egyesületet leköttelezem. Költ Tolnán, 1837. eszt. október 7-én. Tolnai gr. Festetics Leó m. k. Szentkirályi Móricz m. k.”

(A m. kir. áll. gróf Brunsvik Teréz kisdedóvónőképző-intézet 1937/38. évi Évkönyve és a Társalkodó 1837. okt. 17-i száma.)

16) **Az öreg anyakönyv.**

A m. kir. áll. gróf Brunsvik Teréz kisdedóvónőképző-intézet birtokában van a kisdedóvóintézeteket terjesztő egyesület óvónőképzőjének eredeti anyakönyve. A fedelén ez olvasható: „Kisdedóvó oktatókat képző intézet anyakönyve. Megnyílt ez intézet Tolnán 1837. október 7. Áthozatott Pestre 1843. október 15-én.” Az anyakönyv belső lapjai a mai ívnél kétszer akkora vonalozott ívekből állanak, amelyet az igazgató vonalozott. Csodálatosan ép a belseje és száz év távlatára nem nagyon látszik meg, nagyon gondosan vezették. A pontos beírások Rapos idején nem történtek meg. Egy köz- és magánérkölcset legérzékenyebben „sértő büntény általa elpalástolást nyere.” Igaz, ugyan, hogy ő egyetlen növendék neve mellé sem tett megjegyzéseket. (Lásd 11. rovat.) Az igazgató egy-egy névnek négy-öt vízszintes sort hagyott. Az egész lapot a következő rovatokra osztotta: 1. Folyószám, 2. a növendék neve és vallása, 3. születési helye és ideje, 4. szüleinek polgári állása, 5. milyen iskolákat végzett, hol, mikor és milyen sikerrel, 6. mily nyelveket beszél, 7. mikor jött az intézetbe, 8. ki az ajánlója, 9. ki költségére tanul, 10. mikor távozott az intézetből és hova, 11. személyes sajátságai, testi-szellemi és erkölcsi tekintetben, 12. melékjegyzetek.

Sem tantárgyak, sem érdemjegyek nincsenek feltüntetve, csak annyi, hogy végvizsgálatot tett. Az anyakönyvi lapok nincsenek évenként lezárva és az egyes folyószámtól kezdődve folytatódik.

Érdekes bejegyzéseket találunk benne. Ilyenek: „Ígen csendes, szelíd ember, annyira, hogy e tekintetben példány volt, de félénk is, mert végvizsgálatot sem mert adni csupa félelemből.” — „Egyébiránt makacs, házsártos, hiú, önhítt ember volt.” — „Kissé tüzeskedő, pattogó természetű, egyébiránt szorgalmas és jó erkölcsű. Tán kellelténél többet is képzel magáról.” — „Útóbbi időben igen hanyagul és gorombán viselte magát. Egyébiránt az ivás és a tisztátalanság rossz szokásáról legszigorúbb fellépéseim dacára sem mondott le. Nem e pályára való.” — „Nem csak ügyetlen, de rosszlelkűnek is tapasztaltam. Végre engem is meglopott.” (Ney igazgató bejegyzése.)

1863-ban Komjáthy György növendéknél ezt jegyezték be: „Pestalozzina Barabás lerajzolta képét háromszoros nagyított alakban híven másolta le az óvoda számára. (Ez a kép ma is megvan az intézet tanári szobájában.)

1850-től a legkülönbözőbb elővégzettségű növendékeket vettek fel. 1852-ben volt egy ifjú, „aki német-héber elemi osztályokat végezte Pozsonyban, de igen gyöngye magyar lévén, nem igen haladhatott.” Volt olyan is, aki „a szükségesebb tudományokat magánszorgalom útján bírja” vagy „jeles műveltséggel díszeskedik”.

1873. évig a tanulók előkészültsége az alábbi volt:

Elemi tanodát végzett	—	—	—	—	89
Gimnázium és reáltanodából jött	—	—	—	—	82
Elemi képezdéből	—	—	—	—	34
Bölcséleti osztály és tanfolyamból	—	—	—	—	72
Jogi tanfolyamból	—	—	—	—	40
Hittani tanfolyamból	—	—	—	—	27
Sebészeti és baromorvosi tanulmányból	—	—	—	—	2
Orvosnövendék volt	—	—	—	—	1
Katonai akadémiából	—	—	—	—	1
Hites ügyvéd és táblabíró volt	—	—	—	—	1
Kereskedelmi és műhelyi tanfolyam	—	—	—	—	7
Kikről nem tudatik	—	—	—	—	16

Érdekes, hogy a hites ügyvéd és táblabíró két ízben is volt az intézet növendéke, először 1844. február 22-től augusztus hó végéig, azután 1847. július 1-től október 31-ig. Ez volt az, akinek a 130. anyakönyvi bejegyzés szerint a végvizsgálata nem sikerült s „rendes bizonyítványra nem érdemesült, csak igazgatói magánbizonyítvány adatik ki neki.”

¹⁷⁾ 1. „Ritter János, róm. kath. vallásu, 21 éves. Nemzeti iskolákat Pécsen végezte 1832-ben jó előmenetellel. Beszért németül jól, rácul jól, magyarul keveset. Felvétetett 1837. október 7-én, Festetics Leó gróf ajánlatára. Meghalt a képző-intézetben, 1838. február 8-án.

2. Lukách Pál, helvét vallásu, 25 éves. A pápai főiskolán a filozófiát végezte 1834-ben dicséretes eredménnyel. Nyelvtudása: diácul, németül, magyarul jól. Felvétetett 1837. november 20-án. Az intézetből elment 1838. április 26-án házi nevelői pályára.” (Eredeti anyakönyv és Végh, 66; 16 lap.)

¹⁸⁾ Megemlíjtük, hogy 1842-ben Liszt Ferenc 500 forinttal óvodát létesít szülőfalujában, a sopronmegyei Doborjánban.

¹⁹⁾ Bezerédj István volt hazánkban az első jobbgagy felszabadító, aki az első felszabadított telken Fejér megyében óvodát létesített.

²⁰⁾ A Kisdednevelők Országos Egyesülete birtokában van egy 1850-ből származó gyermekmegfigyelési, helyesebben önmegbírálási napló. Ezt a naplót közlöm itt szószerint. A naplón látható a tanár javítása is. Ezeket a javításokat úgy tüntetem fel, hogy leírom a hibásan írt szót zárójelben és közvetlenül hozzá írom a tanár igazítását.

Augusztus 7.-ikén.

A lefolyt héten a kisdedek körében tett általános észrevétel ez: Hogy foglalkozás alatt sok zavargásokat tettek a gyermekek, a nagyobb és régiebb növendékeket a kik ezen zavargásokat (elő) idézték, kiállítottam; kik voltak: Redlich Sándor, Rász Ágoston, Stern Henrik, és később még a játékból is ki zártam; az újabbakat pedig fenyltéssel helyre igazítottam. Redlich Sándornak felfogása igen gyöngé és nagyon nehezen tanul, azért néhány okosabb gyermekeket (rá)ölszólítottam, hogy őt kis versecskékre tanítsák, emléjének gyakorlatára. Játék. Koszorusdi, futódsi és épületfácskák voltak.

Augusztus 11-ikén 1850

E hétnék végén a gyermekek jobban viselték magukat, mint kezdetén; foglalkozás alatt is csendesebbek voltak, mint az (elő járó) előbbi héten. Minek

oka az volt: mivel elő forduló tárgyakon is több kedvet találtak. E hétnek harmadik napján a kertben foglalkoztam a nagy (melleség) melegség miatt. Itt ismét egy újabb (észrevétel) észrevételem volt: t. i. hogy nem a (kellend) kellő figyelmet mutattak, mivel minduntalan szemök másféle újabb tárgyra akadt. Weisz Károlyt helytelen ülése miatt többször megszólítani kellett (minek utána) minekutána szót nem fogadott, (kiállt) kiállítottam.

Augusztus 18-dik.

E héten melly lefolyt az vala (az) általános (észrevétel) észrevételem: hogy foglalkozás alatt többnyire a kisebb gyermekek nyughatatlanok voltak, a nagyobbak már több figyelemmel bírtak. Frankrein Józsefben (veszekedési) pajkoskodó verekedési vágy fejlődik és én azt akadályozni (akarom) akarván (s ezért) el különöztem őt a többitől. Bauersachs Gyula és Schneider Ferenc szavaimat nagyon (könnyen fogják föl) kevésbe veszik s azért őket kiállítottam. Schik Károly és Stern Henrik többszöri sorakozás közben előre tolakodtak, miért (nekik) leghátul kellett (járni) járniok. Játék. Futódsi és Toronyépítés.

Augusztus 25-dik 1850.

A lefolyt héten következő észrevételeket tettem a kiskedek körében: A gyermekek foglalkozás (ban) közben figyelmetlenek, úgy szinte játék közben is szófogadatlanok voltak, ezért nekem szigorubban (kellett) fellépni, és néhánnyat meg (is) büntetni kellett. Rász Ágoston Messert Györgyöt a miatt, hogy (mellette) melléje a padra ült, pofosztta és hajánál fogva huzta az előtt és láttam, hogy igen igen haragos és veszekedő volt, azért őt az óvodában körrajzba állítottam. Hermann Móríc sorakozás közben valahogy az első sorba jött, és a többi gyermeket kicsufolta és lökte, mintha neki több hatalma volna most, én az utolsó sorokba állítottam. Játék volt. Koszorusdi és épületfácskák.

21) A növendékek bírálati naplót vezettek. Rapos József a bírálati napló vezetésére az alábbi utasítást adta:

A Bírálati napló vezetésének célja az, hogy

a) a gyakorlatban észrevett hiányoknak és hibáknak bejegyzése és javító véleménynek adása által e hiányok és hibák a nevelés gyakorlói által helyre üthetők és jövőre megelőzhetők legyenek, hogy

b) a bejegyzőnek és vélemény adónak vagyis bírálónak a gyakorlatok át tanulmányozására és megítélésére kedvező alkalom adassék, hogy

c) az ilyképp keletkező szóbeli, tisztán tárgyilagos vita által netalán eldöntetlen maradt kérdéseket az igazgató elintézhesse.

E három célra szükséges, hogy a bejegyzés a következő kérdéseknek megfelelően:

A) Rendszer tekintetében: Melyik korosztálynál ki szerepel? Az óra-rendnek, napirendnek és saját helyben hagyott és kifüggesztett írásbeli tervének megfelelő-e a gyakorlók a tennivalók egymásutánjára és az eszközök megválasztására nézve vagy nem? vagy melyiknek, mennyire és miért nem? Mekkora volt a gyermekszám osztályonként és nemenként, kik jelentek meg?

B) Módszer tekintetében: Helyesen alkalmazta-e a gyakorló az anyagi és szellemi eszközöket és alkalmazta-e észrevehetőleg a kiskedeknek azon erőire, a melyekre azok kiválóbbilag alkalmasak — és mily sikerrel — vagy nem? Miben és miért volt a bánásmód helyes vagy helytelen? Mit vél bejegyző, a módszernek, mily szabályait kellett volna gyakorlónál inkább követni sat...

Az intézet benépesítésének táblázata az 1837—1939. években.

Év	Tanulók		Év	Tanulók		Év	Tanulók		Év	Tanulók		Év	Tanulók	
	rendes	magán		rendes	magán		rendes	magán		rendes	magán		rendes	magán
1837	2	—	1854	11	—	1870 71	29	—	1886 87	96	26	1902 903	89	63
1838	6	—	1855	9	—	1871 72	13	—	1887 88	105	23	1903 904	97	58
1839	9	—	1856	8	—	1872 73	13	—	1888 89	112	44	1904 905	90	102
1840	7	—	1857	6	—	1873 74	27	—	1889 90	113	31	1905 906	84	117
1841	8	—	1858	4	2 nő	1874 75	Két osztály 50	Már mindkét oszt. csak nő	1890 91	122	45	1906 907	88	105
1842	10	—	1859	6	—				1891 92	114	63	1907 908	71	104
1843	25	—	1860	10	—	1875 76	37	—	1892 93	114	33	1908 909	61	128
1844	28	—	1861	5	—	1876 77	40	1	1893 94	119	34	1909 910	62	114
1845	15	—	1862	15	—	1877 78	37	3	1894 95	120	36	1910 911	60	107
1846	14	—	1863	8	—	1878 79	46	3	1895 96	120	34	1911 912	60	112
1847	16	—	1864	12	—	1879 80	55	1	1896 97	115	33	1912 913	60	137
1848	6	—	1865	18	—	1880 81	53	5	1897 98	99	34	1913 914	60	176
1849	2	—	1866	9	—	1881 82	60	9	1898 99	87	30	1914 915	60	188
1850	6	—	1867	11	—	1882 83	71	5	1899 900	89	30	1915 916	60	236
1851	3	—	1868	8	—	1883 84	68	5	1900 901	88	38	1916 917	60	241
1852	10	—	1869	6	—	1884 85	75	12	1901 902	84	68	1917 918	63	241
1853	4	—				1885 86	92	24						

Kizárólag csak férfi tanítványok

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Férfiak és nők vegyesen

Év	Tanulók		Év	Tanulók		Jegyzet
	rendes	magán		rendes	magán	
1918 919	64	112	1928 929	102	—	<p>Megszűnt a párhuzamos osztály</p> <p>Százkét év alatt tehát 9648 növendéke volt az intézetnek</p>
1919 920	72	114		Négy osztály	—	
1920 921	72	95	1929 930	136	—	
1921 922	71	79	1930 931	141	—	
1922 923	65	45	1931 932	146	—	
1923 924	62	22		Öt osztály	—	
1924 925	68	7	1932 933	171	—	
1925 926	67	5	1933 934	162	—	
1926 927	69	15	1934 935	166	1	
	Harmincötös osztály			Négy osztály	—	
1927 928	98	16	1935 936	148	1	
			1936 937	145	—	
			1937 938	149	—	
			1938 039	152	3	
			Összesen	6231	3417	

A Kisdedővő-intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület 1837-től 1874. aug. 1-ig kisdedővővé képeştett 154 tanulót.

Az Országos Kisdedővő Egyesület 1874. aug. 1-től 1918. évig kiadott 2896 oklevelet.

Az állami óvónőképző-intézet 1918-tól 1939. július 1-ig kiadott 1089 oklevelet.

Az intézet tehát 1837. október 7-től 1939. év július 1-ig, 102 év alatt, összesen 4139 kisdedővő, illetőleg kisdedővőnői oklevelet adott ki.

XB 163453

Tartalom :

Bevezető — — — — —	3
Történeti fejlődés — — — — —	5
Frőbel Frigyes — — — — —	7
Brunszzvik Teréz — — — — —	14
A magyar kisdédóvodák fejlődése 1828—1891. — — — — —	16
A magyar kisdédóvoda fejlődése 1891-től napjainkig — — — — —	33
A kisdédóvodai nevelés módszere — — — — —	58
Napközi otthonos kisdédóvodák, napközi gyermekotthonok, állandó gyermekmenedékházak és ideiglenes (nyári) gyermekmenedék- házak — — — — —	81
A magyar kisdédóvó és kisdédóvónőképzés története — — — — —	90
Tolnai gróf Festetics Leó — — — — —	94
Zárószó — — — — —	128
Irodalom — — — — —	130
Jegyzetek — — — — —	133

1941/42

746

